

Odnos rase, klase, roda i identiteta u romanima Chimamande Ngozi Adichie

Vuković, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:833179>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Jelena Vuković

Odnos rase, klase, roda i identiteta u romanima
Chimamande Ngozi Adichie

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Jelena Vuković
Matični broj: 22807

Odnos rase, klase, roda i identiteta u romanima
Chimamande Ngozi Adichie

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dejan Đurić

Rijeka, 24. rujna 2024.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Odnos rase, klase, roda i identiteta u romanima Chimamande Ngozi Adichie* izradio/la samostalno pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Dejana Durića.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Jelena Vuković

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Postkolonijalna književna teorija	4
2.1. Chinua Achebe i njegov značaj za afričku književnost	15
3. Feminizam	18
3.1. Feminizam u književnosti	22
3.2. Postkolonijalni feminizam	24
4. Život i stvaralaštvo Chimamande Ngozi Adichie	28
4.1. <i>Purpurni hibiskus</i>	30
4.2. <i>Polovica žutog sunca</i>	32
4.3. <i>Amerikana</i>	34
5. Značaj rase u postkolonijalnoj stvarnosti	36
5.1. Uloga rase u <i>Purpurnom hibiskusu</i>	38
5.2. Uloga rase u <i>Polovici žutog sunca</i>	40
5.3. Uloga rase u <i>Amerikani</i>	43
6. Klasa i pozicija u društvu	48
6.1. Klasno pozicioniranje u <i>Purpurnom hibiskusu</i>	50
6.2. Klasno pozicioniranje u <i>Polovici žutog sunca</i>	53
6.3. Klasno pozicioniranje u <i>Amerikani</i>	58
7. Rodna ravnopravnost i diskriminacija	63
7.1. Reprerentacija roda u <i>Purpurnom hibiskusu</i>	65
7.2. Reprerentacija roda u <i>Polovici žutog sunca</i>	69
7.3. Reprerentacija roda u <i>Amerikani</i>	73
8. Identitet oblikovan rasom, klasom i rodnom	76
8.1. Oblikovanje identiteta u <i>Purpurnom hibiskusu</i>	79
8.2. Oblikovanje identiteta u <i>Polovici žutog sunca</i>	81
8.3. Oblikovanje identiteta u <i>Amerikani</i>	86
9. Zaključak	90
10. Popis literature	92
11. Sažetak i ključne riječi	98
Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku	98

1. Uvod

Zapadni je svijet u dvadesetom stoljeću obilježen velikim povijesnim događajima, posebice dvama svjetskim ratovima. Ti su povijesni događaji uvelike utjecali na čovjekovu svakidašnjicu te su u pitanje doveli vrijednosti i temelje na kojima kulturni krug Zapada počiva. Kao opreka zapadnom svijetu, javljaju se zemlje „Trećega svijeta“ koje tek u poslijeratnoj stvarnosti dobivaju neovisnost i od nekadašnjih europskih kolonija postaju nezavisne države. U toj postkolonijalnoj eri javlja se i teorijski pristup koji svoje početke bilježi nakon Drugog svjetskog rata – postkolonijalna kritika. Primarni interes postkolonijalne kritike jest istraživanje problema „drugosti“, odnosno proučavanje odnosa između zapadnih kolonijalnih sila i koloniziranih zemalja Trećega svijeta. Nakon kolonijalnog oslobođenja brojnih država Afrike, Azije i Kariba, u tim se nacijama javljaj propitivanje pitanja identiteta, rase i nacije na koja razni autori pokušavaju odgovoriti u svojim književnim djelima. Jedna od takvih autorica jest nigerijska spisateljica Chimamanda Ngozi Adichie koja prikazuje ne samo kako je kolonizacija promijenila Nigeriju, nego i način razmišljanja koloniziranih i kolonizatora.

Osim što se bavi pitanjem postkolonijalnog, veliki fokus u djelima stavlja na još jednu marginaliziranu skupinu, a to su žene u postkolonijalnoj realnosti. Stoga možemo govoriti o postkolonijalnom feminizmu, odnosno o feminizmu Trećega svijeta koji se javio kao odgovor na zapadnjački feminizam. Za razliku od zapadnjačkog feminizma, postkolonijalni feminizam dotiče se pitanja klase, rase i položaja žena nekoć koloniziranih teritorija. U ovom ćemo diplomskom radu analizirati djela *Purpurni hibiskus* (2003.), *Polovica žutog sunca* (2006.) i *Amerikana* (2013.) autorice Chimamande Ngozi Adichie prema postulatima postkolonijalne feminističke kritike, a naglasak ćemo staviti na reprezentaciju rase, klase, roda i identiteta postkolonijalne i neokolonijalne Nigerije u odabranim djelima.

U prvom ćemo dijelu diplomskoga rada predstaviti glavne odrednice postkolonijalne književne teorije zbog toga što ćemo problemu roda, klase, rase i identiteta pristupiti iz perspektive teorijskog pristupa postkolonijalne kritike. S obzirom na to da je riječ o nigerijskog spisateljici, naglasak će biti na afričkoj postkolonijalnoj književnosti. Nadalje ćemo definirati pojam feminizma, prikazati povijest i razvoj pokreta te se posebno osvrnuti na postkolonijalni feminizam. Kako je fokus autoričinih djela na ženskim likovima, temeljne odrednice postkolonijalnog feminizma omogućit će analizu prikazanih ženskih likova nekoć kolonizirane Nigerije. U četvrtom poglavlju dat ćemo kratak presjek života i stvaralaštva Chimamnde Ngozi Adichie, a zasebno se prikazuje struktura i glavne odrednice triju romana – *Purpurni hibiskus*, *Polovica žutog sunca* i *Amerikana*, čijom ćemo se analizama detaljnije pozabaviti u drugom dijelu. Romane ćemo analizirati komparativno radi boljeg i jasnijeg pregleda.

Središnji dio diplomskoga rada posvećen je analizi rasnih odnosa, prikazu klase i pozicija u društvu, ocrtavanju rodne ravnopravnosti i diskriminacije te oblikovanju identiteta pod utjecajem rase, klase i roda u trima romanima. U petom poglavlju osvrnut ćemo se na prikazane odnose među različitim rasama, a poseban naglasak stavljamo na odnose među likovima iste rase. U šestom poglavlju analizirat ćemo način na koje roman prikazuju različite klase i pozicije unutar društva, što ih definira te kako je na takvu podjelu utjecao kolonijalizam i što je kao posljedice ostavio u razdoblju postkolonijalizma. Klasa ćemo posebno povezati s rodnom i rasnom problematikom kroz feminističku i postkolonijalnu prizmu. U sedmom poglavlju fokus stavljamo na odnos muških i ženskih likova, odnosno na koji se način rasna ravnopravnost i diskriminacija prikazuje u romanima. Posebice ćemo razmatrati kako rod oblikuje identitet te se rod ostvaruje u (zapadno)afričkom kontekstu. Nadalje, u osmom poglavlju razmatramo pitanje izgradnje i oblikovanja identiteta kroz prethodne tri kategorije

– rasu, klasu i rod, koje značajno utječu na oblikovanje postkolonijalnog, afričkog identiteta u djelima Chimamande Ngozi Adichie.

Cilj je ovog diplomskog rada predstaviti važnost i značaj afričke postkolonijalne književnosti, analizirati odnos između rase, klase i roda te definirati na koji način utječu na oblikovanje identiteta likova u romanima Chimamande Ngozi Adichie.

2. Postkolonijalna književna teorija

Stvaralaštvo autorice Chimamande Ngozi Adichie uvelike je oblikovano događajima koji su obilježili afričku povijest, a posrijedi su razdoblje kolonijalizma te postkolonijalno doba u kojem svjedočimo o neokolonijalnim procesima. Stoga, kako bismo autoričine romane mogli shvatiti u širem kontekstu a time i uspješno analizirati, potrebno je definirati pojmove kolonijalizma, postkolonijalizma i neokolonijalizma.

Kolonijalizam, kako Loomba ističe, nije pojava modernog vremena koja je započela europskim otkrivanjem i osvajanjem Azije, Afrike i Amerike, nego je nastao mnogo ranije.¹ Kolonijalizam koji je nastao europskim osvajanjima prekomorskih i preokoceanskih zemalja Loomba određuje kao moderni kolonijalizam te naglašava da je usko povezan s razvojem kapitalizma, a oboje su imali veliki utjecaj na globalne kulturne i gospodarske trendove.² Loomba djelu *Colonialism/Postcolonialism* (2005) stoga definira kolonijalizam kao „osvajanje i kontrolu tuđih zemlja i dobara“, međutim navodi kako je „moderne kolonijalizam učinio više od izvlačenja danki, dobara i bogatstva iz zemalja koje je osvojio – on je restrukturirao gospodarstva potonjih, uvlačeći ih u složen odnos s vlastitim, tako da je postojao protok ljudskih i prirodnih resursa između koloniziranih i kolonijalnih zemalja“. ³ Uz pojam kolonijalizma, autori koji su se bavili postkolonijalnom teorijom poput Loombe (2005), Younga (2020) i Burznske i Markowskog (2009), nadovezuju i imperijalizam. Kako Robert J. C. Young u djelu *Postcolonialism: An Historical Introduction* (2016) ističe, „pojmovi „kolonijalni“ i „imperijalni“ često se stavljaju zajedno, kao da su sinonimi“ pri čemu se „kolonijalizam i imperijalizam tretiraju kao da su homogene prakse“. ⁴ Nadalje navodi Young, obje prakse „uključivale su oblike pokoravanja jednog naroda drugom“, ali kao glavnu razliku navodi da je

¹ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 8.

² Ibid.

³ Ibid., str 8.-9.

⁴ Young, R. J. C. (2016). *Postcolonialism: An Historical Introduction, Anniversary Edition*. Chichester: John Wiley & Sons, str. 15.

„kolonijalizam funkcionirao kao aktivnost na periferiji, ekonomski vođena pri čemu ju je iz perspektive domaće vlade ponekad bilo teško kontrolirati; dok je s druge strane imperijalizam djelovao iz centra kao državna politika, vođena grandioznim projektima moći“.⁵ Loomba dodatno pojašnjava odnos među ovim pojmovima i navodi kako se razlikuju u prostornom određenju: ulogu imperijalne sile preuzima metropola koja nameće kontrolu i time vlada kolonijama, a kolonijalizam podrazumijeva posljedice te imperijalne sile u koloniziranim dijelovima.⁶

Glavaš navodi da je postupni proces dekolonizacije obilježio drugu polovicu dvadesetog stoljeća. Nekadašnje su se kolonije postepeno oslobađale političke vlasti europskih vladara, ali posljedice u dekoloniziranim državama vidimo sve do današnjega dana.⁷ S obzirom da su izravne posljedice kolonijalizma još uvijek prisutne, Ania Loomba predlaže da se pojam 'postkolonijalizam' shvaća u širem smislu – ne kao izravan ishod kraha kolonijalizma, nego kao postepeno osporavanje kolonijalne ostavštine i vladavine.⁸

U teorijskim se raspravama često javljaju pojmovi poput „postkolonijalizam“, „postkolonijalna kritika, „postkolonijalna književnost“ i „postkolonijalna književna teorija“. Značenje navedenih pojmova teško je jednoznačno odrediti jer se u svima javlja pitanje što točno označava prefiks „post“? Označava li taj prefiks suprotstavljanje samom kolonijalizmu ili tek onome što dolazi poslije kolonijalizma? Pojam „post-kolonijalizam“, kako autorica Stephanie Newell u djelu *West African Literatures: Ways of Reading* (2006) navodi, označava sklonost teoretičara za „označavanje povijesnog razdoblja nakon kraja europskog kolonijalizma“.⁹ Za razliku od toga, „postkolonijalizam“ Newell definira kao pojam koji se „koristi na mnogo širi

⁵ Ibid., str. 16.-17.

⁶ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 12.

⁷ Glavaš, Z. (2012). *Razgradnja orijenta – razvoj i temeljni koncept postkolonijalne teorije*. *Essehist*, 4(4), str. 75.

⁸ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 16.-17.

⁹ Newell S. (2006). *West African Literatures: Ways of Reading*. New York: Oxford University Press, str. 3.

način i odnosi se na veliki broj diskursa, ideologija i intelektualnih formacija proizašlih iz kultura koje su doživjele imperijalnu vladavinu“.¹⁰ Dilemu oko prefiksa „post“ pokušala je razjasniti i Loomba pri čemu tvrdi da prefiks „post“ komplicira stvari jer implicira posljedice kolonijalizma u dvama smjerovima – vremenski, kao razdoblje koje dolazi nakon kolonijalizma te ideološki, kao razdoblje koje zamjenjuje kolonijalizam. Upravo u ideološkom smislu dolazimo do problema, navodi Loomba, jer kritičari smatraju da ako nije došlo do uklanjanja nejednakosti koje je kolonijalna vladavina donijela, možda je prerano promišljati o postkolonijalnom razdoblju.¹¹ Sam pojam javio se osamdesetih i devedesetih godina prošlog stoljeća pod utjecajem četiriju značajnih djela – *In Other Worlds* Gayatri Chakravorty Spivak, *The Empire Writes Back* Billa Ashcrofta, *Nation and Narration* Homia K. Bhabhae te *Culture and Imperialism* Edwarda Saída.¹²

Posljedice koje je kolonijalizam ostavio nisu primjetne samo u političkom i ekonomskom smislu, već kakao Glavaš ističe, i u području identiteta i kulture koloniziranih naroda.¹³ S obzirom da je kolonijalno nasljeđe u većem dijelu bivših kolonija još uvijek prisutno, navodi Loomba, mnogi teoretičari pri opisivanju takvih nacija koriste termin „neokolonijalno“.¹⁴ Kako Newell navodi, razdoblje poslije, koje pretpostavlja prefiks „post“, prema nekim se teoretičarima nikada nije dogodilo jer su bivše kolonije još uvijek pod dominantnim utjecajem bivših kolonijalnih sila i prema tome, takve se nacije trebaju smatrati neokolonijalnim zemljama.¹⁵ Pri definiranju pojma „neokolonijalizam“ Loomba ustvrđuje kako „izravna kolonijalna vladavina nije nužna za imperijalizam u ovom smislu, jer ekonomski (i društveni) odnosi ovisnosti i kontrole osiguravaju i zarobljenu radnu

¹⁰ Ibid.

¹¹ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 12.

¹² Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik, str. 605.

¹³ Glavaš, Z. (2012). *Razgradnja orijenta – razvoj i temeljni koncept postkolonijalne teorije*. *Essehist*, 4(4), str. 75.

¹⁴ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 11.

¹⁵ Newell S. (2006). *West African Literatures: Ways of Reading*. New York: Oxford University Press, str. 4.

snagu kao i tržišta za europsku industriju kao i robu“.¹⁶ Na tragu toga razlikujemo dvije situacije – ekonomsku i političku. Kako Loomba zaključuje:

„Ako se imperijalizam definira kao politički sustav u kojem imperijalni centar upravlja koloniziranim zemljama, onda davanje političke neovisnosti signalizira kraj carstva, kolaps imperijalizma. Međutim, ako je imperijalizam primarno ekonomski sustav prodora i kontrole tržišta, onda političke promjene u osnovi ne utječu na njega, a mogu čak i redefinirati pojam kao u slučaju 'američkog imperijalizma' koji raspolaže golemom vojnom i gospodarskom moći diljem svijeta. ali bez izravne političke kontrole. [...] Njegov rezultat, odnosno ono što se događa u kolonijama kao posljedica imperijalne dominacije, jest kolonijalizam ili neokolonijalizam. Tako je imperijalna zemlja 'metropola' iz koje struji moć, a kolonija ili neokolonija je mjesto u koje ona prodire i koje kontrolira. Imperijalizam može funkcionirati bez formalnih kolonija (kao u imperijalizmu Sjedinjenih Država danas), ali kolonijalizam ne može.“¹⁷

Termin postkolonijalna teorija predstavlja skup različitih disciplina koje, kako Young navodi, žele dati glas nekoć koloniziranim narodima, čime postkolonijalizam želi utjecati na promjenu razmišljanja i ponašanja.¹⁸ Pri određivanju postkolonijalizma, Newell ističe istu tezu i pojam definira kao „ekspanzivni, krovni pojam koji opisuje ove različite, često sukobljene diskurse“ te ga označava kao „intelektualni spoj koji vrví od rasprava i neslaganja“.¹⁹ Upravo zbog različitih priča i iskustva, Glavaš se poziva na autora Johna McLeoda koji tumači kako ne postoji unificirana postkolonijalna teorija koja obuhvaća sve, jer kada bi takva teorija postojala, tada bi značilo da je ona apsolutna te da može objasniti svekoliku složenost kolonijalnih procesa i iskustva. Umjesto toga, kako navodi Glavaš, McLeod govori o različitim teorijama koje se

¹⁶ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 11.

¹⁷ Ibid., str. 11.-12.

¹⁸ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str 6.-7.

¹⁹ Newell S. (2006). *West African Literatures: Ways of Reading*. New York: Oxford University Press, str. 5.

međusobno isprepliću i povezuju kako bi definirale pojam postkolonijalne teorije.²⁰ Brojni su postkolonijalni teoretičari doprinijeli stasanju ove teorije, a neki od najznačajnijih jesu Frantz Fanon, Edward Said, John McLeod, Homi K. Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak. Na temelju njihovih teza, opsežan i detaljan prikaz cjelokupne teorije dali su autori Ania Loomba, Robert J. C. Young, Stephanie Newell, Zdenko Lešić, Zvonimir Glavaš te brojni drugi čijim ću se radovima poslužiti za davanje okvira ove teorije.

Odnos imperijalnih sila, kultura i religija prema pripadnicima koloniziranih kulturnih i religijskih manjina, kako navode Burzyńska i Markowski, jedno je od temeljnih pitanja kojim se bavi postkolonijalna književna kritika i teorija. Kako nadalje navode, ovaj je teorijski pristup nastao iz proučavanja književnosti bivših kolonijalnih zemalja, a naglasak je stavljen na istraživanje odnosa između književnosti i kulture kolonijalnih zemalja u opreci prema njihovim kolonizatorima.²¹ Definiciju nudi i Young te navodi kako, usprkos dilemama koje se javljaju pri određivanju pojma „postkolonijalizam“, usmjerenost je postkolonijalne književne teorije na „razvoju teorijskih struktura koje osporavaju prethodne dominantne zapadnjačke načine razmišljanja“.²² U *Pojmovniku suvremene književne teorije* definiciju postkolonijalne teorije nudi i teoretičar Vladimir Biti koju definira kao „raznorodan teorijski korpus koji se bavi poviješću i kulturom bivših kolonijalnih zemalja ili pak iz njihove perspektive preiščitava kolonizatorske kulture.“²³

Pedesete i šezdesete godine 20. stoljeća, kako Burzynska i Markowski navode, ključne su za razvoj postkolonijalne teorije zbog brojnih dekolonizacijskih procesa u svijetu koji doživljavaju vrhunac.²⁴ Prvo, sustavnije proučavanje postkolonijalne problematike nalazimo u knjizi *Crno lice, bijela*

²⁰ Glavaš, Z. (2012). *Razgradnja orijenta – razvoj i temeljni koncept postkolonijalne teorije*. *Essehist*, 4(4), str. 76.

²¹ Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik, str. 605.

²² Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 8.

²³ Biti, V. (2000). *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 389.

²⁴ Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik, str. 606.

maska (1959.) alžirskog autora Frantza Fanona. U svojim je djelima, konstatira Glavaš, Fanon upozoravao na „patološku podvojenost crnačkog identiteta uzrokovanom kolonijalizmom i pritiskom kolonijalne kulture.”²⁵ Dakle, nebijalac, u pokušaju da se što više približi bijelcu, usvaja zapadnjačke vrijednosti, religiju, jezik i običaje pri čemu odbacuje vlastitu povijest, nasljeđe i kulturu. Kao što sugerira naslov Fanonove knjige, u Afrikancima se budi želja da na *crno lice navuku bijele maske*:

„Sram i samoprijezir. Mučnina. Kad se ljudima sviđam, kažu mi da je to unatoč mojoj boji. Kad im se ne sviđam, ističu da to nije zbog moje boje. [...] Crnci su divljaci, životinje, nepismeni. Ali u mom slučaju znao sam da su te izjave lažne. Postojao je mit o crncu koji je morao biti uništen pod svaku cijenu“.²⁶

Wisker navodi da Fanon u povijesti postkolonijalne misli zauzima jednu od ključnih pozicija, ponajprije zbog svoga revolucionarnoga usmjerenja, što je vidljivo i u njegovoj knjizi *Prezreni na svijetu* (1961), gdje poziva potlačene na reakciju.²⁷ Autor Zdenko Lešić u djelu *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko nasljeđe XX. stoljeća* ističe još jedan veliki Fanonov cilj: zalagao se da afrička povijest uđe u afričke obrazovne programe jer su kolonijalne sile nastojale suzbiti afričke povijesti i tradicije. Kako navodi Lešić, Europljani su smatrali da se afrička područja mogu razviti tek u dodiru s modernitetom za koji je nužan kolonijalni dodir, dok je Fanon smatrao kako je predkolonijalna afrička prošlost temelj za izgradnju identiteta. Fanon je također sugerirao afričkim piscima nužnost pisanja i problematiziranja predkolonijalne prošlosti i tradicija jer se putem njih može djelovati na svijest afričkih masa te poticati narodno osvještavanje. Lešić u toj intenciji vidi poveznicu s temeljnim preokupacijama

²⁵ Glavaš, Z. (2012). Razgradnja orijenta – razvoj i temeljni koncept postkolonijalne teorije. *Essehist*, 4(4), str. 77.

²⁶ Fanon, F. (2008). *Black Skin, White Mask*. London: Pluto Press; new edition, str. 88.

²⁷ Wisker, G. (2010). *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*. Zagreb: Biblioteka sintagma, str. 348.

postkolonijalne teorije i književnosti.²⁸ Upravo je ulogu pisaca Fanon dodijelio veliku ulogu borbe protiv kolonijalizma, što se pokazalo ispravnim.

Djelo koje je neizmjereno utjecalo na razmišljanje o kolonijalnom diskursu jest *Orijentalizam* (1978) Edward Saida. Said nudi kritiku kolonijalizma i opisuje na koji su način europske predodžbe, discipline i mišljenja oblikovale poimanje Orijenta. Prema Saidu, navode Burzynska i Markowski, pojam „Orijent“ je europski izum u kojem je Zapada uspostavio sustav predrasuda i fantazija kojima se vrednuje Istok.²⁹ Sukladno tome, Burzynska i Markowski zaključuju da se Zapad prema Istoku odnosio kao prema „Drugom“, oblikujući predodžbe kojima je cilj klasificirati, definirati, okarakterizirati drugu, odnosno stranu kulturu. Međutim, svrha je takvih diskurzivnih praksi vršenja kontrole nad njom.³⁰ Said je zaključio kako znanja o Istoku ne mogu biti objektivna jer su njih proizveli subjekti koji su bili dio kolonijalne vladavine:

„Kada se koriste kategorije poput orijentalnog i zapadnjačkog kao početne i krajnje točke analize, istraživanja, javne politike [...] rezultat je obično polarizacija razlika – istočnjak postaje više istočnjački, zapadnjak više zapadnjački – i ograničavanje ljudskog susreta između različitih kultura, tradicija i društava“.³¹

Među novijom generacijom postkolonijalnih teoretičara ističu se Homi K. Bhabha i Gayatri Chakravorty Spivak. Jednu od središnjih tema postkolonijalne književnosti čini pojam hibridnosti, a taj je pojam povezana s radom Homija K. Bhabhe. Loomba ističe njegov značaj za problematiziranje binarnih opozicija između kolonizatora i koloniziranih te ističe njegovo odbijanje ideje fiksnih i stabilnih identiteta post/kolonijalnih subjekata. Kontakti i međusobni utjecaji, kako Bhabhinu tezu razjašnjava Loomba, doveli su do stvaranja hibridnih

²⁸ Lešić, Z., Kapidžić-Osmanagić, H., Katnić-Bakaršić, M., Kulenović, T. (2006). *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 535.

²⁹ Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik, str. 607.

³⁰ Ibid.

³¹ Said, E. W. (1978) *Orientalism*, New York: Vintage Books, A Division of Random House, str. 45.-46.

identiteta i kultura, podjednako koloniziranih i kolonizatora.³² Bhabha u djelu *The Location of Culture* (1994) tvrdi kako je potpuna 'čistoća' kultura neodrživa:

„Sami koncepti homogenih nacionalnih kultura, konsenzualnog ili kontinuiranog prijenosa povijesnih tradicija ili 'organskih' etničkih zajednica – kao temelji kulturnog komparativizma – u dubokom su procesu redefiniranja. Krajnja ekstremnost srpskog nacionalizma dokazuje da se ideja čistog, etnički očišćenog nacionalnog identiteta može postići samo kroz smrt, doslovnu i figurativnu, složenih ispreplitanja povijesti i kulturno uvjetovanih granica moderne nacije“.³³

Kulturni se identitet, kako Bhabha tumači, pojavljuje u ambivalentnom prostoru kojeg naziva 'Treći prostor':

„Intervencija Trećeg prostora iskaza, koja čini strukturu značenja i referenci ambivalentnim procesom, uništava ovo ogledalo reprezentacije u kojem se kulturno znanje uobičajeno otkriva kao integrirani, otvoreni, širi kod. Takva intervencija sasvim opravdano izaziva naš osjećaj povijesnog identiteta kulture kao homogenizirajuće, ujedinjujuće sile, potvrđene izvornom Prošlošću, koja se održava na životu u nacionalnoj tradiciji naroda.“³⁴

Teoretičarka Gayatri Chakravorty Spivak u svojim se djelima bavila potlačenim skupinama u postkolonijalnom kontekstu. U eseju *Can the Subaltern Speak?* (1988) problematizira glas podređenih skupina i propitkuje govore li podređeni sami za sebe ili ipak netko govori u njihovo ime:

„Can the subaltern speak? What must the elite do to watch out for the continuing construction of the subaltern? The question of 'woman' seems

³² Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 91 -92.

³³ Bhabha, H. K. (2004). *The Location of Culture*. New York: Routledge, str. 7.

³⁴ Ibid., str. 54.

the most problematic in this context. Clearly, if you are poor, black and female you get it three ways.“³⁵

Zvonimir Glavaš konstatira kako su temeljna djela u začecima postkolonijalne teorije posve zanemarila spolne odrednice, a to možemo uočiti u Fanonovoj teoriji za koga je afrički subjekt bio neupitno muški, dok je kolonizirani subjekt opisan kao ženski.³⁶ Loomba nadalje ističe kako je Fanon kontekstualizirao „žudnju crnaca za bijelim ženama, fantaziju bjelkinje da ju siluje crnac“ pri čemu su žene označavale „teren na kojem se muškarci kreću i vode svoje bitke“.³⁷ Na istim je mehanizmima počivala i europska feministička kritika, tumaču Glavaš, za koju je ženski identitet bio bijel i europski, a time je zanemarivala žene trećega svijeta i njihove probleme, a njih Glavaš određuje kao „dvostruko kolonizirane“.³⁸

Loomba ističe kako veliki dio teoretičara i teoretičarki postkolonijalne teorije i kritike dolazi iz područja znanosti o književnosti. Otvara se pitanje zašto se, sve donedavno, književna kritika nije bavila odnosom kolonijalizma i književnosti? Autorica smatra kako je to posljedica stava, koji se mijenja s pojavom kulturalnih teorija, da je književnost u području estetskoga te se ne bi trebala iscrpljivati političkim i društvenim pitanjima.³⁹ S druge strane, postkolonijalna književnost je politički uvjetovana. Kako Wisker zaključuje, postkolonijalna književnost rezultat je političkih pobuda i protesta te je njezin cilj da prikaže na koji su način kolonijalni centri potiskivali i ograničavali kulture koloniziranih.⁴⁰ Loomba označava književnost kao „važno sredstvo prisvajanja, izvrtanja ili osporavanja dominantnih načina prikazivanja i kolonijalnih ideologija“.⁴¹ Još jedna od mogućnosti književnosti, kako Vjekoslava Jurdana

³⁵ Spivak, G. C. (1988). *Can the Subaltern Speak?*. U: Williams, P., Chrisman, L. (1994). *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*. New York: Columbia University Press, str. 90.

³⁶ Glavaš, Z. (2012). *Razgradnja orijenta – razvoj i temeljni koncept postkolonijalne teorije*. *Essehist*, 4(4), str. 79.

³⁷ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 137.

³⁸ Glavaš, Z. (2012). *Razgradnja orijenta – razvoj i temeljni koncept postkolonijalne teorije*. *Essehist*, 4(4), str. 80.

³⁹ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 62.

⁴⁰ Wisker, G. (2010). *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*. Zagreb: Biblioteka sintagma, str. 211.

⁴¹ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 63.

navodi, jest „destabiliziranje jednoobraznih i monoloških historijskih prikaza u borbama za dekolonizaciju.“⁴² Kako autorica ističe, postkolonijalna književnost proučava mogućnost da se kolonijalne reprezentacije koloniziranih nacija kao drugoga, manje vrijednoga, nazadnoga, preispitaju, prevrednuju i promijene iz perspektive nekada koloniziranih skupina.⁴³ Lešić stoga tumači da „drugo“ predstavlja sve ono što odstupa od norme, od onog normalnog (u ovom slučaju europskog, zapadnog) te je „drugo“ definirano stereotipima koji se stvaraju prema drugim rasama, narodima pa čak i prema suprotnom spolu.⁴⁴ Da se pitanjem reprezentacije „drugoga“ pozabavila postkolonijalna književnost, smatraju Burzynska i Markowski, a cilj joj je bio dokazati kako europska reprezentacija koloniziranih naroda nije točna i vjerodostojna, nego je izgrađena na stereotipima i klišejima kolonizatora.⁴⁵ Također, kako Wisker navodi, još jedna od važnih tema postkolonijalne književnosti jest pitanje migracija i života u dijaspori pa ova književnost razmatra na koji način se iseljenici povezuju s novim sredinama kroz proces akulturacije te na koji se način domicilno stanovništvo i kultura odnosi prema njima. Dijasporski pisci pritom stvaraju hibridnu književnost na hibridnom jeziku te se nalaze u procjepu između dvaju zemalja i kultura.⁴⁶

Stoga postkolonijalna književnost povezuje autore koji obilježeni kolonijalnom erom. Kako je cijeli proces kolonijalizma neodvojivo povezan s temama rase, klase, roda te identiteta, autori pri karakterizaciji likova često posežu za ovim elementima radi obuhvatnoga prikaza ostavštine kolonijalizma u postkolonijalnoj stvarnosti.

Robert J. C. Young tvrdi da se djela postkolonijalne književnosti ostvaruju u dvama žanrovima. Prvi je okarakterizirao sintagmom „*the empire writes back*“. Posrijedi su tekstovi starije generacije pisaca iz nekada koloniziranih zemalja koji

⁴² Jurdana, V. (2009). *Književnost, povijest i prostor u zrcalu kraja 20. stoljeća*. Časopis za suvremenu povijest, 41(1), str. 32.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Lešić, Z., Kapidžić-Osmanagić, H., Katnić-Bakaršić, M., Kulenović, T. (2006). *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 530.

⁴⁵ Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik., str. 614.

⁴⁶ Wisker, G. (2010). *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*. Zagreb: Biblioteka sintagma, str. 105.

su stasali pod kolonijalnom vlašću te su obrazovani na zapadnjačkim obrazovnim sustavima te književnim kanonima.⁴⁷ Takvi su pisci, navodi Young, koristili zapadnjačko obrazovanje i književne uzore kako bi potkopavali stereotipno viđenje kolonizatora te su naglasak stavili na perspektivu lokalnog stanovništva, u kontrastu s one kolonizatora. S druge strane javljaju se djela koja portretiraju predkolonijalne kulture i iskustva iz perspektiva nezapadnih pisaca, a Young ih naziva antropološkim romanima i definira ih kao jedan od dominantnih žanrova postkolonijalne književnosti.⁴⁸ Pisac stoga preuzima ulogu koju Young naziva „domaći informator“ te daje detaljan prikaz društva nezapadnih zajednica, koji odstupa od stereotipnog zapadnjačkog viđenja. Young kao jedinstveni primjer ovih dvaju žanrova ugrađenih u jedan roman navodi roman *Svijet se raspada* autora Chinua Achebe.⁴⁹ Kako Young zaključuje, ovaj je roman „odgovor na ponižavajuće predstavljanje Afrikanaca u *Srcu tame* (1899.) Josepha Conrada i strpljiv antropološki prikaz uređenog sezonskog života zapadnoafričkog sela“.⁵⁰

Predstavili smo teorijski okviri postkolonijalne književne teorije, njezine začetnike i glavne teze. Razlog nešto opširnijem prikazu je što ćemo se u kasnijim poglavljima analize dotaknuti upravo elemenata koji predstavljaju temelj teorije. Postkolonijalna djela daju glas potlačenim subjektima koji propituju povijest prikazanu u književnim djelima kolonizatora i nude alternativnu istinu o kolonijalizmom obilježenim društvima. Zbog toga ćemo se pozabaviti pitanjem reprezentacije „drugoga“ u odabranim djelima Chimamande Ngozi Adichie te kako rasa, klasa i spol utječu na izgradnju identiteta likova.

⁴⁷ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 29.

⁴⁸ Ibid., str. 30.

⁴⁹ Ibid., str. 31.

⁵⁰ Ibid.

2.1. Chinua Achebe i njegov značaj za afričku književnost

Ranije smo u poglavlju istaknuli kako je Fanon značajnu ulogu u borbi protiv kolonijalnog utjecaja dodijelio piscima. Fokusiramo li se na afričku književnosti, jedan od takvih pisaca koji se otvoreno borio protiv kolonijalnog nasljeđa je Chinua Achebe. Kako autorica Stephanie Newell navodi, Achebeov prvi roman *Svijet se raspada* (1958.) i dalje ima veliki značaj u zapadnoafričkoj književnoj teoriji. Središnju temu romana čini glavna teza postkolonijalne teorije, odnosno roman kontekstualizira stereotipne predodžbe o koloniziranim nacijama koje se mogu pronaći u britanskoj kolonijalnoj književnosti.⁵¹ Osim književnog stvaralaštva, Achebeov stvaralački opus čine brojni eseji o afričkoj i britanskoj kulturi. Iako su njegovi eseji, kako autor Dan Izevbaye ustvrđuje, nastali kao rezultat njegovoga književnoga stvaralaštva, te su kao takvi neodvojivi od toga aspekta autorova opusa, njihov je utjecaj na razvoj postkolonijalne svjesnosti nemjerljiv.⁵² Zdenko Lešić ističe još jedan značajan doprinos pri oblikovanju afričke književnosti: Achebe je smatrao kako temelj afričkoga identiteta treba tražiti u predkolonijalnoj povijesti i tradicijama pa su te teme i sačinjavale predmet bavljenja njegovih romana.⁵³ Pri promatranju problema formiranja afričkog identiteta, Achebe se bavio i pitanjem jezika, a kako Izevbaye zaključuje, pitanje jezika bilo je ključno s obzirom da govorimo o nastojanju da se formira afrički identitet i tradicije pa je otvoreno pitanje bilo može li se to postići pisanjem na jeziku kolonizatora.⁵⁴ Achebe se po pitanju jezika afričke književnosti, kako Loomba tumači, zalaže se za poseban pristup, koji bismo mogli odrediti kao hibridan: u engleski jezik unose se riječi i izrazi na afričkim jezicima kako bi se prilagodio afričkim iskustvima i potrebama. Tvrdnja da nigerijska književnost treba biti pisana na engleskom jeziku proizlazi iz Achebeova stava da on povezuje

⁵¹ Newell S. (2006). *West African Literatures: Ways of Reading*. New York: Oxford University Press, str. 6.

⁵² Izevbaye, D., Irele, F. A. (2009). *Chinua Achebe and the African novel*. U: *The Cambridge Companion to the African Novel*. Cambridge: Cambridge University Press., str. 31.

⁵³ Lešić, Z., Kapidžić-Osmanagić, H., Katnić-Bakaršić, M., Kulenović, T. (2006). *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 538.

⁵⁴ Izevbaye, D., Irele, F. A. (2009). *Chinua Achebe and the African novel*. U: *The Cambridge Companion to the African Novel*. Cambridge: Cambridge University Press., str. 31.

jezično, etnički i vjerski heterogenu zajednicu.⁵⁵ Prema tome, kako Lešić konstatira, Achebe se odlučio i zalagao za pisanje na engleskom jeziku uz korištenje elemenata i riječi jezika naroda Igbo kako bi književnost bila šire dostupna, a kako bi istovremeno čitatelje podsjećala za koga i zašto piše.⁵⁶ Jezik može biti korišten, smatra Wisker, kao sredstvo stvaranja odnosa moći u društvu, posebice u opreci kolonizator-kolonizirani, pa autorica sugerira da se postkolonijalni pisci bave propitivanjem jezika književnosti da bi subvertirali kolonijalne odnose moći te dobili mogućnost da ispričaju povijesti svojih zajednica iz vlastitih perspektiva.⁵⁷

Dan Izevbaye pripisuje Achebeu utjecaj na tri glavna područja afričke književne kulture. Prvo se područje dotiče već spomenutog jezika, a Izevbaye konstatira kako je „neosporno da je Achebe izumio i oblikovao književni engleski u jezik etičkog iskustva daleko od engleske domovine, te je bio vrlo blizu definiranja arhetipskog afričkog romana“.⁵⁸ Nadalje, Achebe je imao neosporan utjecaj na oblikovanje, objavljivanje i čitanje afričke književnosti na engleskom jeziku. Izevbaye zaključuje da je „Achebe nadahnuo generaciju afričkih pisaca na produkciju specifičnog žara, romana o tradicionalnom životu naroda Igbo, i prilagodbe engleskoga afričkome iskustvu“.⁵⁹ Naposljetku, možda najvažniji Achebeov utjecaj, smatra Izevbaye, jest doprinos unapređenju nove postkolonijalne svijesti, koja se politički artikulirala u afričkom nacionalizmu koji je zaslužan za neovisnost afričkih država.⁶⁰

Jedna od autorica afričke književnosti koja je svoje nadahnuće pronašla u Achebeovom stvaralaštvu jest Chimamanda Ngozi Adichie. O ovoj autorici možemo govoriti kao o Achebeovoj učenici.⁶¹ U govoru *Strangely Personal*:

⁵⁵ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 80.

⁵⁶ Lešić, Z., Kapidžić-Osmanagić, H., Katnić-Bakaršić, M., Kulenović, T. (2006). *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 538.-539.

⁵⁷ Wisker, G. (2010). *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*. Zagreb: Biblioteka sintagma, str. 205.

⁵⁸ Izevbaye, D., Irele, F. A. (2009). *Chinua Achebe and the African novel*. U: *The Cambridge Companion to the African Novel*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 32.

⁵⁹ Ibid., str. 33.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

Growing Up in Chinua Achebe's House autorica navodi značaj Achebeovog prvog romana za vlastito stvaralaštvo:

„Onda sam pročitala *Svijet se raspada*. Za mene je to bio veličanstveni šok otkrića. [...] Tek godinama kasnije, gledajući unatrag, shvatila sam kakav je veliki mentalni pomak za mene bilo otkriće *Svijet se raspada*. Nije se to dogodilo preko noći, ali polako sam prestala pisati o Engleskoj koju uopće nisam poznavala i počela pisati o malom djeliću Nigerije koji sam poznavala“.⁶²

Referenca na ovaj romana vidljiva je u uvodnoj rečenici *Purpurnoga hibiskusa*: „Kod kuće se sve počelo raspadati kada moj brat Jaja nije otišao na pričest, zbog čega je tata zavitlao svoj teški misal preko sobe i razbio figurice na etažeri“.⁶³ Pozivajući se na naslov romana, Ngozi Adichie daje naslutiti Achebeov utjecaj koji je uočljiv u temi i jeziku. *Purpurni hibiskus* prikazuje kulturalne konflikte između Igbo tradicije i kršćanske vjere, a tim se problemom pozabavio i Achebe u svojim djelima, gdje je promatrao utjecaj britanskog kolonijalizma i kršćanstva na Igbo kulturu. Osim toga, djelo je napisano engleskim jezikom uz korištenje riječi Igbo naroda.

Stoga zaključujemo kako je Chinua Achebe imao značajan utjecaj na oblikovanje afričke književnosti i postkolonijalne književne teorije. Njegovo je stvaralaštvo nadahnulo brojne afričke pisce za stvaranje književnosti o afričkom narodu i tradicionalnoj kulturi, a jedna je od njih i autorica Chimamanda Ngozi Adichie. Osim značajnog utjecaja postkolonijalne književne teorije te Chinue Achebea, autoričino je stvaralaštvo obilježeno otporom prema patrijarhalnoj ideologiji. Začetke toga otpora pronalazimo u feminističkoj teoriji, koju ćemo predstaviti u narednom poglavlju.

⁶² *Strangely Personal: Growing Up in Chinua Achebe's House*. <https://pen.org/strangely-personal-growing-up-in-chinua-achebes-house/>

⁶³ Adichie, N. C. (2007). *Purpurni hibiskus*. Zagreb: Profil International, str. 9.

3. Feminizam

Ljudi se svakodnevno susreću s raznim varijantama opresije i diskriminacije utemeljene na rasnim, klasnim, nacionalnim i drugim karakteristikama koje su izdvajaju od definirane, idealne norme. Jedan od parametara na temelju kojega se često vrši marginalizacija određenih društvenih skupina je rod i spol. Damirka Mihaljević, u potonjem slučaju, naglašava kako je takvo društvo utemeljeno na tradicionalnom patrijarhatu, pri čemu „podređen položaj žene u društvenome i političkome segmentu, jednako kao i u moralnome i duhovnome trajao je stoljećima“.⁶⁴

Autorica Karin Offen definira feminizam kao „koncept koji može obuhvatiti i ideologiju i pokret za sociopolitičku promjenu temeljenu na kritičkoj analizi muške privilegije i podređenosti žena unutar bilo kojeg društva [...], a teži ponovnom uspostavljanju ravnoteže između žena i muškaraca u društvenoj, ekonomskoj i političkoj moći unutar određenog društva, u ime oba spola i u ime njihove zajedničke ljudskosti, ali uz poštivanje njihovih razlika“.⁶⁵ Razmatranjem pitanja moći pozabavila se i Toril Moi u djelu *Seksualna/tekstualna politika* (1985) pri čemu navodi kako „feminizam nije samo odbacivanje moći, nego transformacija postojećih struktura moći – i, u tom procesu, transformacija samog koncepta moći“.⁶⁶ Dakle, feminizam je prije svega društvenopolitički pokret koji je izazvan nepovoljnim društvenim položajem i odnosom prema ženama. Stoga Toril Moi smatra da je „glavni cilj feminizma uvijek bio politički: on nastoji razotkriti, ne ovjekovječiti, patrijarhalne prakse“.⁶⁷

Burzynska i Markovski ističu kako pokret svoje društvene i političke korijene ima još u 18. stoljeću.⁶⁸ Međutim, pravi početak moderne feminističke misli obilježilo je djelo Mary Wollstonecraft *Obrana ženskih prava* (1792.) čime

⁶⁴ Mihaljević, D. (2016). *Feminizam – što je ostvario?*. Mostariensia, 20(1-2), str. 150.

⁶⁵ Offen, K. (1988). *Defining Feminism: A Comparative Historical Approach*. Signs, 14(1), str. 151.

⁶⁶ Moi, T. (2002). *Sexual/textual politics: Feminist Literary Theory*. New York: Routledge, str. 147.

⁶⁷ Ibid., str. xiv

⁶⁸ Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik, str. 427.

je autorica „dobila status začetnice modernog feminizma“.⁶⁹ Pojam feminizam dolazi od francuske riječi *féminisme* „skovane“ 1880-ih godina u Francuskoj, a označava „skupinu društvenih pokreta, svjetonazora i teorija koje promiču unaprjeđenje političkih ekonomskih te socijalnih prava i položaja žena u svrhu ostvarenja rodne ravnopravnosti“.⁷⁰ Pokret se širio Europom i Sjevernom Amerikom do 1910. godine, a s obzirom na to da ga se povezivalo s radikalnim djelovanjem, od samih se početaka borio s negativnim konotacijama. Stvarnu sliku pokreta predstavlja borba protiv ugnjetavanja koje provode privilegirane skupine, kako autorica Estelle Freedman ističe, te nastavlja tumačiti da je time feminizam postao krovni pojam za sveobuhvatno analiziranje i propitivanje rodni odnosa moći u društvu.⁷¹ Burzynska i Markowski smatraju da je naglim razvojem kapitalizma i industrijalizacije došlo do poboljšanja životnih standarda i istovremenog pogoršanja položaja žena pri čemu su se ženski pokreti, točnije sufražetski pokreti, usmjerili na izjednačavanje građanskih prava.⁷² S obzirom da je za feminizam devetnaestog stoljeća, navodi Mihaljević, karakteristična borba za politička prava žena pa govorimo o feminizmu jednakosti koji je istovjetan prvom valu feminizma.⁷³

Kraj 1960-ih i rane 1970-e godine 20. stoljeća obilježene su stasanjem drugog vala feminizma, a u fokus promatranja, prema Freedman, dolaze marginalizirane skupine. Borba drugog vala usmjerava se na zagovaranje jednakost u radu i politici, ali i u razrješenju nejednakosti po pitanju plaća i mogućnosti poslovnoga napredovanja.⁷⁴ Promatrajući mehanizme kojima podliježu žene kako bi se uklopile u kalupe idealne ženstvenosti Betty Friedan je djelom *Ženska mistika* (1963) označila početak drugoga vala.⁷⁵ Autorica Kate

⁶⁹ Mihaljević, D. (2016). *Feminizam – što je ostvario?*. Mostariensia, 20(1-2), str. 154.

⁷⁰ *Feminizam*. U: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024.

⁷¹ Freedman, E. (2002). *No Turning Back: The History of Feminism and the Future of Women*. New York: Ballantine Books., str. 21.

⁷² Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik, str. 430.

⁷³ Mihaljević, D. (2016). *Feminizam – što je ostvario?*. Mostariensia, 20(1-2), str. 157.

⁷⁴ Freedman, E. (2002). *No Turning Back: The History of Feminism and the Future of Women*. New York: Ballantine Books., str. 105.-106.

⁷⁵ Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik, str. 432.

Millet u knjizi *Spolna politika* (1970.) nadalje je razvila tu misao stavivši u fokus, kako Freedman navodi, važnost ženskih seksualnih i reproduktivnih prava koje je odvojila od obaveza koje proizlaze iz uloge žene kao majke i supruge. Feministički je pokret drugog vala omogućio ženama da na svoja tijela više ne gledaju kao na vlasništvo muškaraca.⁷⁶ Feminizmu drugoga vala, kako smatra bell hooks, zamah je dao razvoj ženskih studija počevši od sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća jer je na sveučilištima potaknuo procese upoznavanja žena s feminističkom teorijom.⁷⁷ Ipak, feminizam prvoga i drugoga vala bio je usmjeren na specifičnu demografsku skupinu: bijele, obrazovane žene, srednje klase. Ključni je stav bell hooks da su feministički pokreti u početku zanemarivali rasnu problematiku, a time i iskustva nebjelačkih žena koje su trpile se samo seksizam, nego i rasizam.⁷⁸

Pitanjem rase i seksizma pozabavio se tek treći val feminizma. Pri promatranju patrijarhalne opresije, u kasnim 1980-ima feminističke teoretičarke su, smatra hooks, shvatile važnost rase i klase u preispitivanju patrijarhalne opresije.⁷⁹ Ovo je razdoblje nastojalo razmatrati, kako Burzynska i Markowski pojašnjavaju, raznovrsnost ženskih iskustava pa su feministkinje na tragu toga kritizirale definicije ženstvenosti koje su fokus stavljale isključivo na nastojanja bijelih žena pa su u razmatranje uzimale žene trećega svijeta, seksualne, etničke i rodne manjine.⁸⁰ Freedman nadalje navodi da je feminizam trećeg vala omogućio stvaranje „heterogenih i fleksibilnijih okvira pokazujući da su spol, rasa, klasa, etnička pripadnost i religija ključne komponente u feminističkoj debati“.⁸¹ Ovo su razdoblje prema Amandi Lotz obilježile dvije važne grupacije – feministkinje trećeg svijeta i postfeminizam. Prva skupina, čije se članice alternativno nazivaju

⁷⁶ Freedman, E. (2002). *No Turning Back: The History of Feminism and the Future of Women*. Ballantine Books., str. 105.-106.

⁷⁷ hooks, b. (2000). *Feminism Is for Everybody: Passionate Politics*. Cambridge, MA: South End Press, str. 9.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid., str. 22.

⁸⁰ Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik, str. 436.

⁸¹ Freedman, E. (2002). *No Turning Back: The History of Feminism and the Future of Women*. Ballantine Books., str. 141.

i „*women-of-color*“ feministkinje, kritiziraju „isključivanje temeljeno na rasi i etničkoj pripadnosti koje su mnoge iskusile u drugome valu“. ⁸² Postojećom feminističkom teorijom dominirala je perspektiva bijelih žena, koja se sada, sugerira Lotz, nastoji proširiti. ⁸³ Druga skupina – postfeminizam, širi teorijski okvir naglašavajući nužnost uključivanja „čimbenika koji definiraju identitet, kao što su seksualna orijentacija i klasa, kao i uključivanje drugih teorijskih i aktivističkih alata“. ⁸⁴ Naglasak trećeg vala feminizma, zaključuje Freedman, stavljen je na kolektivnu akciju kako bi se stvorila „raznolikost feminizama, koji odgovara na različite potrebe i brige različitih žena, koje one definiraju same za sebe“. ⁸⁵

Prema autorici Idi Ograjšek Gorenjak, četvrti val feminizma nastao je unatrag posljednjih desetak godina, aktivistički je orijentiran, a njegovi širenje omogućile su društvene mreže poput *Facebooka*, *Instagrama*, *Twittera* itd. ⁸⁶ U četvrtom se valu, kako autorica Ograjšek Gorenjak tvrdi, ponovo otvara pitanje seksizma, šovinizma, homofobije, a putem medija široka je populacija dobila prostor za jednostavnu komunikaciju. Brže prenošenje osobnih iskustva žena koje su bile žrtve raznih oblika nasilja omogućeno je zahvaljujući razvoju i napretku društvenih mreža čime je četvrti val izgradio temelje u virtualnom svijetu. ⁸⁷ Nadalje, ističe Ograjšek Gorenjak, potreba za većom reprezentacijom žena u politici i financijskim djelatnostima te zahtjevi za jednakim plaćama važna su odrednica ovoga vala. Tvrđnju Marthe Rampton, koju Ograjšek Gorenjak navodi, možemo uzeti kao opis težnje četvrtoga vala: „vraća se temama i problemima iz prvih dviju faza, ali ih dopunjuje saznanjima i diskursima trećega vala“. ⁸⁸ Upravo

⁸² Lotz, A. D. (2003). *Communicating third-wave feminism and new social movements: challenges for the next century of feminist endeavor*. *Women and Language*, 26(1), str. 5.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Freedman, E. (2002). *No Turning Back: The History of Feminism and the Future of Women*. New York: Ballantine Books, str. 142.

⁸⁶ Ograjšek Gorenjak, I. (2022). *Ženska povijest na valovima feminizma*. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 54(1), str. 189.

⁸⁷ Ibid., str. 190.

⁸⁸ Ibid.

zahvaljujući društvenim mrežama, Ograjšek Gorenjak konstatira da ideje, koje su svoje početke zabilježile u Velikoj Britaniji, velikom brzinom pronalaze svoje istomišljenike u geografski udaljenim područjima.⁸⁹ Još jedna važna značajka četvrtoga vala jest uključivanje rodne teorije i LGBTQ+ studija.⁹⁰

Riječima autorice bell hooks „feminizam označava pokret koji teži kraju seksizma, seksualnog iskorištavanja i opresije“.⁹¹ Prema tome, drži Mihaljević, cilj feminizma treba biti „borba protiv otvorena seksizma kao i rasvjetljivanje diskurzivnih oblika koji skrivaju oblike segregacije na temelju spola i mušku dominaciju koja ne pruža jednake prilike“.⁹² Pri definiranju pokreta važno je uključiti jednakost i slobodu, udaljavajući se od prevlasti i superiornosti bilo kojega spola. Upravo su tim ciljevima vođeni svi valovi feminizma koji su pridonijeli sveprisutnoj borbi za jednakošću i omogućili da odrazi njihove borbe dospiju i unutar drugih okvira, primjerice književnosti.

3.1. Feminizam u književnosti

Kao važnu odrednicu feminizma naveli smo borbu za jednakost i slobodu u javnoj sferi, a ista je borba ključna i u sferi književnosti. Feministička je kritika stasala sedamdesetih godina prošloga stoljeća, a u tom je procesu presudan utjecaj imala znanost o književnosti. Neka od temeljnih djela feminističke teorije istodobno su osnažila konsolidaciju feminističkoga pokreta i progovorila su o književnosti. Posrijedi su: *Vlastita soba* Virginije Woolf, *Drugi spol* Simone de Beauvoir, *The Troublesome helpmate* Katharine M. Rogers, *Thinking About Women* Mary Ellmann i već spomenuta *Spolna politika* Kate Millett.⁹³ Kada govorimo o feminizmu u književnosti, posrijedi je feministička kritika, koju definiramo kao „smjer književne i kulturalne teorije oblikovan u slijedu revolucionarnih studentskih zbivanja 1968. radi afirmacije specifičnosti ženskog

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ *Feminizam*. U: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024.

⁹¹ hooks, b. (2000). *Feminism Is for Everybody: Passionate Politics*. Cambridge, MA: South End Press., str. 1.

⁹² Mihaljević, D. (2016). *Feminizam – što je ostvario?*. Mostariensia, 20(1-2)., str. 167.

⁹³ Moi, T. (2002). *Sexual/textual politics: Feminist Literary Theory*. New York: Routledge, str. 22.

iskustva u okolnostima muške prevlasti nad kulturom“.⁹⁴ Spisateljice su prisutne u povijesti književnosti od njezinih začetaka, no teško su ulazile u mahom muški kanon pa je feministička kritika doprinijela prevrednovanju njihova statusa. Povezivanjem znanosti o književnosti i feminističke kritike sedamdesetih godina prošlog stoljeća autorica Dubravka Oraić Tolić ističe kako je „razotkrivena duboka spolna asimetrija: dominacija muških perspektiva i isključenje ženskih subjekata iz kulture“.⁹⁵ U skladu s time, navodi Oraić Tolić, sedamdesetih se godina prošloga stoljeća javlja koncept tzv. ženskog pisma u okviru francuske feminističke kritike.⁹⁶ Moi kao teoretičarku koja je prva promišljala koncepciju ženskog pisanja navodi Hélène Cixous, a za nju ženski tekstovi, podcrtava Moi, rade na razlici, bore se protiv dominantne logike i u autorova se rodna razlika očituje u pisanju.⁹⁷

Usporedno s rastom i stasanjem feminističke kritike, javila se i crnačka feministička kritika. Prema autorici Arlene R. Keizer, ona podrazumijeva „skup kritičkih i kreativnih radova žena afričkog podrijetla u Sjedinjenim Američkim Državama“.⁹⁸ Nastala je šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća, a predstavlja komentar na drugi val feminizma te, kako dodatno Keizer navodi, bavila se ne samo rodnim i seksualnim, nego i rasnim marginaliziranjem pa su teme seksizma bile isprepletene s temama rasizma i seksualnoga samoodređenja. Keizer zaključuje kako je doprinos crnačke feminističke kritike u nastojanju da ženama pruži mogućnost izražavanja koja ide onkraj seksualne orijentacije, rase, klase i roda.⁹⁹

Keizer zaključuje kako je crnačka feministička kritika odigrala veliku ulogu u osvjetljavanju književne tradicije i stvaralaštva crnačkih žena. Posljedično je, proučavajući crnačko žensko iskustvo reprezentirano iz njihove vlastite

⁹⁴ *Feministička kritika*. U: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024.

⁹⁵ Oraić Tolić, D. (2001). *Muška moderna i ženska postmoderna*. Kolo 2, Matica Hrvatska.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Moi, T. (2002). *Sexual/textual politics: Feminist Literary Theory*. New York: Routledge, str. 106.

⁹⁸ Keizer, A. R. (2007). *Black feminist criticism*. U: Plain G. i Sellers S. (urd.), *A History of Feminist Literary Criticism*. Cambridge: Cambridge University Press., str. 154.

⁹⁹ Ibid.

perspektive, doprinijela davanju glasa. Međutim, autorica ističe i njezine nedostatke, smatrajući da je više pažnje posvećivala zapadnjačkom, odnosno afroameričkom iskustvu, zanemarujući žene Trećega svijeta.¹⁰⁰ Problemom reprezentacije žena nacija Trećega svijeta pozabavio se postkolonijalni feminizam.

Feministička kritika dovodi u pitanje patrijarhalne stavove u književnim djelima i propituje tradicionalne ideje o ženama, njihovim osjećajima, ponašanjima i razmišljanjima. U nastavku ćemo rada razmatrane vidove feminističke kritike primijeniti na analizu odabranih djela Chimamande Ngozi Adichie. Naglasak ćemo staviti na ženske likove te kako se, kada su okarakterizirani iz ženske perspektive, sukobljavaju s patrijarhalnim predodžbama žene.

3.2. Postkolonijalni feminizam

Područje proučavanja postkolonijalne i feminističke teorije u svojoj se osnovi dotiče istih problema, a kako definicija navedena u djelu *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminizam* navodi:

„Postoje snažne paralele između postkolonijalizma i feminizma budući da se obje teorije u osnovi bave politikom „drugosti“, marginalizacijom i konstrukcijom „podređenog“ ili podređenog subjektiviteta od strane kolonijalizma i/ili patrijarhata. Općenito govoreći, postkolonijalni kritičari pokušali su demontirati naturalizirane pretpostavke o jeziku i tekstualnosti koristeći dvije glavne strategije: poricanje središnjeg mjesta imperijalističke kulture (ukidanje) i oduzimanje i rekonstrukcija imperijalnog diskursa (prisvajanje). Te su strategije jednako očite u feminističkim teorijama u kojima se patrijarhalne norme odbacuju i/ili potkopavaju.“¹⁰¹

¹⁰⁰ Ibid., str. 164.

¹⁰¹ Gamble, S. (2001). *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism* (2nd ed.). Routledge, str. 277.

Temeljno je obilježje postkolonijalnih feministica prema Chrisu Weedonu „rodna priroda povijesti pri čemu promatraju odnos između kolonijalizma i patrijarhata“.¹⁰² Ranije smo u radu naveli kako se na ženu trećega svijeta gledalo kao na „dvostruko koloniziranu“. Zvonimir Glavaš ističe važnost djela *Mogu li podređeni govoriti?* (1988.) autorice Gayatri Spivak u kojem daje pojašnjenje ove teze. Kako Spivak navodi, žene su bile marginalizirane zbog toga što su bile žene unutar društva kojim je u potpunosti dominirao patrijarhalni sustav, a s druge strane, također bile potlačene samo i isključivo zbog činjenice da su žene trećeg svijeta.¹⁰³ S obzirom da bijele žene takve probleme nisu doživljavale, u vrijeme trećeg feminističkog vala javila se jasna potreba za davanjem glasa marginaliziranim skupinama žena. Tako je došlo do razvoja zasebnoga područja – postkolonijalnoga feminizma, koji se bavi „dvostrukom kolonizacijom“ žena nacija Trećega svijeta, odnosno nekadašnjih kolonija.

Postkolonijalni feminizam, kako autor Raj Kumar Mishra ističe, razvio se unutar postkolonijalne teorije te predstavlja jedan od njezinih novijih vidova. Kao feminizam trećega svijeta, označava polemiku sa zapadnim feminizmom.¹⁰⁴ Mishra konstatira da „zapadni feminizam nije obraćao pažnju na razlike koje sa sobom nose rasa, klasa, osjećaji i okruženje žena nekoć koloniziranih područja, stoga je postkolonijalni feminizam odbacio njegove postulate zbog potpunog eurocentrizma“¹⁰⁵. Prema autorici Umme Al-wazedi, postkolonijalni feminizam bavi se „nejednakostima u odnosima moći propitujući odnos kolonizatora i koloniziranih, istovremeno kritizirajući postkolonijalne rodne uloge“.¹⁰⁶ Al-wazedi zaključuje da nije samo patrijarhat kriv za neuravnoteženu raspodjelu

¹⁰² Weedon, C. (2007). *Postcolonial feminist criticism*. U: Plain G. i Sellers S. (urd.), *A History of Feminist Literary Criticism*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 284.

¹⁰³ Glavaš, Z. (2012). *Razgradnja orijenta – razvoj i temeljni koncept postkolonijalne teorije*. *Essehist*, 4(4), str. 80.

¹⁰⁴ Mishra, R.K. (2013). *Postcolonial feminism: Looking into within-beyond-to difference*. *International Journal of English and Literature*, str. 129.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Al-wazedi, U. (2020). *Postcolonial Feminism*. U: Naples, N. A. (urd.), *Companion to feminist studies*. John Wiley & Sons Ltd., str. 155.

rodne moći, nego da su te relacije uklopljene u političke, društvene, kulturne i ekonomske sustave.¹⁰⁷

Khaloua Naoual u fokus stavlja dvije autorice koje su obilježile teoriju postkolonijalnog feminizma – Gayatri Spivak i Chandra Talpade Mohanty. Značajna uloga Gayatri Spivak pripisuje se, kako Naoual govori, postavljanju teze o „dvostruko kolonizaciji“ jer je žena iz nekada koloniziranih područja istodobno žena i žena trećega svijeta, čime se sugerira da se opseg opresije s roda širi i na rasu, a takvu vrstu marginalizacije ne dijele sve žene.¹⁰⁸ Khaloua nadalje tumači da Chandra Talpade Mohanty u poznatom članku *Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses* (1984.) kritizira zapadnjačku feminističku teoriju. Prema autorici, ova je teorija problematična ako se sagleda u kontekstu žena Trećega svijeta jer zanemaruje rasne, klasne, etničke i geografske parametre.¹⁰⁹ Dakle, kako Khaloua zaključuje, Mohanty „kritizira univerzalnost zapadnih feminističkih teorija i njihovu kategorizaciju žena zemalja nekada koloniziranih područja kao monolitnog objekta, zanemarujući osobna iskustva i društvene i kulturne kontekste u kojima žene žive“.¹¹⁰

Kraj kolonijalne vladavine omogućio je lokalnim elitama naroda da preuzmu moć, što je, kako Young navodi, žene ponovo stavilo u nepovoljnu poziciju i time je započela njihova vlastita borba.¹¹¹ Žene su se nanovo našle u poziciji, smatra Young, koja se može usporediti s onom iz razdoblja kolonijalizma te stoga „postkolonijalna teorija često ima više zajedničkih točaka s borbama žena, nego muškaraca“.¹¹² S obzirom na to da je iz perspektive zapadnjačkih feminizama ispresijecanje roda, klase, rase, religije i seksualnosti često bilo zanemarivano, postkolonijalni feminizam odlučio je naglasak staviti na tu

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Naoual, K. (2019). *Post-Colonial Feminism: Giving Voice to Third World Women*. The International Journal of Humanities & Social Studies, 7(6), str. 168.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 98.-99.

¹¹² Ibid.

činjenicu. Izravno nadahnut postkolonijalnom politikom, djelovao je u dosluhu s postkolonijalnom teorijom.¹¹³

Kao što smo prethodno naveli, postkolonijalne feministkinje kritične su prema zapadnjačkim oblicima feminizma. Zapadnjačka je tendencija podrazumijevala unificiranje iskustva žena u cijelome svijetu. Kao opreka toj zapadnjačkoj ideji, Raj Kumar Mishra navodi kako postkolonijalni feminizam kao predmet interesa uzima život i djelovanje žena Trećega svijeta pri čemu razmatra probleme identiteta, rase, klase, roda i nacije te složene načine kako se ove kategorije presijecaju.¹¹⁴ Kako Mishra zaključuje, „nastojanje postkolonijalnih feministica jest osporiti vjerovanje zapadnih feministica da njihovi tekstovi predstavljaju žene cijeloga svijeta, a u fokus staviti razlike koje znatno utječu na živote drugih, nezapadnih žena“.¹¹⁵ Postkolonijalne feministice u tim razlikama, zaključuje Mishra, vide prostor za diskusiju u napredak.¹¹⁶ U narednim ćemo poglavljima poseban naglasak staviti upravo na teoriju postkolonijalnog feminizma te ćemo analizirati na koji način odrednice postkolonijalnog feminizma omogućuju iščitavanje tekstova iz specifičnih rasnih, klasnih i rodnim perspektiva. Tijekom analize fokus ćemo staviti na prikaz likova žena Trećega svijeta te na koji način postkolonijalna situacija utječe na izgradnju njihova identiteta.

Složenim pitanjem rase i etničke pripadnosti, vjere, seksizma i homofobije pozabavile su se brojne afričke spisateljice, a jedna od njih je Chimamanda Ngozi Adichie.

¹¹³ Ibid., str. 109.

¹¹⁴ Mishra, R.K. (2013). *Postcolonial feminism: Looking into within-beyond-to difference*. International Journal of English and Literature, str. 131.

¹¹⁵ Ibid., str. 133.

¹¹⁶ Ibid.

4. Život i stvaralaštvo Chimamande Ngozi Adichie

Nigerijska spisateljica i esejistkinja Igbo porijekla Chimamanda Ngozi Adichie rođena je 15. rujna 1977. godine kao peta od šestoro djece roditelja Jamesa Nwoye i Grace Ifeoma Adichie.¹¹⁷ Kako autorica Daria Tunca navodi, odrasla je u gradu Nsukka.¹¹⁸ Od svojih je najmlađih dana autorica pokazala sklonost za književnosti te je već kao dijete počela pisati priče pod dojmom britanske dječje književnosti.¹¹⁹ U desetoj je godini otkrila afrička djela poput *Svijet se raspada* (1958) autora Chinue Achebea te je, kako navodi Tunca, u kasnijim esejima i intervjuima naglasila kako su upravo ta afrička djela označila prekretnicu za njezino stvaralaštvo. Njezin je spisateljski opus uvelike oblikovan pod utjecajem afričke književnosti, a usmjeren je, zaključuje Tunca, prema oblikovanju afričkoga iskustva.¹²⁰

Za vrijeme studija, kako tvrdi Olusola, na nagovor oca, okušala se u području medicine, međutim ubrzo je shvatila kako taj svijet nije za nju te se 1997. godine preselila u Sjedinjene Američke Države gdje je 2001. godine diplomirala.¹²¹ Djelo *Purpurni hibiskus*, prema navodima Tunce, postepeno je nastajalo za vrijeme trajanja studija i 2003. godine postalo je njezin prvi objavljeni roman. Međutim, tumači Tunca, Ngozi Adichie nije bila nepoznanica na književnoj sceni – i prije objavljivanja romana nekoliko je njezinih kratkih priča bilo nominirano ili je osvojilo prestižne nagrade. Zahvaljujući uspjehu romana *Purpurni hibiskus*, njezina se reputacija učvrstila.¹²² Godine 2004. diplomirala je kreativno pisanje na Sveučilištu *Johns Hopkins*, 2006. godine upisala se na studij afričke povijesti na Sveučilištu *Yale*, a istovremeno nastavila je graditi svoju

¹¹⁷ Tunca, D. (2011). *Adichie, Chimamanda Ngozi*. U: Gates H. L. Jr i Akyeampong E. K. (ur.) *Dictionary of African Biography (vol. 1: Abach-Brand)*. Oxford: Oxford University Press, str. 94.-95.

¹¹⁸ Olusola, L.M. (2013). *Language and Ideology in Chimamanda Adichie's Purple Hibiscus*. IOSR Journal of Humanities and Social Science, 13, str. 9.

¹¹⁹ Tunca, D. (2011). *Adichie, Chimamanda Ngozi*. U: Gates H. L. Jr i Akyeampong E. K. (ur.) *Dictionary of African Biography (vol. 1: Abach-Brand)*. Oxford: Oxford University Press, str. 94.-95.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Olusola, L.M. (2013). *Language and Ideology in Chimamanda Adichie's Purple Hibiscus*. IOSR Journal of Humanities and Social Science, 13, str. 9.

¹²² Tunca, D. (2011). *Adichie, Chimamanda Ngozi*. U: Gates H. L. Jr i Akyeampong E. K. (ur.) *Dictionary of African Biography (vol. 1: Abach-Brand)*. Oxford: Oxford University Press., str. 94.-95.

spisateljsku karijeru objavivši brojne priče i eseje.¹²³ Tunca konstatira kako je u ljeto 2006. godine objavila drugi roman *Polovica žutog sunca*, čija je glavna tematska preokupacija bila građanski rat u Nigeriji (odnosno, rat za Biafru). Roman je autorici priskrbio brojne nagrade, ali i internacionalnu slavu te titulu „jedne od vodećih figura u afričkoj književnosti 21. stoljeća“.¹²⁴ U svibnju 2008. godine diplomirala je na Sveučilišu *Yale*, a 2009. godine objavila je prvu zbirku kratkih priča *Nešto oko vrata*. Ova je zbirka prema Tunci sačinjena od prethodno objavljenih, ali nanovo prerađenih priča tematskih preokupacija poput vjere, homoseksualnosti i ilegalnih imigranata u Sjedinjenim Američkim Državama.¹²⁵ Njezin treći roman *Amerikana* objavljen 2013. godine problematizira problem rase kroz prikaz svakodnevnog života i odnosa stanovnika prvoga i treća svijeta.

U članku *Chimamanda Ngozi Adichie as Chinua Achebe's (Unruly) Literary Daughter: The Past, Present, and Future of "Adichebean" Criticism* autorica Tunca objašnjava poveznicu između autora Chinua Achebe i Chimamande Ngozi Adichie:

„I u novinarskim i u akademskim krugovima, jedna je od najčešćih manifestacija koja povezuje ova dva pisca poprimila oblik genealoške metafore, pri čemu je Achebeu dodijeljena uloga “oca afričke književnosti”, a Adichie uloga njegove “književne kćeri”.¹²⁶

S Achebeovim stvaralaštvom, osim utjecaja romana *Svijet se raspada*, povezuju ju stilska rješenja i tematske preokupacije. Međutim, kako Tunca tvrdi, u Achebeovo doba pisac je imao bitnu društvenu i političku funkciju, stoga je on pisao o afričkim povijestima i tradicijama kao bi oblikovao protupriču europskoj kolonijalnoj historiografiji.¹²⁷ Za razliku od njega, Adichie – koja piše u suvremenosti, izbjegava političko-nacionalne teme i naglasak stavlja na

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Tunca, D. (2018). *Chimamanda Ngozi Adichie as Chinua Achebe's (Unruly) Literary Daughter: The Past, Present, and Future of "Adichebean" Criticism*. *Research in African Literatures*, 49(4), str. 109.

¹²⁷ Ibid., str. 11.

„humanizacije Igbo povijesti, posebno personalizirajući priče iz rodne perspektive, razrađujući pitanje rasne, klasne i rodne politike, kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj sceni“.¹²⁸ Stephanie Newell svrstava Ngozi Adichie među redove feminističkih afričkih autorica čiji je središnji fokus na promatranju ženskih uloga s ciljem da „istraže potrebe mladih žena za širenjem raspon izbora i smanjenjem financijske ovisnosti o muževima.“¹²⁹

Chimamanda Ngozi Adichie opsežno je tematizirala pitanja seksizma, rasizma i nasilja. Preokupacijama globalnih ženskih prava bavila se u eseju *Svi bismo trebali biti feministi i feministkinje* (2014.), koji je nastao prema istoimenom TEDx-ovu govoru te u djelu *Draga Ijeawele ili Feministički manifest u petnaest savjeta* (2017.).¹³⁰ U ovim ostvarenjima iznosi definiciju feminizma 21. stoljeća – govori o tome što danas znači biti žena, ukazuje na stereotipe, progovara o tome kako odgajati djevojčice da postanu snažne i neovisne žene te osvještava problematiku poimanja rodni uloga.¹³¹

S obzirom da ćemo drugi dio rada posvetiti analizi romana *Purpurni hibiskus*, *Polovica žutog sunca* i *Amerikana*, ukratko ćemo kontekstualizirati djela zbog logičnoga slijeda argumentacije.

4.1. *Purpurni hibiskus*

Purpurni hibiskus autoričin je roman prvijenac. Radnja prikazuje život tinejdžerice Kambili Achike, koja odrasta u kućanstvu pod neprestanim nadzorom pobožnog, kršćanskog oca. U pozadini političkih i društvenih nemira u Nigeriji, Kambili s bratom Jajom doživljava iskustva obiteljskog nasilja, vjerskog ugnjetavanja ali i seksualnog buđenja. Kambilin otac Eugene bogati je poslovni čovjek čiji je interes usmjeren na otkrivanje istine o stanju u Nigeriji, a

¹²⁸ Mukherjee, R. (2020). *Determining Chimamanda Ngozi Adichie's Position in the African Literary - Language Debate*. The Indian Review of World Literature in English, 16(2), str. 4.

¹²⁹ Newell S. (2006). *West African Literatures: Ways of Reading*. New York: Oxford University Press, str. 140.

¹³⁰ Chimamanda Ngozi Adichie, About. <https://www.chimamanda.com/about/>

¹³¹ Chimamanda Ngozi Adichie, Books. <https://www.chimamanda.com/book/>

istovremeno je usredotočen i na svoju fanatičku inačicu katolicizma.¹³² Obitelj Achike ima značajno materijalno bogatstvo, ali je njihova obiteljska atmosfera toksična – Eugene je kruti patrijarh koji kažnjava ženu Beatrice i djecu kada se ogriješe o njegove visoko postavljene zahtjeve. Putem prikaza očeve stroge odanosti katoličanstvu, koje baca tamnu sjenu na obiteljske odnose, Chimamanda Ngozi Adichie prikazuje patrijarhalno nasilje u obliku obiteljskog nasilja.

Priča započinje *in medias res*, a ispričana je iz perspektive petnaestogodišnje Kambili. Ona pod svaku cijenu želi udovoljiti zahtjevima oca, a živi u neprestanom strahu od razočarenja. Jednako poslušan je i njezin brat Jaja, međutim nakon odlaska u Nsukku, u posjet teti Ifeomi, njegovo se ponašanje mijenja i postaje sve manje podložan očevim očekivanjima. Upravo Kambilin i Jajin odlazak u Nsukku označava prekretnicu u životu obitelji Achike. U njezinu se domu djeca prvi put susreću s osjećajem slobode i obiteljske topline te dovode u pitanje očeve stroge principe.

Roman se dotaknuo brojnih tema kao što su nasilje i ekstremni vjerski fanatizam, moć i uskraćivanje slobode, šutnja, strah i neizvjesnost, ali se pozabavio i pitanjem roda u feminističkom smislu te neokolonijalnih elemenata u suvremenoj Nigeriji. Spisateljica lik Eugenea prikazuje u opreci između dvaju ženskih likova – žene Beatrice i mlađe sestre Ifeome. Dok je njegova žena prikazana kao stoička i patnički nepokolebljiva osoba, sestra je u potpunosti oprečna, otvorena pa ne tripi Eugeneaova pravila. Roman ne daje prednost niti jednoj strani, nego potiče čitatelja da sam razabere i prosudi o tematici djela.

Ostvarenje također razmatra problematiku kolonizatorske ostavštine u postkolonijalnoj Nigeriji. Autor Ukanda ističe kako djelo „uspijeva prikazati činjenicu da nikakva količina zapadnog kulturnog utjecaja ne bi natjerala Nigerijca općenito, a posebno Igboa, da zaborave svoje porijeklo i vrijednosti što je nedvosmisleno istaknuto portretiranjem tete Ifeome i Kambili, koje su

¹³² Olusola, L.M.(2013). *Language and Ideology in Chimamanda Adichie's Purple Hibiscus*. IOSR Journal of Humanities and Social Science, 13, str. 9.

nepromjenjive unatoč zapadnjačkom kulturnom utjecaju i školovanju“.¹³³ S obzirom da je prikazan značajan utjecaj i ostavština kolonizatorske kulture u postkolonijalnoj Nigeriji, Ngozi Adichie nastoji potkrijepiti tezu da „nikakav zapadnjački utjecaj ne može natjerati Nigeriju i Igbo kulturu da u cijelosti zaborave svoje vrijednosti i porijeklo, nego trebaju pronaći način funkcioniranja u kojem obje supostoje“.¹³⁴

Recepcija romana prvijenca među književnim se kritičarima pokazala vrlo uspješnom. Jason Cowley za *Purpurni hibiskus* navodi u *The Timesu* kako je „izvanredan, originalan prvijenac, istodobno zavodljiv, nježan i istinit“.¹³⁵ Jervey Tervalon posebnu hvalu daje portretiranju likova za koje tvrdi da su „toliko životopisni da izlaze sa stranica knjige i kradomice nam se uvlače u život“.¹³⁶ J. M. Coetzee roman opisuje kao „osjetljivu i dirljivu priču o djetetu prerano izloženom vjerskoj netoleranciji i ružnijoj strani nigerijske države“.¹³⁷

4.2. Polovica žutog sunca

Roman koji je autorici priskrbio status jedne od vodećih figura afričke književnosti 21. stoljeća jest *Polovica žutog sunca*. Bavi se razdobljem građanskog rata u Nigeriji, koji se odvijao od 1967. do 1970. godine. U interesu da oživi povijest rata, Muhammad navodi kako autorica prikazuje nedoumice likova koje uključuju problematiku identiteta i ljudskih vrijednosti, straha od njihova gubitka, a sve je to posljedica ratnih zbivanja u Biafri, odnosno građanskoga rata u Nigeriji.¹³⁸

Priča prati tijek nigerijsko-biafrijskog rata od 1967. do 1970. godine, nakon što je Nigerija 1960. godine postala neovisna od kolonijalne vladavine Velike

¹³³ Ukande, C. K. (2016). *Post-Colonial Practice in Chimamanda Ngozi Adichie's Purple Hibiscus*. AFRREV LALIGENS: An International Journal of Language, Literature and Gender Studies, 5(1), str. 65.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Adichie, N. C. (2007). *Purpurni hibiskus*. Zagreb: Profil International

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Chimamanda Ngozi Adichie: *Purple Hibiscus*. <https://www.chimamanda.com/purple-hibiscus/>

¹³⁸ Muhammad, A. (2018). *Divergent Struggles for Identity and Safeguarding Human Values: A Postcolonial Analysis of Chimamanda Ngozi Adichie's Half of a Yellow Sun*. IRA-International Journal of Management & Social Sciences, 11(2), str. 61.

Britanije. U srži sukoba bile su etničke i religijske razmirice pa su se na suprotnim stranama našli narod Hausa sa sjevera, koji je bio islamske vjeroispovijesti te je kontrolirao vojsku i vladu, te kršćansko stanovništvo naroda Igbo, koji su se organizirali u odmetnutu Republiku Biafru. Ngozi Adichie zorno prikazuje tijekom rata i koje posljedice ratna iskustva ostavljaju na likove Ugwua, Olanne, Kainene, Odenigboa i Richarda, a sama je priča ispričana kroz izmjene triju perspektiva – Olannine, Ugwuove i Richardove. Roman problematizira na koji način rat djeluje na državu i njezine stanovnike. Djelo time predstavlja jedan dio nigerijske povijesti vezan uz građanski rat, koji je doveo do smrti velikog broja nevinih ljudi, a kako Aisha Mustapha Muhammad navodi, time je autorica čitatelju omogućila da sagleda jedan osobit aspekt nigerijske prošlosti osvjetljen iz suvremene perspektive.¹³⁹

Osim tema rata i gubitka identiteta, Ngozi Adichie subverzivno prikazuje rodne uloge i stereotipe. Osim što se u svakodnevnom životu bore s nedaćama rata, Olanna, Odenigbo, Kainene i Richard bore se i s problemima osobnih odnosa. Djelo prikazuje posljedice koje rat ostavlja na čovjeka, ali i posljedice koje na njega ostavljaju međuljudski odnosi. Ujedno, iz perspektive rodnih uloga, propituje problematiku braka, rađanja te apsurdnost rodne podjele uloga, čime pod povećalo dovodi sistemski seksizam.

Roman *Polovica žutog sunca* osvojio je nekoliko nagrada među kojima se posebno ističe *Baileys Women's Prize for Fiction* iz 2007. godine te je uvršten na popis *New York Timesa* „100 najznačajnijih knjiga godine“.¹⁴⁰ Recepcija među književnim kritičarima bila je podijeljena. Rob Nixon za *The New York Times* piše kako je „povremeno Adichieno pisanje odviše jednostavno, a tempo romana previše usporen, ali kad se dotakne omiljenih tema, njena proza trepti od

¹³⁹ Ibid., str. 68.

¹⁴⁰ Chimamanda Ngozi Adichie: Half of a Yellow Sun. <https://www.chimamanda.com/half-of-a-yellow-sun/>

života“.¹⁴¹ *Time* roman opisuje kao „predivan, nemilosrdan izvještaj o ljubavi, nasilju i izdaji tijekom rata u Biafri“.¹⁴²

4.3. *Amerikana*

Autoričin treći romana *Amerikana* donosi priču koja istražuje teme rase i identiteta te osvjetljava američki odnos prema rasi i rasizmu. Djelo započinje i završava ljubavnom pričom koja prati Ifemelu, mladu Nigerijku koja migrira u Sjedinjene Američke Države kako bi stekla fakultetsko obrazovanje. Priča bilježi Ifemelino putovanje od života i adolescencije u Nigeriji do života i statusa imigrantkinje u Americi. Okruženje u kojem se radnja odvija ključno je jer zaranjanjem u društvenu i političku realnost Nigerije i Sjedinjenih Američkih Država u 21. stoljeću, Ngozi Adichie naglašava kulturne razlike između dviju država, propituje rasu, imigraciju i pitanje (ne)pripadanja. Roman isprepliće povijesne događaje s fikcijom na temelju kojih prikazuje izazove s kojima se suočavaju migranti.

Putem Ifemelinog dolaska u Sjedinjene Američke Države, Ngozi Adichie na komičan i humorističan način predstavlja rasizam u Americi. Zbog ponekad prikrivenog, a ponekad otvorenog rasizma kojem Ifemelu svjedoči, po prvi se put uistinu susreće s pojmom rase. Činjenica da je Afrikanka izravno je stavlja na samu marginu društva. Ngozi Adichie priznaje kako je njezina vlastita migracija u Sjedinjene Američke Države za vrijeme studiranja uvelike utjecala na formiranje priče o Ifemelu.¹⁴³ Baš poput protagonistice, Ngozi Adichie isprva je bila zapanjena činjenicom da se na nju gleda kao na crkinju u Americi te da to sa sobom nosi negativne konotacije. Iako priča ima romantičan ton prateći ljubavni priču Ifemelu i Obinzea, glavni fokus je na konstruiranju i razvoju identiteta protagonistice. Autori Mbanefo i Comfort zaključuju kako

¹⁴¹ Nixon R. (2006). *A Biafran Story*. The New York Times.

<https://www.nytimes.com/2006/10/01/books/review/Nixon.t.html>

¹⁴² *Half of a Yellow Sun*. Barnes & Noble. <https://www.barnesandnoble.com/w/half-of-a-yellow-sun-chimamanda-ngozi-adichie/1100619131?ean=9781400095209>

¹⁴³ Geisler A. (2013). *Alienation and Defamiliarization in Chimamanda Ngozi Adichie's Americanah*. Lyon: La Clé des Langues.

Chimamanda Ngozi Adichie romanom prikazuje „kako svi Nigerijci u sebi imaju nenamjeren osjećaj dualnosti i nesigurnosti [...] što učinkovito učvršćuje uvjerenje ili predodžbu da su kulture podložne vanjskim utjecajima“.¹⁴⁴

Roman *Americanah* osvojio je nekoliko značajnih nagrada, poput *National Book Critics Circle Award for Fiction* i *The Chicago Tribune Heartland Prize for Fiction* iz 2013. godine, a iste je godine uvršten na popis *The New York Timesa* „Deset najboljih knjiga iz 2013“.¹⁴⁵ Književni su kritičari pretežito hvalili roman, a Emily Raboteau, pišući za *The Washington Post*, navela je kako „Adichie prikazuje nemilosrdnu iskrenost o ružnim i lijepim stranama Sjedinjenih Američkih Država i Nigerije“.¹⁴⁶ U časopisu *Vogue* roman je opisan kao „ono rijetko u suvremenoj književnoj fikciji: bujna ljubavna priča velikog srca koja je ujedno i prodorno smiješna društvena kritika“.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Mbanefo O., Comfort C. A. (2023). *Mimicry in postcolonial Nigerian literature: a socio-political analysis of Chimamanda Ngozi Adichie's Americanah*. *Awka Journal of English Language and Literary Studies*, 9(1), str. 290.

¹⁴⁵ Chimamanda Ngozi Adichie: *Americanah*. <https://www.chimamanda.com/americanah/>

¹⁴⁶ Raboteau, E. (2013). *Book review: 'Americanah' by Chimamanda Ngozi Adichie*. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/entertainment/books/book-review-americanah-by-chimamanda-ngozi-adichie/2013/06/10/a9e5a522-d1de-11e2-9f1a-1a7cdee20287_story.html

¹⁴⁷ Chimamanda Ngozi Adichie: *Americanah*. <https://www.chimamanda.com/americanah/>

5. Značaj rase u postkolonijalnoj stvarnosti

Razdoblje kolonijalne vladavine obilježilo je porobljavanje autohtonog stanovništva pri čemu su kolonijalne sile tražile opravdanja koja bi poduprla postojanje ropstva. Iz tog se razloga postepeno razvijala teorija o rasi koja je kolonijalnim silama ponudila rješenje – kolonizirani narodi predstavljeni su kao necivilizirani, a kolonijalna vladavina sagledavana je kao entitet koji im je donio prosvjetljenje i modernitet. Odnos podređenosti i nadređenosti također se reflektirao i na rasne relacije. Srž postkolonijalnih praksi, kako Robert J. C. Young navodi, nastojanje je da se nejednakosti na kojima je kolonijalizam počivao propitaju i zaustave, a ujedno da se i propita rasizam na kojem je počivalo cjelokupno razdoblje ropstva.¹⁴⁸ Rasne teorije nastale u kolonijalnom razdoblju bile su naširoko prihvaćene među znanstvenicima, filozofima i antropolozima, a njima su se, kako Young definira, prikazivali kolonizirani narodi „određeni njihovim tijelima koja su ih činila inferiornima, djetinjastima ili 'ženstvenima' na stereotipne načine, nesposobnima da se brinu o sebi“.¹⁴⁹ Na temelju tih teorija kolonijalne su sile bijelu rasu postavile kao superiornu te su sliku o sebi razvijale u odnosu na „Druge“. Stoga se kao vrlo važan čimbenik u europskom kolonijalnom određivanju fenomena „drugosti“ javlja pojam rase. Autorica Ania Loomba ističe kako „svaku jednostavnu binarnu opreku između kolonizatora i koloniziranih ili između rasa potkopava činjenica da postoje goleme kulturne i rasne razlike unutar svake od ovih kategorija“.¹⁵⁰ Time su, zaključuje Loomba, nacije, koje su prošle kroz proces opresije kolonizatora, obilježene kompleksom inferiornosti, o čemu sugerira i fenomen „drugosti“.¹⁵¹ Ovim se fenomenom detaljno pozabavio Frantz Fanon u djelu *Crno lice, bijela maska*. Pri suočavanju s osjećajem nejednakosti, kolonizirani subjekt usvaja zapadnjačke običaje, jezik, religiju i vrijednosti, istovremeno odbacujući vlastitu kulturu. Na tragu toga,

¹⁴⁸ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 41.

¹⁴⁹ Ibid., str. 42.

¹⁵⁰ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 91.

¹⁵¹ Ibid.

Fanon ustvrđuje kako crni čovjek više ne djeluje kao jedinka, nego je njegovo postojanje i oblikovanje nametnuto utjecajem bijele rase:

„Europljanin zna i ne zna. Na razini refleksije, crnac je crnac; ali u nesvjesnom postoji čvrsto fiksirana slika crnca-divljaka.“¹⁵²

Značaj predkolonijalne afričke povijesti i kulture, sugerira Loomba, degradiran je nakon prodora kolonijalnih sila u Afriku, a to je posljedica i zapadnjačkoga rasizma. Posrijedi je ishodišni trenutak za kolonizirana područja, koji je rezultirao kolonijalnim stereotipima prema afričkom stanovništvu, uz što se veže, kako Loomba navodi, fenomen primitivizma.¹⁵³ Loomba nastavlja tumačiti da su kolonizatori imali brojne i složene interakcije s autohtonim stanovništvom, a cilj im je bio pokoravanje i preobraćenje lokalnoga stanovništva. Pritom su se kolonizatori trudili ograničiti društveni i seksualni kontakt s koloniziranima. Kako bi to uspjeli, navodi Loomba, morali su pribjeći određenim mehanizmima, u ovom slučaju širenju stereotipa koji su trebali strašiti Europljane te im učiniti kontakt s Afrikancima zazornim. Tako je lokalno stanovništvo dobilo atribute divljaštva ne bi li se naglasila razlika koloniziranih i kolonizatora. Zahvaljujući tome, zaključuje Loomba, rasa je istovremeno „funkcionirala kao jedna od najmoćnijih i najkrhkijih determinanti ljudskog identiteta“.¹⁵⁴ Loomba također konstatira da je rasu teško protumačiti, ali „boja se kože uzima kao glavni označitelj rasnog identiteta.“¹⁵⁵ Autorica je mišljenja da značenje rase ne može biti potpuno ako se u proučava izolirano, odnosno bez drugih društvenih parametara i odnosa moći, poput klase, roda, vjere, etniciteta, jezika.¹⁵⁶

Ukidanje ropstva, smatra Young, nije dovelo do uklanjanja rasizma kao posljedice kolonijalizma jer on i dalje prisutan te snažan u suvremenosti. Razlog je tomu, zaključuje Young, što su ropstvo i kolonijalizam oblikovali rasnu

¹⁵² Fanon, F. (2008). *Black Skin, White Mask*. London: Pluto Press; new edition, str. 154.

¹⁵³ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 91.

¹⁵⁴ Ibid., str. 105.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Ibid.

ideologiju koja je na životu ostala do danas te nudi moralno, etičko i filozofsko opravdanje za rasnu opresiju.¹⁵⁷

U narednim ćemo poglavljima, na temelju analize prikaza rase i rasnih determinanti likova u djelima Chimamande Ngozi Adichie, prikazati značaj i utjecaj rase u postkolonijalnoj književnoj teoriji te teoriji postkolonijalnog feminizma.

5.1. Uloga rase u *Purpurnom hibiskusu*

Roman *Purpurni hibiskus* naglasak stavlja na prikaz neokolonijalne podređenosti, uz koju veže obiteljsko nasilje, vjersku opresiju i seksualno buđenja u adolescenciji. Iako fokus romana nije na rasi i rasnim odnosima, djelo svjedoči o utjecajima procesa kolonizacije na poimanje rase. Priča prati odrastanje i osvještavanje Kambili Achike te odnose unutar njezine obitelji, a pri problematiziranju pitanja rase ključni je lik njezin oca Eugene.

Eugene, kako autor Ayaan Hirsi Ali navodi, odraz je neokolonijalizma u najpogubnijem obliku, do te mjere da je u potpunosti preobrazio osobnost. Odbacio je autohtone afričke tradicije, koje zastupa njegov otac s kojim nije u dobrim odnosima, a na njihovo mjesto je postavio zapadnjačke. Eugene odbacuje afrički jezik u korist engleskoga jer je u njegovoj viziji to jezik prosvjećenosti i civiliziranosti; afričku duhovnost zamijenio je kršćanskom vjerom; afričke kulturne prakse zanemaruje tako što prisvaja zapadnjačke. Istovremeno, takav svjetonazor nastoji nametnuti supruzi i djeci. Zato, prema Johnovu mišljenju, roman preko lika Eugenea prikazuje na koji način zapad, odnosno bivši kolonijalni vladari i dalje penetriraju u nekada kolonizirana područja.¹⁵⁸ Kolonizatori su nametanjem jezika, kulture i vjere smatrali da civiliziraju necivilizirana područja i ljude, a Eugene i nakon završetka kolonijalnoga razdoblja nastavlja tu praksu smatrajući da je sve što dolazi izvana, sa zapada,

¹⁵⁷ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 41.

¹⁵⁸ John, A. (2021). *Fanonian Decolonization and Purple Hibiscus*. United Kingdom: BP International., str. 10.

dakle neafričko, bolje od afričkoga. Zapadnjaci su, kako Aby John tumači, „iskorjenjivali individualnost i nasljeđe koje su Afrikanci posjedovali [...], a religija je predstavljala most za kolonizatore da uđu u carstvo koloniziranih i da ih iskoriste mentalno, društveno, fizički i kulturno“.¹⁵⁹ Time su postepeno usadivali svoj identitet kako bi „mentalno, društveno, fizički i kulturno iskoristili kolonizirana područja“.¹⁶⁰

Primijenimo li u analizi teze koje je Fanon postavio u djelu *Crno lice, bijela maska*, zaključujemo kako autorica Ngozi Adichie u liku Eugenea ocrtava težnju autohtonoga stanovništva, odnosno bolje stojećih društvenih slojeva, napose socijalne elite da postanu što sličniji kolonizatorima. Eugena je kolonizatorska kultura izmijenila do srži te je uspjela u namjeri da crnca preoblikuje prema bjelačkim zahtjevima:

„Na što ciljam? Jednostavno ovo: kada crnac stupi u kontakt s bijelim svijetom, događa se određena senzibilizirajuća radnja. Ako je njegova psihička struktura slaba, opaža se kolaps ega. Crnac se prestaje ponašati kao osoba koja djeluje. Cilj njegovog ponašanja bit će Drugi (u liku bijelog čovjeka), jer jedino mu Drugi može dati vrijednost. To na etičkoj razini označava: samopoštovanje.“¹⁶¹

Negirajući podrijetlo, kulturu, jezik pa čak i ime, Eugene figurativno postaje bijelac-kolonizator, koji novousvojenu ideologiju bespogovorno nameće bližnjima. Članovi obitelji su stoga u odnosu na njega kao kolonizirani u odnosu na kolonizatora koji vjeruje da ih prosvjećuje i privodi kulturi. Njemu je suprotstavljen lik oca mu, djeda Nnukwua zato što se starac odbija pokoriti kolonizatorskoj kulturi i katoličkoj vjeri te nastavlja vjerovati u običaje i prakse koji su dio afričkih tradicija. U Eugeneovom su poimanju svi tradicionalisti jednaki divljacima te s prezirom gleda na njih:

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Fanon, F. (2008). *Black Skin, White Mask*. London: Pluto Press; new edition, str. 119.

„Kambili i Jaja, vi ćete danas poslijepodne otići u kuću svoga djeda da ga pozdravite. Kevin će vas odvesti. Zapamtite, ne dodirujte hranu, ne pijte ništa. [...] Djed Nnukwu ispričao je umunni kako se tata ponudio da će mu sagraditi kuću, kupiti auto i unajmiti vozača ako se obrati i baci chi koji drži u slamnatom svetištu u dvorištu. Djed Nnukwu se nasmijao i rekao da samo želi vidjeti svoju unučad kada je to moguće.“¹⁶²

Svojim svjetonazorom odražava problem koji je istaknula i Loomba: kolonizatori su autohtone kulture i povijesti sagledavali kao bezvrijedne i nazadne, a vrijednost su dobile tek ulaskom u modernitet za koji je zaslužan kolonizator.¹⁶³ Stoga je Nnukwu u očima Eugenea poiman kao primitivan i neciviliziran jer se ne pokorava nametnutoj kulturi kolonizatora, a u temelju toga jest rasizam.

Prikazujući ovaj lik, Ngozi Adichie vjerno je oslikala neokolonijalni ostvaraj afričkog čovjeka koji je i dalje pod utjecajem nasljeđa kolonijalizma. Eugene stoga utjelovljuje neokolonijalni utjecaj jer je kulturno i vjerski dalje ovisan o nekadašnjim kolonijalnim vladarima: preuzima zapadnjačke obrasce ponašanja, jezik i vjeru, a istovremeno odbacuje sve što ga veže uz afričke kulture i tradicije. Eugene figurativno stavlja bijelu masku na crno lice te oblikuje svoje ja pod utjecajem bijele rase te njezinim društvenih, kulturnih i klasnih vrijednosti.

5.2. Uloga rase u *Polovici žutog sunca*

Djelo *Polovica žutog sunca* „pokušava prikazati dilemu o „drugom“ iz perspektive rasne i etničke pripadnosti, ispituje kako se „drugi“ opiru i konstruiraju svoj prostor za opstanak unutar kolonijalnog diskursa [...] te ocrtava dilemu i otpor „drugog“ kako bi izrazilo čvrsto rasno, etničko i kulturno uvjerenje“.¹⁶⁴ Kako Qi Xie dalje navodi, roman donosi povijesno svjedočanstvo o građanskom ratu u Nigeriji te potiče čitatelja da razmisli o temama poput rase, klase i roda.¹⁶⁵ Pri problematiziranju uloge rase romanu, usmjerit ćemo se na nekoliko aspekata: kako se predstavnici Zapada odnose prema autohtonom

¹⁶² Adichie, C. N. (2007). *Purpurni hibiskus*. Zagreb: Profil International, str. 61.

¹⁶³ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 94.-95.

¹⁶⁴ Xie, Q. (2022). *Dilemma and Resistance of “the Other”*: An Analysis of *Half of a Yellow Sun*. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 5(10), str. 88.

¹⁶⁵ Ibid.

stanovništvu, kako se diskriminacija ostvaruje unutar iste rase te koje posljedice ima rasna diskriminacija kada je dodatno uvjetovana rodom.

Pojam „drugosti“, kako smo naveli u teorijskom dijelu rada, vezuje se uz ljude zemalja Trećega svijeta sagledane iz perspektive zapadnjačkih društava. Prema Xieu, Ngozi Adichie bjelački, rasistički odnos prema „drugima“ najbolje prikazuje putem lika Susan.¹⁶⁶ Britanska se elita prema lokalnom, afričkom stanovništvu odnosi superiorno te, kako Xie ističe, neprikriveno potencira svoje negativne stavove, nazivajući Nigerijce prljavima i nazadnima:

„Znalački je govorila o Nigeriji i Nigerijcima. Dok su se vozili pokraj bučnih tržnica [...] rekla je: *Imaju sjajnu energiju, doista, ali plašim se da nemaju smisla za higijenu.* Rekla mu je da su Hause sa sjever dostojanstveni, Igbo namršteni i ludi za novcem, a Yorube prilično veseli, iako i prvorazredne ulizice.“¹⁶⁷

Xie posebice naglašava da Susan značajnu indiferentnost pokazuje prema ženama crne boje kože. Žene trećeg svijeta – u ovom slučaju Nigerijke, za nju nemaju nikakvu vrijednost, što možemo iščitati iz činjenice da ih uopće ne doživljava kao prijjetnju u bitci za muškarčevu ljubav i pažnju. Xie tako zaključuje da Richardova komunikacija s bjelkinjama kod Susan izazva ljutitu reakciju dok njegova prevara s Afrikankom u njoj izaziva podsmijeh:¹⁶⁸

„Drugu je čašu razbila nekoliko tjedana kasnije. Razgovarao je s Julijom March, uglavnom o njezinom istraživanju Ashantehenea u Gani, i slušao kao opijen dok mu nije prišla Susan i povukla ga za ruku. Kasnije, nakon rituala s lomljivim krhotinama razbijenog stakla, Susan mu je rekla kako je svjesna da nije namjeravao očijsukati, ali da mora shvatiti kako su ljudi užasno sumnjičavi i da zlobno ogovaraju. [...] Susan se vratila i povukla ga za rukav, ali on nije htio otići, a kad je otvorio usta, nije bio siguran što namjerava reći. *Izgleda da Kainene i ja imamo zajedničku prijateljicu u Londonu. Nisam li ti pričao o Wilfred iz „Spectatora“? A tako?,* rekla je Susan, osmjehnuvši se. *Baš zgodno. Onda ću vas ostaviti da porazgovarate.*“¹⁶⁹

¹⁶⁶ Ibid., str. 89.

¹⁶⁷ Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 62.

¹⁶⁸ Xie, Q. (2022). *Dilemma and Resistance of “the Other”: An Analysis of Half of a Yellow Sun*. International Journal of Linguistics, Literature and Translation, 5(10), str. 89.

¹⁶⁹ Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 61.-64.

Na temelju navedenoga primjera uočavamo problematiku „dvostruke drugosti“ u europskom poimanju žena Trećeg svijeta. Kainene za Susan ne predstavlja nikakvu opasnost jer u njezinom poimanju afričke žene nisu dovoljno vrijedne da bi joj predstavljale konkurenciju. Kainene je prije svega žena, a osim toga definirana je svojim afričkim podrijetlom, koje je u Susaninim očima čini inferiornom u odnosu na nju. Nastavno na ranije navedenu Loombinu tezu, britanska je kolonijalna sila izgradila ideju o Afrikancima kao inferiornijima u odnosu na Europljane, što se usadilo u srž europskog poimanja afričkog stanovništva. Stoga Ngozi Adichie putem lika Susan prikazuje rasne predrasude koje su duboko ukorijenjene u zapadnjačkom poimanje ljudi drugih rasa koje smatraju nazadnima i inferiornima, bez europske uglađenosti i civiliziranosti.

Nigerija, kako u prošlosti pa tako i danas, jedna je od etički najmnogobrojnijih zemalja svijeta. Prema dostupnim podacima, Nigerija broji oko 250 etničkih grupa, među kojima se izdvajaju tri najveće – Hause na sjeveru, Yorube na jugozapadu te Igbo na jugoistoku, dok je pedeset posto Nigerijaca muslimanske vjere, a drugih pedeset posto katoličke vjere.¹⁷⁰ U razdoblju britanske vladavine, navodi Xie, Hause na sjeveru (koje su pretežito muslimanske vjere) favorizirane su što im je omogućilo da dominiraju federalnom vladom i vojskom.¹⁷¹ Stoga su ostale etničke skupine bile u nepovoljnom položaju te su osjećale nepravdu svoga položaja, a odjek toga uočavamo i u romanu *Polovica žutoga sunca*. Vratimo li se u okvire Fanonove teze, zaključujemo kako su Hause figurativno preuzele ulogu kolonizatora, a time i superiorniju poziciju u društvu. Riječ je o specifičnoj politici kolonizatora: redovito su postavljali lokalnoga vladara da vlada nad Afrikancima u ime njih, a potpirivali su sukobe među različitim etničkim skupinama kako bi ih oslabili te lakše njima vladali. Time su

¹⁷⁰ Nigeria: The people. Ministry of Foreign Affairs, Nigeria. <https://foreignaffairs.gov.ng/nigeria/the-people/>

¹⁷¹ Xie, Q. (2022). *Dilemma and Resistance of “the Other”*: An Analysis of *Half of a Yellow Sun*. International Journal of Linguistics, Literature and Translation, 5(10), str. 89.

skupine u inferiornijoj poziciji obilježene atributima divljaštva i primitivizma pa roman prikazuje i rasnu segregaciju unutar jedne rase:

„Prvi vojnik je zamahnuo puškom. „*Ina nyamiri!*“ *Gdje su Igboi? Tko je ovdje Igbo? Gdje su nevjernici?* Neka je žena vrisnula. *Ti si Igbo*, drugi je vojnik rekao Nnaemeki. *Ne, ja sam iz Katsine! Iz Katsine!* Vojnik mu je prišao. *Reci Alah akbar!* [...] Nnaemeka je kleknuo. Richard je vidio kako mu se strah tako duboko urezao u lice da su mu obrazi upali i preobrazili se u masku koja više nije bila ni slična Nnaemeki. Nije htio izgovoriti riječi *Alah akbar*, jer bi ga odao naglasak. Richard je želio da izgovori te riječi, da barem pokuša. Želio je da se u toj zagušljivoj tišini dogodi nešto, bilo što, i kao odgovor na njegove misli opalila je puška, a Nnaemekina su se prsa rastvorila.“¹⁷²

Roman *Polovica žutog sunca* pri problematiziranju rase donosi nekoliko različitih ideja, a pritom prikazuje negativan utjecaj rasne ideologije utemeljene u kolonijalnoj eri, koji svoje odjeke ima i u postkolonijalnom društvu. To možemo uočiti u pogledu Zapada na bivše kolonije – pripadnici kolonijalne elite, čak i nakon završetka njihove vladavine nad afričkim nacijama, na bivše kolonije gledaju kao na inferiorne, što je uočljivo u njihovom poimanju i odnosu prema lokalnom stanovništvu. U romanu je takav stav zapadnjački stav predstavljen u liku Susan.

5.3. Uloga rase u Amerikani

Roman *Amerikana* naglasak stavlja na pitanje rase i probleme afričkih imigranata, ali za razliku od prethodna dvaju romana, priča se uz Nigeriju prostorno fokusira i na Sjedinjene Američke Države. Radnja prati Ifemelu, mladu Afrikanku koja, ponukana neprestanim studentskim nemirima u Nigeriji, odlučuje obrazovanje steći u Sjedinjenim Američkim Državama. U ovom ćemo poglavlju analizirati problem rase i rasnog poimanja u Americi te na koji način Ifemelina rasa utječe na njezin svakidašnji život.

U djelu *Amerikana*, kao što autor Banla Samuel Fonyuy navodi, prikazan je širok spektar likova čija se raznolikost može podijeliti u kategorije: „bijelih

¹⁷² Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 157.

Amerikanaca poput Curta i njegove sestre Kimberly, Afropolitanca koje predstavljaju Ifemelu i Obinze, crnih Afroamerikanca poput Blainea, novih generacija migranata koje se ne identificiraju s određenom kulturom poput Dikea, i oni koji pripadaju polučistoj afričkoj kulturi poput Kosi¹⁷³. U takvom širokom opsegu prikazanih likova pitanje rase najviše utječe na afričke imigrante, podjednako one koji su period odrastanja proživjeli u Africi i one koji su odrasli u Americi. Razlog tomu je činjenica da pitanje rase, točnije boje kože postaje problem tek po dolasku u Sjedinjene Države. Za razliku od života u Africi, gdje boja kože nije bila glavna čovjekova determinatna, u Americi ona postaje temeljna odrednica koja upravlja svakim aspektom života. Kako Pushpalatha Umopathy zaključuje, migranti po dolasku u Ameriku automatski postaju „crni“ te Amerikance ne zanima odakle su niti koje su nacionalnosti, nego ih sve tretiraju podjednako i bez razlike:¹⁷⁴

„Dragi neamerički crnci, odlučivši doći u Ameriku, postali ste crni. Prestanite se prepri-
rati. Prestanite govoriti: ja sam Jamajčanin, ja sam iz Gane. Baš Ameriku briga za to.
Kakve veze ima to što u vlastitoj zemlji niste bili crnac? Sad ste u Americi. Svi smo
prošli inicijaciju u Društvo bivših ne-crnci. Moja se odvila za vrijeme seminara na fa-
kultetu kad su me zamolili da razmotrim stvar iz crnačke perspektive, a ja nisam imala
pojma što to znači. Pa sam nešto izmislila.“¹⁷⁵

Roman putem lika Ifemelu daje detaljnu sliku života migranata u Americi. Ifemelu, koja je poražena naglom promjenom i osjećajem nepripadnosti zbog boje kože i podrijetla, mora mijenjati sebe kako bi se prilagodila novoj sredini. Stoga odluči promijeniti način na koji govori (prisilno gubi svoj nigerijski naglasak), način na koji razmišlja (svjesno potiskuje svoj nigerijski identitet) pa čak i svoj izgled (prilagođava frizuru kako bi se uklopila u novu sredinu). Prilagođava se američkim standardima koji pletenice ili afro frizuru smatraju neprimjerenima,

¹⁷³ Fonyuy, B. S. (2024). *Ambivalence of Multiculturalism in Chimamanda Ngozi Adichie's Americanah*. U: Sumalatha D. (ur.), *Exploring New Trends and Innovations in English Language and Literature Vol 1*. KJ Publications., str. 6.

¹⁷⁴ Umopathy, P. (2023). *Impacts of Racism - Americanah Novel*, INTERNATIONAL CONFERENCE ON *Unravelling the Scope of Future Research in Humanities and Social Sciences*, Nashik, str. 199.

¹⁷⁵ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 248.

pogotovo pri traženju posla. Suočena s takvim stavovima, koristi razne preparate kako bi kosu prilagodila očekivanjima američke sredine. Roman time prikazuje problem s kojim se brojni migranti susreću – osjećaj nepripadnosti i neprestane marginalizacija temeljen na boji kože.

Osim Ifemelu, veliki značaj u romanu ima i Dike, Ifemelin rođak, koji je rodom Afrikanac, ali odrastanjem Amerikanac. Iako je rođen u Americi, sebe ne može pojmiti kao Amerikanca, ali se ne može nazvati niti Afrikancem jer taj dio svoje kulture nikada nije upoznao. Time se nalazi u poziciji da mu nedostaje samosvijesti: ne zna tko je, niti tko nije. Takva trauma dovodi do pokušaja samoubojstva, čime pripovjedačica ponovo oslikava probleme migranata te koje sve posljedice rasizam ima na čovjeka:

„U ponedjeljak me nazvao ravnatelj da mi kaže kako je Dike u subotu provalio u školsku računalnu mrežu. [...] Kad sam pitala zašto misle da je to on, rekli su da su dobili takvu informaciju. Zamisli to, samo tako se probudiš i optužiš mog sina. On čak nije ni osobito spretan na kompjutoru. [...] Ja čak i ne znam kako bi upao u nečiji sustav, rekao je Dike suho. Kako im je uopće takva ludost pala na pamet? upitala je Ifemelu. Zato što prvo treba optužiti crnog klinca, rekao je on i nasmijao se.“¹⁷⁶

Autorica je u ovom romanu dočarala teškoće Afrikanaca koji odrastaju u Americi. Prisiljeni su suprotstavljati stereotipima koje drugi projiciraju na njih. Iako njegova majka, teta Uju, inzistira na činjenici kako on nije crnac, Dike se svakodnevno mora odupirati rasizmu.

U romanu se pojavljuju i likovi koji nisu afričkog podrijetla, a ključni su za tijek priče. Primjerice likovi bijelih Amerikanaca, Curt i njegova sestra Kimberly, kako Banla Samuel Fonyuy tumači, važni su za idejni sloj romana.¹⁷⁷ Oboje su u privilegiranoj poziciji, što zbog boje kože, što zbog imovinskog statusa, zbog čega se crnci (u ovom slučaju Ifemelu) u njihovoj prisutnosti ne usude spominjati rasizam. Odnos Curta prema Ifemelu ne može se okarakterizirati kao rasistički,

¹⁷⁶ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 398.

¹⁷⁷ Fonyuy, B. S. (2024). *Ambivalence of Multiculturalism in Chimamanda Ngozi Adichie's Americanah*. U: Sumalatha D. (ur.), *Exploring New Trends and Innovations in English Language and Literature Vol 1*. KJ Publications., str. 6.

ali putem njega problematizira se važna činjenica: privilegirani bijelci ne mogu shvatiti posljedice koje rasizam ostavlja na crnce. U nekoliko je situacija prikazan nejednak odnos prema Curtu i Ifemeli na temelju boje kože, a na te događaje Curt ne zna ispravno reagirati jer ne razumije problematiku. Djelo je putem likova Curta i Kimberly nastojalo naglasiti kako nisu svi bijelci uvijek rasistički nastrojeni prema crncima, ali isto tako ne mogu niti pojmiti realnost situacije u kojoj se osobe druge boje kože svakodnevno nalaze.

Osim odnosa među bijelcima i crncima, roman daje i sliku odnosa između afričkih crnaca i Afroamerikanaca. Kao što je ranije navedeno, Ifemelu se s pitanjem boje kože susrela tek po dolasku u Ameriku jer rasa za nju nije nosila toliki značaj u Nigeriji. Međutim, za razliku od Afrikanaca, za Afroamerikance rasa ima veliki značaj. To se reflektira putem lika Blainea. Iako nije rasistički nastrojen prema Ifemelu, u njihovom je odnosu također vidljiv sraz mišljenja. Blainea jako determinira boja kože, što svjesno odabire, javno se zalažući za prava Afroamerikanaca. Sukob njega i Ifemelu javlja se jer za protagonisticu boja kože ne čini ključan čimbenik u poimanju nje same. Blaine se pak ne slaže s tim stavom te vjeruje da bi pitanju rase trebala pridodati veći značaj. Putem njihova odnosa prikazuje se sraz u mišljenju Afrikancima i Afroamerikancima – iako se suočavaju s istim ili sličnim problemima prouzročenima bojom kože, različito reagiraju na njih. U Nigeriji rasa ne predstavlja toliki značaj zbog pretežite rasne homogenosti stanovništva. Amerika je pak uvelike obilježena rasnom problematikom pa rasa ima puno veći značaj. Zbog različitog poimanja rasne determinantne posljedično među afričkim i američkim crncima dolazi do nerazumijevanja.

Kako Roxanne Doty objašnjava, „rasa nije fiksna instanca (za razliku od fizičkih oznaka različitosti), nego je sustav kategorizacije koji je društveno i povijesno konstruiran, a prostorno uvjetovan“.¹⁷⁸ *Amerikana* svjedoči tome kroz iskustva niza istaknutih likova, a posebice Ifemelu putem koje se jasno ističe da

¹⁷⁸ Doty, R. (1993). *The Bounds of 'Race' in International Relations*. Millennium: Journal of International Studies 22 (3), 443.-461.

se na nju pitanje rase nije odnosilo sve do dolaska u Ameriku, gdje ju je ta odrednica postavila na marginu društva.

6. Klasa i pozicija u društvu

U prethodnom smo segmentu rada naveli kako rasa kao koncept svoje značenje dobiva tek u suodnosu s drugim socijalnim kategorijama i hijerarhijama poput roda i klasa. U poglavlju će riječ biti o klasi, odnosno analizirat ćemo u kakvom su odnosu rasa, klasa i rod.

Najupečatljiviji kolonijalni odjek koji čini temelj suvremenih društvenih nejednakosti prema Robertu J. C. Youngu jest porobljavanje milijuna neeuropljana. Ropstvo, izgrađeno na teoriji rase, omogućilo je Zapadu da hijerarhijski posloži rase prema sposobnosti i inteligenciji, stavivši Europljane na vrh, čime su bijela rasa i kultura uzete kao legitimno mjerilo 'civilizacije'.¹⁷⁹ Takva ideologija rasne superiornosti, kako Ania Loomba navodi, odražava se na poimanje klase. Nebijele rase, osim što se prema doktrini rasizma poimaju kao inferiorne, i u društvenom ključu zauzimaju poziciju niže rangiranih klasa, mahom radničke.¹⁸⁰ Loomba time želi sugerirati da rasna nejednakost uzrokuje i klasnu nejednakost, a za socijalnu nejednakost pronalazi brojne potvrde: migranti iz nekoć koloniziranih područja imaju ograničene prilike za zapošljavanje, a posrijedi su mahom (naj)niže plaćeni, nezahtjevni i fizički poslovi koje zapadnjaci ne žele raditi.¹⁸¹ Posljedice ovih procesa, naglašava Young, nisu vezane uz nekadašnje kolonijalne sile, koliko za područja koja su ekonomiju temeljila na robovlasničkom sustavu, dakle za one zemlje u koje su kolonizirani subjekti naseljavani poput Brazila, Kariba, Sjedinjenih Američkih Država.¹⁸²

Osim utjecaja ropstva, na oblikovanje društvenih nejednakosti utječe i proces koji Ngugi wa Thiong'o naziva 'kulturalnom bombom'.¹⁸³ Nju Wa Thiong'o definira kao najjače oružje kolonijalizma:

¹⁷⁹ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 42.

¹⁸⁰ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 109.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 43.

¹⁸³ wa Thiong'o, N. (1986). *Decolonizing the Mind: The Politics of Language in African Literature*. Zimbabwe: Zimbabwe Publishing House, str 3.

„Ali najveće oružje kojim imperijalizam barata i koje svakodnevno oslobađa protiv kolektivnog prkosa je kulturna bomba. Učinak kulturne bombe je uništavanje vjere ljudi u njihova imena, u njihove jezike, u njihovu okolinu, u njihovu baštinu borbe, u njihovo jedinstvo, u njihove sposobnosti i konačno u same sebe. Tjera ih da vide svoju prošlost kao jednu pustoš neuspjeha i tjera ih da se žele distancirati od te pustoši. Tjera ih da se žele identificirati s onim što je najudaljenije od njih samih; na primjer, s jezicima drugih naroda, a ne s vlastitim. [...] Usred ove pustoši koju je stvorio, imperijalizam se predstavlja kao lijek i zahtijeva da ovisnici pjevaju hvalospjeve uz stalni refren: "Krađa je sveta". Doista, ovaj refren sažima novi sustav neokolonijalne buržoazije u mnogim 'neovisnim' afričkim državama. Klase koje se bore protiv imperijalizma čak i u njegovom neokolonijalnom stadiju i obliku, moraju se suočiti s ovom prijetnjom višom i kreativnijom kulturom odlučne borbe.“¹⁸⁴

Cilj je toga naučiti kolonizirane nacije da mrze sebe i svoju prošlost, što će ih potaknuti da se identificiraju s onime što je u kontrastu s njima, što je problem koji se javio u postkolonijalnoj eri. Novooslobođene nacije snašla je nepovoljna situacija – politički su postale neovisne, a ekonomsko i kulturno pitanje ostalo je neriješeno. Afričko je društvo zahtijevalo definiranje novog političkog i društvenog sustava. Vladajuća je uloga pripala afričkoj eliti koja je, pod snažnim utjecajem 'kulturalne bombe', nastojala imitirati nekadašnje kolonijalne vladare. Pozicije koje su nekada vršili kolonizatori, sada su preuzele afričke elite. Na temelju toga možemo zaključiti kako je u postkolonijalno afričko društvo preslikalo klasni sustav kolonizatora i primijenilo ga na novonastalu situaciju.

Lynn Weber ističe kako se „socijalne, političke, ekonomske i psihološke dimenzije svakodnevno isprepliću i ovise jedna o drugoj, a na njih utječu sustavi nejednakosti – rasa, klasa, rod i seksualnost, koji neke ograničavaju, a neke

¹⁸⁴ Ibid.

stavljaju u povlašteni položaj“.¹⁸⁵ Autorica u ovoj isprepletenosti uočava veliki doprinos ženskih studija koji su od početka njegovali interdisciplinarni pristup koji je omogućavao usporedno razmatranje klase i rase i na koji način se opresivni društveni mehanizmi kroz njih ukrštavaju. Time su pokazali kako žene mogu biti višestruko opresirane, primjerice kao pripadnice crne rase i radničke klase.¹⁸⁶ Stoga ako uzmemo rasu i klasu kao determinantu i uz njih dodamo determinantu roda, nebijele žene niže klase imaju u teži društveni položaj te proživljavaju opresiju na trima različitim frontama.

Loomba naglašava isprepletenost i međuovisnost klase i rase jer „rasa je modalitet u kojem klasa živi“, a ujedno i „medij u kojem se doživljavaju klasni odnosi“.¹⁸⁷ U narednim ćemo potpoglavljima analizirati na koje načine klasna podjela utječe na likove u odabranim djelima Chimamande Ngozi Adichie, pri čemu ćemo poseban naglasak staviti na ženske likove

6.1 Klasno pozicioniranje u *Purpurnom hibiskusu*

Klasu i klasno pozicioniranje u društvu u romana *Purpurni hibiskus* razmotrit ćemo u početku putem likova oca Eugenea i tete Ifeome.

Eugene nedvojbeno predstavlja višu klasu u postkolonijalnoj Nigeriji, odnosno pripadnik je društvene elite te uskoga kruga ljudi koji ima novac i vlast u svojim rukama. Dokazi za to su njegovo bogatstvo i status poslovnoga čovjeka – vlasnika nekoliko uspješnih kompanija, njegovo ekstravagantno pokazivanje samilosti i dobročinstva prema crkvi, siromašnima pa čak i prema najužoj obitelji.¹⁸⁸ Međutim, kao što Musa W. Dube navodi, Eugene novac koristi kao sredstvo nametanja moći jer uz pomoć njega kupuje različite povlastice. Primjerice, crkvu pridobiva na svoju stranu izdašnim donacijama, a vlasništvom nad novinama upravlja javnim mišljenje. Njegovo dobročinstvo nije odraz

¹⁸⁵ Weber, L. (1998). *A Conceptual Framework for Understanding Race, Class, Gender, and Sexuality*, *Psychology of Women Quarterly*, 22(1), str. 13.

¹⁸⁶ Ibid., str. 14.

¹⁸⁷ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 114.

¹⁸⁸ Dube, M. W. (2018). *Purple Hibiscus: A Postcolonial Feminist Reading*. *Missionalia*, 46(2), str. 223.

empatije, nego način širenja društvenoga utjecaja naspram klasno niže pozicioniranih dijelova društva.¹⁸⁹ Eugene je odraz neokolonijalnih procesa i priziva Fanonovo upozorenje da novonastale nacije trebaju spriječiti da afričke društvene elite zauzmu poziciju nekadašnjega kolonizatora. Eugene preuzima dijelove kulture nekadašnjih kolonizatora te time preuzima ulogu koju su oni nekada imali u nigerijskom društvu. Eugene predstavlja afričku elitu, a svoj je status i poziciju u društvu zaslužio zahvaljujući utjecaju wa Tiong'ove 'kulturne bombe' – prihvativši sve kolonijalno, pozicionira se među visokom klasom nigerijskog društva:

„Uvijek smo stizali spremni da za Božić nahranimo cijelo selo, uvijek smo bili toliko opskrbljeni da nitko tko uđe ne ode, a da nije pojeo i popio dovoljno da osjeti ono što je tata nazivao razumnom razinom zadovoljenja. Na kraju krajeva, tatin je naslov bio *omelora*, što znači „onaj koji skrbi za zajednicu“. [...] Članovi naše *umunne* su ga dugo nagovarali da primi taj naslov, još dok je bio obični upravitelj u Leventisu i nije imao nijednu tvornicu. [...] Kada je tata napokon popustio poslije opsežnih razgovora sa župnikom i zahtijevanja da se iz obreda ustoličenja izbací svaki poganski prizvuk, održana je mala proslava nalik svetkovini mladog jama.“¹⁹⁰

Eugene prihvaća obrasce ponašanja, vjeru, jezik i kulturu kolonizatora te dalje nameće njihov utjecaj jer mu pozicija više klase nigerijskog društva, oblikovana pod utjecajem zapadnjačkih vrijednosti, jamči društvenu moć.

Kao opreka liku oca Eugenea javlja se lik tete Ifeome. Predstavница je srednje klase koja se našla u nemilosti između dviju strana – političko-ekonomske i obiteljske. Dube ističe Ifeominu vrlo nepovoljnu poziciju jer se nakon smrti muža našla u ulozi samohrane majke troje djece, a istovremeno kao fakultetska profesorica nalazi se u teškoj financijskoj situaciji jer državne plaće neprestano kasne. Od brata dobiva vrlo ograničenu pomoć koja je, naravno, uvjetovana. Poražena situacijom u državi i stanjem na poslovnom planu, na kraju je prisiljena s djecom migrirati u Sjedinjene Američke Države. Ifeoma, osim što predstavlja

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Adichie, C. N. (2007). *Purpurni hibiskus*. Zagreb: Profil International, str. 56.–59.

srednju, utjelovljuje i intelektualnu klasu postkolonijalne Nigerije.¹⁹¹ Roman putem nje prikazuje dio visokoobrazovanog nigerijskog društva koje je, suočeno s nepovoljnom situacijom u državi, bilo primorano tražiti druge prilike za normalan život. Ifeoma ne želi pasti pod utjecaj novonastale situacije u državi i podrediti se zahtjevima i naredbama vojne vlasti, ali ne želi niti odustati od svojih uvjerenja i podrediti se zahtjevima koje joj postavlja Eugene. U konačnici odabire soluciju koja ju donekle spašava od mijenjanja sebe i svojih stavova.

O raznim klasnim slojevima nigerijskog društva saznajemo i za vrijeme Kambilinog i Jajinog posjeta teti Ifeomi u Nsukku. Na svojem putovanju susreću se s predstavnicima nižih klasa, koji su predstavljeni u liku djeda Nnukwua. Njegov je život skroman, kuća oronula, odjeća pohabana, a prehrana siromašna. Siromaštvo je vidljivo u činjenici da, pri dolasku u kuću tete Ifeome, odbija spavati na krevetu jer je prema njegovim standardima previše 'elastičan' i radije odabire pod na koji je navikao. Osim djeda, Kambili opisuje izgled brojne djece koju susreće, navodeći kako je njihova odjeća pohabana i oprana toliko puta da se više ne prepoznaje koje je boje te kako su mršavi i izgriženi od kukaca. Iz opisa iščitavamo neimaštinu nižih slojeva. Osim toga, u domu tete Ifeome saznajemo o životu srednje klase. Njezin je stan malen, namještaj trošan, a soba je nedovoljno za sve ukućane. Nedostatak goriva i visoke cijene nabave istog često onemogućuju Ifeominoj obitelji korištenje auta. Hrana koju konzumiraju je jednostavna, a štednja osnovnih namjernica je primjetna na svakom koraku. Susrećući se s različitim klasama, Kambili neprestano uspoređuju život nje i Jaje kod kuće sa situacijama s kojima se susreće što dodatno ocrtava povlašteni položaj više klase. Putovanje Kambili i Jaje predstavlja putovanje kroz razne klasne razrede nigerijskog društva, tijekom kojeg roman prikazuje životne uvjete i nedaće s kojima se susreće pojedina klasa. Također, upoznavanjem i

¹⁹¹ Dube, M. W. (2018). *Purple Hibiscus: A Postcolonial Feminist Reading*. *Missionalia*, 46(2), str. 223.

komuniciranjem s drugim klasama, Kambili i Jaja postepeno odbacuju nametnute neokolonijalne ideologije.

U djelu *Purpurni hibiskus* Chimamanda Ngozi Adichie prikazuje spektar klasnih pozicija postkolonijalne i neokolonijalne Nigerije. Oslikavanjem likova koji predstavljaju visoku, srednju i nisku klasu, Ngozi Adichie prezentira s kakvim su se problemima i nedaćama susretali u svakodnevnom životu. Ekonomska nejednakost kao ostavština kolonijalizma svoje posljedice ima i u postkolonijalnoj Africi i izravno utječe na klasnu podjelu i odnose u društvu. Afrikanci koji su se priklonili kolonizatorima i njihovoj kulturi u povlaštenom su položaju. Razlika je jedino na koji su se način priklonili kolonizatoru – slijede li vjerno i održavaju li kolonijalnu ostavštinu živom ili surađuju li s nekadašnjim kolonizatorom te mu omogućuju novu eksploataciju u postkolonijalnoj situaciji. Za razliku od njih, Afrikanci srednje klase, koji se bore protiv kolonijalne ostavštine, nalaze se u nepogodnoj situaciji koja ih prisiljava na dvije opcije – boriti se i nastradati ili pobjeći i ostaviti svoju domovinu. Niže su klase prepuštene na milost i nemilost onih na vlasti. Jednako kao što su kolonizatori nekada tretirali kolonizirane, tako sada u postkolonijalnoj stvarnosti viša klasa tretira niže klase pa njihova egzistencija isključivo ovisi o dobrobiti više.

6.2. Klasno pozicioniranje u *Polovici žutog sunca*

Središnju temu romana *Polovica žutog sunca* čini građanski rat u Nigeriji, poznat kao i rat za Biafru. Značajan dio ostvarenja posvećen je oslikavanju socijalnih klasa i njihovih međuodnosa. S obzirom da je opseg likova opširan, daljnju ćemo analizu usredotočiti na nekoliko odabranih – gospodin i gospođa Ozobia kao predstavnici više klase, Odenigbo kao predstavnik srednje klase te Ugwu kao predstavnik niske klase. Posebnu pažnju posvetit ćemo liku Olanne kao nestereotipnom ženskom liku više klase, a promatrat ćemo ju kroz prizmu postkolonijalnog feminizma.

Kao predstavnike više klase ratne Nigerije uzimamo roditelje Olanne i Kainene, gospodina i gospođu Ozobia. On je stekao povlaštenu status i veliko

bogatstvo ilegalnim putem, u suradnji s korumpiranim političarima. Njihov svakodnevni život definiran je materijalizmom, što je vidljivo i u odnosu prema kćerima, kućnoj pomoći i posluži. Gospodin Ozobia, u želji za stjecanjem dodatnog poštovanja i bogatstva, pokušava uvjeriti Olannu kako bi trebala prihvatiti poslovnu ponudu šefa Okonjije. Okonji nema isključivo poslovne namjere kada je u pitanju Olanna pa ona na veliko nezadovoljstvo roditelja odbija tu ponudu i odabire život s Odenigbom. Nijedno od roditelja ne može shvatiti njezinu odluku jer u njihovim je životima novac važniji od ljubavi. Isti odnos možemo uočiti i pri upoznavanju Richarda s parom Ozobia. Smatraju ga bezvrijednim zato što od njega nemaju nikakve koristi – iako je Englez, ne posluje u Nigeriji, nego je u zemlju došao s namjerom istraživanja afričke kulture i umjetnosti te zapisivanja viđenog i doživljenog. Kao takav, ne predstavlja sredstvo putem kojeg mogu steći daljnje bogatstvo i time ne zaslužuje njihovo odobravanje. Nadalje, u nekoliko je navrata oslikan odnos para Ozobia prema pripadnicima nižih klasa, a to iščitavamo iz Olanninih svjedočenja:

„Olanna je prešla pogledom oko stola. Roditelji su bili zauzeti šefom Okonjijem, žutro klimajući dok im je pričao o nedavnom susretu s premijerom Balewom. [...] Nitko od njih nije zahvalio Maxwellu. Olanna je zažalila zbog toga. Taj čin je bio posve jednostavan, priznati ljudskost ljudima koji ih služe. Jednom je to predložila. Otac je rekao da ih dobro plaća, a majka je izjavila da bi ih takvo što moglo navesti da ih počnu vrijeđati.“¹⁹²

Olanna se također prisjeća scene u kojoj je obiteljski vozač ukrao vrećicu riže od obitelji Ozobia. Gospođa ga je vrijeđala i osuđivala do te mjere da je vozač kleknuo na koljena i molio za oprost. Zahvaljujući Olanninom uplitanju, gospođa Ozobia je oprostila vozaču. Iz navedenih primjera uočavamo da roman nastoji kritički razmotriti ponašanje više klase nigerijskog društva. Žena, čiji muž posjeduje mnoštvo nekretnina u Lagosu, umjesto samilosti prema siromašnom vozaču pokazuje potpuno nerazumijevanje i nemilosrdno ga osuđuje zbog krađe

¹⁹² Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 39.

vrećice riže, što nam daje uvid u međuklasne odnosne ratne Nigerije. Stoga navedene situacije oslikavaju status i ponašanje afričke elite nakon stjecanja neovisnosti. Ulogu kolonizatora figurativno je preuzela viša klasa društva koja je ilegalnim putem došla do pozicija moći. Odnos koji su kolonizatori imali prema koloniziranima sada imaju više klase prema nižima. Afrička je elita svoje ponašanje i običaje izmijenila pod utjecajem 'kolonijalne bombe' što je dovelo do identificiranja s onime što je u potpunoj suprotnosti s njima samima, odnosno sa zapadnjačkom kulturom i njezinim običajima. Preuzevši klasni sustav kolonijalne ere, u inferioran položaj padaju niže klase koje trpe nepravedan i diskriminirajući odnos na temelju slabijeg socio-ekonomskog statusa, a društvena mobilnost je ograničena zbog onih koji imaju socijalnu moć u rukama.

Predstavnik srednje klase je Odenigbo. Iz prikaza njegova života uočljivo je da srednja klasa nije siromašna nego dobrostojeća, što nam potvrđuje opis kuće u kojoj živi i činjenice da si srednja klasa, dakle Odenigbo i njegovi prijatelji profesori, može priuštiti kućnu pomoć. Iako među predstavnicima srednje klase u nekoliko navrata u romanu nailazimo na primjere lošeg tretiranja nižih klasa, Odenigbo je potpuna suprotnost tome. Pri dolasku Ugwu u njegov dom, Odenigbo ga ne tjera na rad, nego mu po dolasku daje prostora da se privikne, da uzme nešto za jelo i da odmori. Također, nakon saznanja da je Ugwu prekinuo školovanje, Odenigbo inzistira na nastavku školovanja te ga upisuje u školu za djecu fakultetskog osoblja:

„Gospodar je polagano kimao. *Zašto tvoj otac nije posudio novac za tvoje školovanje? Gospon? Tvoj otac je trebao posuditi novac!* viknuo je, a onda je dodao na engleskom: *Obrazovanje je prioritet! Kako se možemo oduprijeti izrabljivanju ako nemamo oruđe kojim ćemo razumjeti izrabljivanje? Da gospon!* Ugwu je energično mahao glavom. Zbog divljeg bljeska koji je sijevnuo u gospodarevim očima odlučio se doimati što budnijim. *Upisat ću te u osnovnu školu za djecu profesora,* rekao je gospodar još lupkajući olovkom po papiru.“¹⁹³

¹⁹³ Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 20

Odenigbo Ugwua tretira s neizmjernim poštovanjem, što možemo vidjeti i u načinu na koji ga predstavlja kolegama i prijateljima – nikad ga ne naziva poslugom, nego neodređeno tvrdi kako pomaže kod kuće i uvijek ističe kako je pametan i koliko napreduje u obrazovanju. Dio u romanu koja posebno svjedoči Odenigbovoj dobroti jest način na koji je reagirao kada je saznao da je Ugwuova majka bolesna. Umjesto da prepusti Ugwuu brigu o majci, sam je otišao po nju, doveo ju u vlastitu kuću i potrudio se da joj pod svaku cijenu omogući ozdravljenje. U liku su Odenigba prikazane i nedaće s kojima se susretala srednja klasa u ratnoj stvarnosti. Dok je viša klasa imala mogućnost pobjeći iz države u sigurnost inozemstva, srednja je klasa bila primorana ostati i boriti se za vlastitu egzistenciju. Putem Odenigba roman prikazuje suprotnu situaciju u kontekstu srednje klase. Poput visoke klase, srednja je također bila pod utjecajem 'kulturne bombe', ali njezin utjecaj nije bio negativan. Zahvaljujući stečenom obrazovanju, srednja je klasa uočila štetne utjecaje neokolonijalizma te umjesto da je odbacila svoju povijest i kulturu, prigrlila ju je i borila se za izgradnju novoga afričkog društva, koje će spojiti predkolonijalne tradicije i korisne aspekte kolonijalizma.

Prikazavši život Ugwa, autorica je oslikala težak život nižih klasa Nigerije. Riječ je o trinaestogodišnjem dječaku sa sela koji je došao u grad kako bi vršio dužnost kućnog sluga Odenigba. Njegovo je obrazovanje prekinuto vrlo rano zato što otac nije imao dovoljno novaca kako bi mu to omogućio. Engleski mu je loš te poznaje nekoliko riječi. Pri dolasku u Odenigbovu kuću, začuđen je bjelinom namještaja, veličinom prostora, a pogotovo količinom hrane u Odenigbovoj kući. O neimaštini i gladi niže klase možemo iščitati iz Ugwuovog 'prvog susreta' s frižiderom i velikom količinom hrane – nakon što se najeo, uzeo je nekoliko komada hrane sa sobom kako bi mu potrajalo za nekoliko dana. Također, nakon Olanninog dolaska u Odenigbovu kuću, prvi se put susreće s dezodoransom i šamponom:

„Ugwu je pogledom pratio gospodara dok se nije izvezao iz dvorišta, a onda je stao pokraj radio-gramofona, pažljivo ga promatrajući. Nije ga ni dodirnuo. Nakon toga je

obišao kuću uzduž i poprijeko, dodirujući knjige, zavjese, namještaj i tanjure, a kad se smračilo, uključio je svjetlo i divio se sjaju svjetiljke koja je visjela sa stropa. Nije bacala duge sjenke po zidovima kao svjetiljka s palminim uljem kod kuće.“¹⁹⁴

U kasnijim poglavljima romana prikazano je s kakvim se problemima niža klasa suočavala u ratnom stanju – dok je viša bježala iz države, a srednja se borila za opstanak, najniža je klasa nigerijskog društva poslužila kao vojna snaga. Ugwua su vojnici pokupili na cesti, unovačili ga protiv njegove volje, omogućili mu nekoliko dana obuke te ga primorali da sudjeluje u ratu. Nije imao mogućnost otkupa slobode niti izbjegavanja novačenja – njegov ga je klasni položaj postavio u poziciju da nema pravo izbora.

U surovoj stvarnosti rata i ratnih strahota, djelo prikazuje lik u potpunom kontrastu sa situacijom, a posrijedi je Olanna. Iako rođenjem pripada višoj klasi, svojim se ponašanjem ne uklapa u njezine kalupe. Od dolaska u Odenigbov dom okarakterizirana je crtom humanizma – bez obzira na podrijetlo i klasnu pripadnost, pripadnike svih klasa tretira s jednakim poštovanjem. Njezinu nesebičnost i dobrotu vidimo u odnosu prema Ugwuu s kojim ne postupa kao s poslugom, nego kao pomoćnikom, kojemu je i sama spremna pomoći. Otpornost prema očekivanjima visoke klase vidimo i pri njezinom odabiru ljubavnog partnera. Usprkos roditeljskim željama za bogatom udajom iz koristi, odabire život s Odenigbom, čime postaje pripadnicom srednje klase. Za razliku od roditelja, odabire ljubav umjesto bogatstva i povlaštenog života. Promatramo li odabir kroz prizmu postkolonijalnog feminizma, možemo zaključiti kako se odlukama i postupcima odupire patrijarhalnim zahtjevima postavljenima ženi. Umjesto da se pokorno složi sa zahtjevima roditelja (što se od žene u takvoj poziciji očekuje), odbacuje njihove želje i zauzima se za vlastite. Odlučnost i snaga u ratnim godinama omogućile su joj ne samo preživljavanje, nego i preživljavanje Odenigba, Bebe i Ugwua. Iako je imala opciju pobjeći i iz države, odlučila je ostati i boriti se za bolje budućnost Nigerije. Poput lika Kambili i Jaje

¹⁹⁴ Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 17.

u *Purpurnom hibiskus*, u *Polovici žutog sunca* prikaz svih klasnih odnosa čini se putem lika Olanne. Krećući se prostorom države, protagonistica se susreće s raznim klasama koje oblikuju njezino samopoimanje, a čitatelju donose prikaz životnih uvjeta klasnih razreda ratne Nigerije. Putovanje predstavlja stjecanje iskustva pa lik gradi otpor prema neokolonijalnim utjecajima.

Roman postavlja kritiku viših nigerijskih društvenih klasa. Likovi poput para Ozobie i šefa Okonjia predstavljaju sliku viših klasa ratne Nigerije te njihova ilegalno stečenoga bogatstva, korupcije i lošega odnosa prema nižim klasama. Zaključujemo kako djelo prikazuje novonastalu situaciju nigerijskog društva u kojem više klase figurativno preuzima ulogu kolonizatora, oponašajući njihove prakse i vrijednosne sustave. Roman propituje moralnost takvog ponašanja, što naglašava lik Olanne. Putem nje ocrtano je ponašanje kakvom bi nigerijsko društvo trebalo težiti jer razbija klasne okvire, umanjujući jaz između imućnijih i siromašnih.

6.3. Klasno pozicioniranje u *Amerikani*

Razdoblje je kolonijalizma i kolonijalne vladavine završilo još u 20. stoljeću, ali ostavštine toga razdoblja vidljive su i danas. Pushpalatha Umapathy navodi kako je posljedice kolonijalizma teško izbrisati te su one i danas prisutne u mnogim ljudskim društvima, a ogledaju se primjerice u odnosu prema migrantima.¹⁹⁵ U romanu *Amerikana* Ngozi Adichie daje uvid u život afričkih migranata u različitim zapadnjačkim zemljama te problematizira sličnosti i razlike u poimanju rase.

Temelja je preokupacija romana pitanje afričkih imigranata i rasni problemi s kojima se susreću u novim sredinama. Priča prati dva lika – Ifemelu i Obinzea. Za vrijeme života u Nigeriji, klasni je status likova određen socioekonomskim uvjetima njihova okruženja. Ifemelina obitelj pripada srednjoj klasi. Njihov je život prikazan kao skroman, obitelj nema mogućnosti za rasipnost, ali ne živi ni

¹⁹⁵ Umapathy, P. (2023). *Impacts of Racism - Americanah Novel*, INTERNATIONAL CONFERENCE ON *Unravelling the Scope of Future Research in Humanities and Social Sciences*, Nashik, str. 201.

u potpunoj neimaštini. Nakon očeva otkaza, jedva spajaju kraj s krajem i upadaju u financijske probleme:

„Još nikad nisu bili dužni za stanarinu. Otkad je znala za sebe, živjeli su u ovom stanu. Bio je pretrpan, kuhinja pocrnjela od petrolejskih isparina, tako da ju je bilo sram kad bi školske prijateljice navratile u posjet, ali nikad nisu bili dužni za stanarinu. *Običan razmetljivac*, rekao je otac kad je vlasnik otišao, a nakon toga nije više ništa rekao. Nije se imalo što reći. Dugovali su stanarinu.“¹⁹⁶

Kao opreka Ifemelinoj obitelji, prikazan je Obinze i njegova majka. Iako su pripadnici srednje klase, njegova je majka profesorica na fakultetu, što ih čini nešto imućnijima. Život im je ponešto lakši, stambeno pitanje bolje i komotnije.

U Nigeriji boja kože ne definira klasnu pripadnost. Kao što autorica navodi u romanu, osobe svjetlije puti smatraju se privlačnijima, ali ne i u superiornijem položaju naspram drugih. U Nigeriji su u nadmoćnijem društvenom položaju političari i biznismeni koji su se obogatili ilegalnim putem. Takav je društvena skupina reprezentirana u liku Dikeovog oca, bogatog biznismena, ali i u liku Obinzea, nakon njegovog povratka u Nigeriju. Prateći razvoj Obinzeove životne priče do njegovog povratka u Afriku iz Velike Britanije, djelo detaljno opisuje poslovanje, korupciju i životni stil viših klasa. Žive povlašteno i rasipno, voze skupe automobile, jedu u skupim restoranima, imaju brojne ljubavnice i izvanbračnu djecu sa ženama nižih klasa, a sve na nepošteno iznuđenim novcima nižih klasa:

„On je bio najbogatiji čovjek u prostoriji, posve lišen jada, blaženo sretan čovjek. Skupljao je umjetnine i svima to pričao. Podsjećao je Obinzea na majčinu prijateljicu, tetu Chinelo, profesoricu književnosti koja se vratila nakon kratkog boravka na Harvardu i za večerom rekla njegovoj majci: *Problem je u tome što je buržoazija u ovoj zemlji jako zaostala. Imaju novaca, ali trebali bi se malo profiniti. Morali bi naučiti nešto o vinima.* A majka je blago odgovorila: *U svijetu ima mnogo različitih načina kako biti siromašan, ali sve više mi se čini da postoji samo jedan način kako biti bogat.*“¹⁹⁷

¹⁹⁶ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 57.

¹⁹⁷ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 527.

Za razliku od situacije u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji, u Nigeriji su se Nigerijci okoristili prednostima koje sa sobom nosi privilegiranost bijele rase. Nigerijski biznismeni koriste stoga bijelce iz neokolonijalnih i autorasističkih pobuda. Kao direktore svojih ilegalnih tvrtki postavljaju bijelce koji donose veći status i pridodaju ozbiljnosti kompanije, nego da se u ulozi direktora našao Afrikanac.

U Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji nailazimo na drugačiju situaciju. Dolaskom u strane države, afrički migranti se po prvi put susreću s problemom rase. S obzirom da u Nigeriji mahom prevladava jedna rasa, rasna se distinkcija nije uzimala kao mjerilo vrijednosti. Migriranjem u strane države razlika u boji kože uzima se kao jedno od najznačajnijih mjerila vrijednosti i uvelike utječe na određivanje nečije klase. Ifemelinim dolaskom u Ameriku, saznajemo u kakvom su položaju migranti. Percepcija crne rase kao manje vrijedne i manje sposobne otežava im pronalazak posla do te mjere da su migranti prisiljeni raditi pod tuđim socijalnim brojem i imenom te prihvaćati svakojake poslove:

„Sjedila je kraj prozora – netko ja na staklo zalijepio žvakaću gumu – i po tko zna koji put gledala u iskaznicu socijalnog osiguranja i vozačku koje su pripadale Ngozi Okonkwo. Ngozi Okonkwo bila je barem deset godina starija od nje, uska lica, s obrvama koje su počinjale malim običnim čupercima prije nego što su se izvile u lukove, s vilicom u obliku slova V. *Uopće joj ne sličim*, rekla je Ifemelu kad joj je teta Uju dala iskaznicu. *Bijelcima smo svi mi isti*, odgovorila je teta Uju.“¹⁹⁸

Dijelovi grada u kojima žive oronuli su, nesigurni i naseljeni uglavnom migrantima iz cijeloga svijeta. S istim se problemima susreće i Obinze u Velikoj Britaniji. Odlazi iz Nigerije u nadi za boljim životom, a dočekuje ga sasvim drugačija situacija. Također je primoran raditi pod tuđim imenom, a izbor dostupnih poslova nije širok. Migrantima su prepušteni poslovi kojima se nitko ne želi baviti poput fizički teških i zahtjevnih poslova. Roman prikazuje drastične

¹⁹⁸ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 133.

situacije s kojima se susreću – Ifemelu se osjeća primoranom prodati svoje tijelo jer ne pronalazi rješenje za bezizlaznu situaciju neimaštine, a Obinze sklapa lažni brak kako bi stekao mogućnost ostanka u državi. Time su Afrikanci, dolaskom u strane države gdje crno stanovništvo nije dominantno, društveno marginalizirani na temelju boje kože. Nitko ne preispituje koje vještine i znanja posjeduju i kojim su se poslom bavili prije dolaska u stranu zemlju, nego ih izravno određuju kao manje sposobne i manje vrijedne. Djelo oslikava realnu situaciju s kojom se migranti susreću u svojoj svakodnevnici – nitko ne vodi brigu o njihovoj vrijednosti, nego isključivo o boji koži, na temelju koje određuju njihov društveni status.

Ifemelin status možemo promatrati i kroz očiste postkolonijalnog feminizma. Kao što Chandran i Govindaraj sugeriraju, ona se kroz roman često susreće s diskriminacijom koja se bazira na podrijetlu, rodu, rasi i ekonomskom statusu.¹⁹⁹ Suočene s takvom situacijom, afričke su žene smještene na dno socijalne ljestvice jer su diskriminirane na trima razinama – rasnoj, klasnoj i rodnoj. Ifemelu dolaskom u Ameriku svjedoči istoj situaciji – njezin je položaj nezavidan jer je Afrikanka s distinktivnim obilježjima koji je izdvajaju od mase, nepovoljnog je ekonomskog statusa i pronalazak je posla dodatno otežan zbog boje kože, a uz sve to, još je i žena. Usprkos tome, protagonistica pronalazi način kako da se izboriti za sebe i kako da napravi nešto od sebe. Ne dopušta da boja kože odredi njezinu vrijednost, nego poduzima korake koji joj omogućuju bolje društveno pozicioniranje. Primjerice, pokreće blog i time pronalazi način da osigura financijsku situaciju, a istovremeno podiže položaj u okruženju. Zahvaljujući blogu, njezin talent prepoznaju mnogi te ju pozivaju da drži govore i predavanja na fakultetima, čime uspijeva graditi stabilan i kvalitetan život.

¹⁹⁹ Chandran, M. R., Govindaraj C. (2022). *Identicalness between Race and Gender in Americanah by Chimamanda Ngozi Adichie: A Study*. Journal for Educators, Teachers and Trainers, 13(4), str. 80.

Roman *Amerikana*, zaključuje Umapathy, donosi presjek svakodnevnog života afričkih migranata u kojem boja kože ima presudnu ulogu.²⁰⁰ Djelo ilustrira kako rasa može definirati vrijednost i poziciju u društvu, a bez da se u obzir uzmu nečije sposobnosti, kvalitete i vrijednosti. Stoga je pitanje klase usko povezano i izravno određeno rasnom determinantom. Prikazom likova Ifemelu i Obinzea, u fokus se stavljaju nedaće s kojima se susreću migranti u svakodnevnom životu, poput borbe za pronalaskom posla i nepovlaštenog statusa u društvu na temelju boje kože.

²⁰⁰ Umapathy, P. (2023). *Impacts of Racism - Americanah Novel*, INTERNATIONAL CONFERENCE ON *Unravelling the Scope of Future Research in Humanities and Social Sciences*, Nashik str. 201.

7. Rodna ravnopravnost i diskriminacija

Britanski su kolonizatori strahovali od miješanja s lokalnim stanovništvom jer je posljedično moglo doći, smatrali su, do rasnog i kulturnog onečišćenja. Britanska je kolonijalna vlast ovakvo ispreplitanje s afričkim koloniziranim narodima smatrala nedopustivom jer bi se „pretapanjem različitih kultura i različitih rasa poljuljala stabilnost rase kao kategorije“.²⁰¹ Prema tome, Loomba zaključuje kako upravo žene zbog mogućnosti rađanja djece predstavljaju entitet koji može dovesti u pitanje stabilno poimanje rase.²⁰²

Strazzeri navodi da su sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća u Sjedinjenim Državama stasali rodni studiji kao izdanak feminizma, a potaknuti su istraživanjem uvjeta života rasno i etnički podređenih društvenih skupina.²⁰³ U nastavku Strazzeri definira rodne studije kao „rezultat kombinacije različitih metodologija koje obuhvaćaju različite aspekte ljudskog života, izgradnje identiteta i odnosa pojedinca i društva te pojedinca i kulture“.²⁰⁴ Autorica kao bitnu karakteristiku rodni studija navodi težnju za proučavanjem života i položaja nezapadnjačkih žena u zajednicama koje su obilježene kolonijalizmom, gdje se isprijecaju rasa, etnicitet i rod.²⁰⁵ Loomba pritom naglašava dvojnost u postkolonijalnim društvima: neeuropske naspram europskih žena, pri čemu se žene Trećega svijeta poimaju kao kontrapunkt zapadnjačkim ženama pa su i sagledane kroz prizmu neciviliziranosti, tjelesnosti, požude te svih onih nepoželjnih kulturnih aspekata koje su Europljani projicirali na njih.²⁰⁶ Loomba tumači da je ovakvo poimanje učvrstila i činjenica da se „euroamerička feministička teorija fokusirala isključivo na europske žene srednje klase, zanemarujući obojene žene“.²⁰⁷ Gina Wisker ističe stav žena zemalja

²⁰¹ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 135.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Strazzeri, I. (2024). *Gender and postcolonial studies: history of the concept and debate*. *Frontiers in Sociology*, 9, str. 1.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 138.-139.

²⁰⁷ Ibid.

Trećega svijeta „da je feminizam uglavnom bjelačka, zapadnjačka konstrukcija slijepa na svakodnevno iskustvo rase i ekonomskih nedaća“.²⁰⁸ Osim toga, konstatira Loomba, ne treba zanemariti činjenicu da kolonizirani muškarci i muškarci kolonizatori imaju jednu zajedničku osobinu: njihovi stavovi o ženama često se poklapaju pa su se žene nekada koloniziranih područja morale izboriti za svoj status tijekom antikolonijalnih pokreta.²⁰⁹ Robert J. C. Young stoga govori o kategoriji „dvostruke kolonizacije“ – „prvo su žene podređene u kolonijalnom smislu, a zatim i u patrijarhalnom“.²¹⁰ Tijekom kolonijalnog razdoblja, tumači Loomba, žena je ovisila o muškarcu koji privređuje, a promjene u poimanju običaja, seksualnih normi i rodni kategorija, samo su učvrstile ženin problematičan položaj. Stoga Loomba zaključuje da su vladajuće strukture odigrale snažnu ulogu u potiskivanju ženske kulture i praksi, čime su dodatno učvrstile patrijarhalnu opresiju.²¹¹ Loomba kao primjer navodi činjenicu kako su muškarci, zbog kolonijalnoga utjecaja i nasilja, svoju moć pokazivali kod kuće te provodili tiraniju nad ženama.²¹² Gloria Ada Fwangyil zaključuje da je afrička žena tretirana kao 'drugorazredno' biće čija je jedina uloga „rađanje, majčinstvo i stapanje u muški svijet bez opiranja.“²¹³

Položaj žena Trećega svijeta u društvu značajno je uvjetovan kolonijalnim i patrijarhalnim ideologijama, stoga Young navodi kako su morale snažnije truditi da suzbiju takve ideologije te odbace utjecaj zapadnjačkoga pogleda na ljude Trećega svijeta.²¹⁴ Tako je postkolonijalni feminizam nastao kao rezultat otpora zapadnjačkim patrijarhalnim i kolonijalnim poimanjima. Postkolonijalne feministice, kako Young zaključuje, u teorijskim i književnim djelima bore se

²⁰⁸ Wisker, G. (2010). *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*. Zagreb: Biblioteka sintagma, str. 114.

²⁰⁹ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 138.

²¹⁰ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 105.

²¹¹ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 141.

²¹² Ibid., str. 142.

²¹³ Fwangyil, A. G. (2011). *A Reformist-Feminist Approach to Chimamanda Ngozi Adichie's Purple Hibiscus*. African Research Review. 5(3), str. 262.

²¹⁴ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 110.

protiv kolonijalnog nasljeđa koje je učvrstilo „patrijarhalnu prevlast u ekonomskom, političkom i ideološkom poimanju žene“.²¹⁵

Brojne autorice postkolonijalnog feminizma u svojim djelima prikazuju likove koji se odupiru patrijarhalnim i kolonijalnim stereotipima žene, dokazujući kako žena ne mora biti pasivna i poslušna, nego hrabra i odlučna. Chimamanda Ngozi Adichie oslikala je brojne hrabre ženske likove čijom ćemo se analizom pozabaviti u narednim potpoglavljima.

7.1. Reprezentacija roda u *Purpurnom hibiskus*

Chimamanda Ngozi Adichie u *Purpurnom hibiskus* prikazala je različite vrste otpora prema patrijarhalnom društvu, što ćemo dokazati analizom likova Kambili, mame Beatrice, tete Ifeome, Amake i Jaje.

Navedeni su likovi u sukobu s dominantnom patrijarhalnom ideologijom postkolonijalne i neokolonijalne Nigerije koja je reprezentirana u liku oca Eugenea. Takva je ideologija zagovarala poslušne i pokorne žene, ali i djecu, koji će bespogovorno slušati naredbe i zahtjeve nadređenog muškarca. Utjelovljenje poslušnih i pokornih žena u romanu *Purpurni hibiskus* pronalazimo u likovima Kambili i mame Beatrice. Kambili je na početku romana okarakterizirana kao tiha petnaestogodišnjakinja koja pod svaku cijenu želi udovoljiti zahtjevima oca. Naučena je živjeti pokorno, u strahu od očeva bijesa, pa postavljena pravila ne preispituje, nego ih preslikava na sebe i živi u uvjerenju kako je jedino ispravno ono u što otac vjeruje:

„Riječ 'predsjednik' podrazumijeva da je izabran – rekao je Jaja. 'Vođa države' je točniji izraz. Tata se nasmiješio, a ja sam požalila što to nisam rekla prije Jaje. [...] Ova zemlja tone, tone duboko. Bog će nas spasiti – rekla sam znajući da će se tati to svidjeti. Tako je, tako je – rekao je tata kimajući. Zatim mi je stisnuo ruku, a ja sam imala osjećaj da su mi usta puna rastopljenog šećera.“²¹⁶

²¹⁵ Ibid., str. 115.

²¹⁶ Adichie, C. N. (2007). *Purpurni hibiskus*. Zagreb: Profil International, str. 29.

Loomba tvrdi da je „kolonijalizam pojačao patrijarhalno ugnjetavanje, često zato što su domaći muškarci, sve više obespravljani i isključeni iz javne sfere, postajali tirani kod kuće“.²¹⁷ Autorica Susan Rakoczy u članku *Religion and Violence: The Suffering of Women* ustvrđuje:

„Nasilje je ugrađeno u društvene strukture, uključujući one religijske. Patrijarhat, kao ideologija i struktura dominacije, jasan je primjer te opasne sinergije. U privatnoj sferi obitelji, patrijarhat ispoljava svoju nasilnu moć (bez obzira rezultira li fizičkim nasiljem ili ne) kroz društvenu kontrolu nad ženama – suprugama i kćerima – i ograničavanje mogućnosti za obrazovanje i kreativnost, ekonomsku kontrolu, sramotu i okrivljavanje.“²¹⁸

Suočene s takvom situacijom, brojne žene prihvaćaju što im se kaže pasivno i poslušno, čemu svjedočimo i u romanu. Patrijarhalna kultura Nigerije, njezin neokolonijalan status i snažan utjecaj kršćanske vjere opravdavaju Eugeneove postupke. Kako se radnja djela razvija, tako se mijenja i Kambilina svijest o sebi. Odlaskom u Nsukku u posjet teti Ifeomi, Kambili se susreće sa slobodom koju ranije nije iskusila. U tetinoj je kući dozvoljeno smijati se, postavljati pitanja, razgovarati otvoreno – sve ono što je u roditeljskom domu zabranjeno. Okružena drugačijom svakodnevicom, u Kambili se razvija postepeni otpor prema patrijarhalnim određenjima za ženu. Potpuni slom patrijarhalne i kolonijalne ideologije u njezinom liku uočavamo u odnosu prema slici djeda. Sestrična Amaka poklonila joj je sliku djeda Nnukwue kako bi ga mogla zadržati u uspomenama. Svjesna da prkosi očevim pravilima, Kambili je zadržala sliku i donijela ju kući. Nakon što je Eugene saznao da posjeduje sliku, Kambili je – kako bi sačuvala djedovu sliku, završila u bolnici pretrpjevši očeve udarce:

„Nisam sliku odmah spremila. Umjesto toga, primaknula sam je Jaji i dugo smo je zajedno gledali u tišini. [...] Znala sam da Jaja neće imati vremena kako bi ubacio sliku natrag u torbu pa će se tatine oči stisnuti čim ju okrzne pogledom, obrazi mu se naduti

²¹⁷ Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge, str. 142.

²¹⁸ Rakoczy, S. (2004). *Religion and Violence: The Suffering of Women*. *Agenda: Empowering Women for Gender Equity*, 61, str. 31.

kao nezrela voćka *udale*, a iz usta mu poteći bujica riječi na igbou. Upravo se to i dogodilo. Možda smo Jaja i ja željeli da se to dogodi, premda toga nismo bili svjesni. Možda smo se poslije Nsukke svi promijenili – čak i tata – i bilo nam je suđeno da ništa više ne bude isto, da prvotnog poretka nestane.“²¹⁹

Nastavno na ranije navedenu tezu autorice Fwangyil, ženina je pretpostavljena zadaća u patrijarhalnom društvu bila da se stopi u muški svijet bez opiranja. Promotrimo li ovu situaciju, možemo primijetiti da se Kambili odupire takvom očekivanju i umjesto svjesnog stapanja, odabire prkos. On označava potpuni slom patrijarhalnih i kolonijalnih karakteristika Kambilinog karaktera – očevi su udarci figurativno slomili ostatke njegove vlasti nad njom i okrenuli Kambili prema drugačijem poimanju sebe.

Jednak razvoj protagonistice od pokorne prema onoj koja pruža otpor pronalazimo u liku mame Beatrice. Za razliku od Kambili, njezin je karakter oblikovan ne samo zahtjevima Eugenea, nego i kolonijalnim stereotipima prave žene. Usprkos godinama tiranije i nasilja, cijelo ju vrijeme mori pomisao da će Eugene otići ako mu ne podari još djece. Kao i njezini potomci, živjela je submisivno prilagođavajući se suprugovim pravilima, pazeći da ga ne razočara. Beatrice je preobražaj doživjela nakon što je, u naletu Eugeneova bijesa, izgubila još nerođeno dijete. Gubitak je označio prijelom nakon kojeg je, uz pomoć Sisi, počela trovati Eugenea. Tim je činom počela prkositi patrijarhalnim i kolonijalnim okvirima postavljenima za ženu, a konačan je slom označen u trenutku suprugove smrti. Poput Kambili, Beatrice pruža otpor prema patrijarhalnim i kolonijalnim predodžbama, odupirući se ulozi pokorne i poslušne žene. Kako autorica Rakoczy navodi, za bijeg iz opresivne situacije patrijarhata „potrebna je snažna žena da pogleda iz svog zatvora i kaže 'ne'“.²²⁰ Beatrice je odupiranjem prema nametnutim normama pokazala svoju hrabrost.

²¹⁹ Adichie, C. N. (2007). *Purpurni hibiskus*. Zagreb: Profil International, str. 194.-195.

²²⁰ Rakoczy, S. (2004). *Religion and Violence: The Suffering of Women*. *Agenda: Empowering Women for Gender Equity*, 61, str. 31.

Kao suprotnost Kambili i Beatrice ponovno se javlja lik tete Ifeome. Kako Dube tumači, „ona utjelovljuje kritičko mišljenje, posebice prema rodnim i kolonijalnim ideologijama“.²²¹ Ifeoma je udovica, samohrana majka troje djece koja se suprotstavlja zahtjevima okoline da se ponovo uda jer patrijarhalno i kolonijalno društvo priznaje vrijednost žene jedino kada je u suodnosu s muškarcem. S obzirom da Ifeoma odlučuje samostalno voditi brigu o obitelji, u očima je takvog društva nedovoljno vrijedna. Unatoč tome, odbija potpasti pod utjecaj socijalnih očekivanja, nego im otvoreno prkosi. Osim što se suprotstavlja patrijarhalnim normama, protivi se i kolonijalnim. Umjesto da se pokori uvjetima Eugenea, otvoreno mu prkosi, odbacujući njegova pravila. Odbija zaboraviti ono što je kolonijalizam pokušao izbrisati iz svijesti koloniziranih nacija, a to je afričku povijest i naslijeđe. Njeguje kršćansku kulturu prilagođenu Igbo običajima pjevajući Igbo pjesme. Tradicionalne vjerske običaje ne negira, nego ih štuje u nadi kako će se tradicija afričkog naroda održati. Stoga roman u liku Ifeome oslikava nestereotipni ženski lik koji u duhu postkolonijalnog feminizma prkosi patrijarhalnim i kolonijalnim očekivanjima za ženu. Nešto radikalniji prkos Ngozi Adichie prikazala je u liku kćeri tete Ifeome – Amake. Dube ovaj lik definira kao „utjelovljenje nečeg novog što dolazi – više razine postkolonijalnog feminističkog oslobođenja od onog njezine majke“.²²² Kćerin je prkos prema kolonijalnoj ostavštini vidljiv u odbijanju krštenja jer ono podrazumijeva obvezu uzimanja biblijskog ili zapadnjačkog imena. Neprihvatanje toga uvjeta prikazuje odbacivanje utjecaja neokolonijalizma u postkolonijalnoj Nigeriji.

Uz brojne ženske likove, Ngozi Adichie prikazuje i jedan muški lik koji prolazi kroz značajnu promjenu u romanu – lik Jaje, Kambilinog starijeg brata. Jaja je u početku, poput ostatka obitelji, bio u potpunosti poslušan i podređen očevim zahtjevima. Do njegovog preobraćenja dolazi pri odlasku u Nsukku. Boravak u domu tete Ifeome Jaji pokazuje drugačiju stranu obiteljskog života i

²²¹ Dube, M. W. (2018). *Purple Hibiscus: A Postcolonial Feminist Reading*. *Missionalia*, 46(2), str. 223.

²²² *Ibid.*, str. 228.

daje mu snage da se suprotstavi ocu. Situacije koje su označile ključni preobražaj u životima Kambili i Beatrice, utjecale su i na promjenu u njemu. Naposljetku preuzima krivnju za obje situaciju, trudeći se zaštititi sestru i majku od kobnih posljedica. Prema tome, Jaja je predstavljen kao zaštitnik, koji se suprotstavlja patrijarhalnoj i kolonijalnoj ideji muškarca kao tiranina.

Na temelju analize nekoliko likova, zaključujemo da roman prikazuje različite vrste otpora prema patrijarhalnom društvu. Prateći razvoj Kambili, Beatrice i Jaje, sagledavamo razvoj likova od pokornih do onih koji se postepeno mijenjaju, izazivajući patrijarhalne okvire društva. Lik tete Ifeome oslikava težnju postkolonijalnog feminizma: izravno pružanje otpora patrijarhalnim i kolonijalnim očekivanjima za ženu. U *Purpurnom hibiskusu* daje se osuda patrijarhalnih i kolonijalnih stereotipa koji se izazivaju i pokazuju kako se ženina vrijednost u postkolonijalnoj eri ostvaruje tek nakon oslobađanja tih stereotipnih predodžbi.

7.2. Reprezentacija roda u *Polovici žutog sunca*

Roman *Polovica žutog sunca* prikazuje kako se rod isprepliće s rasom i klasom, ostvarujući međusobno djelovanje koje značajno utječe na samopoimanje i stvaranje stereotipa u društvu. U društvu ratne Nigerije, koja je obilježena rasnom i etničkom podjelom, roman oslikava široki spektar protagonistica, kojima ćemo se posvetiti u analizi. S jedne strane prikazuje likove oblikovane pod utjecajem patrijarhalne ideologije, a njima suprotstavlja one koji se opiru takvom poimanju žene. U društvu u kojem rat, rasizam i etnička podjela pojačavaju marginalizaciju određenih grupa, žene potpadaju u skupinu „dvostruko potlačenih“ – smještene su na margini društva na temelju ne samo njihove boje kože nego i roda. Dodatna se podjela ostvaruje na temelju različitih socijalnih i ekonomskih pozadina, stvarajući jaz i neshvaćanje. Ženski likovi oblikovani patrijarhalnim očekivanjima za ženu u kontrastu su s likovima koji odbacuju takve stereotipe, opredjeljujući se za moderno poimanje žene koje je oslobođeno preuzimanja tipičnih rodnih uloga. Takva je moderna ideja žene prikazana u

likovima Olanne i Kainene. Obje su obrazovane, suprotstavljaju se društvenim željama i očekivanjima te otvoreno prkose stereotipima pokazujući iznimnu hrabrost i odlučnost u donošenju životnih odluka. Protagonistice izgrađene na patrijarhalnim vjerovanjima i idejama ocrtane su putem Odenigbove majke i Amale. Odenigbova majka ne može se pomiriti s idejom nove, moderne žene te ju otvoreno osuđuje.

Odenigbova majka i Amala prikazane su kao tradicionalne afričke žene. Oblikovane davno uspostavljenim patrijarhalnim uvjerenjima o položaju i statusu žene, tim se idejama ne protive nego ih zagovaraju. Nemaju potrebu promišljati o svome položaju jer u njihovoj je svijesti žena u podređenoj ulozi naspram muškarca. To možemo uočiti u osudi mame prema obrazovanju žena. Spočítavajući Olanni, jasno zagovara stav kako žene nemaju razloga obrazovati se jer time postaju beskorisne i odbijaju rađati djecu:

„A povrh svega toga, roditelji su je poslali na sveučilište. Zašto? Previše obrazovanja uništi ženu, to svi znaju. Od toga žena dobije veliku glavu i počne vrijeđati muža. Kakva će ona biti supruga? Gospodareva majka podigla je jedan kraj rupca da otare znoj sa čela. Te djevojke koje idu na sveučilište slijede muškarce posvuda dok njihova tijela ne postanu beskorisna. Nitko ne zna može li ona imati djece. Znaš li ti? Zna li itko?“²²³

Važno je ipak istaknuti kako Odenigbova majka nije u potpunosti pasivan lik podređen patrijarhalnim normama. U namjeri da odvoji Odenigba i Olannu svjesno kompromitira odnos tjerajući Amalu da zatrudni s Odenigbom. Stoga Odenigbova majka predstavlja lik jake žene, ali oblikovan pogrešnim ideologijama.

Amala je također jedna od protagonistica oblikovana patrijarhalnim vrijednostima. Kao kućna pomoćnica Odenigbove majke, pripadnica je niže klase. Podređeni joj društveni položaj nameće obrasce ponašanja pri čemu nema prava na pobunu niti otpor prema postavljenim zahtjevima. To uočavamo u situaciji gdje je Odenigbova majka natjera da spava s Odenigbom s ciljem da zatrudni i udalji

²²³ Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 103.

Olannu od njega. Nitko ne očekuje kako će odbiti naredbu jer se od žene u njezinom položaju to ne očekuje:

„Amala je nešto promrmljala. Naposljetku se okrenula prema njima i Olanna se zagledala u nju, u tu običnu seosku djevojku skupčanu na krevetu, kao da se skriva od još jednog okrutnog udara u životu. Nijednom nije pogledala Odenigba. Pred njim je zacijelo osjećala strahopoštovanje. Bez obzira na to je li je mama natjerala da ode u njegovu sobu, nije mu rekla ne, jer nije joj čak ni palo na pamet da bi ga mogla odbiti. Odenigbo joj se približio u pijanom stanju, a ona se spremno i hitro pokorila: on je bio gospodar, govorio je engleski, imao je automobil. Tako je jedino i trebalo biti.“²²⁴

Ngozi Adichie oslikava bezizlaznu situaciju u kojoj su se pronašle žene Trećega svijeta najniže klase – njihova je pokornost pretpostavljena i očekivana. Ponovo opažamo postavku o pretpostavljenoj ulozi žene koju navodi Fwangyil, pri čemu je ženina zadaća rađanje djece i stapanje u svijet oblikovan prema patrijarhalnim zahtjevima.

Kako bi pokazala da nigerijske žene nisu bespomoćne niti nevažne, autorica je u romanu portretirala dva snažna lika koja se suprotstavljaju stereotipima tradicionalne afričke žene – Olannu i Kainene. Obje su ekonomski neovisne od roditelja i partnera, progresivnih su svjetonazora te svjesne svojih prava i ne podliježu stereotipnim predodžbama i rodnim ulogama. Olanna je profesorica sociologije na sveučilištu koja dijeli dom i život s Odenigbom, iako nisu vjenčani. Napušta ga nakon njegove prevare te se miri s činjenicom da nikada neće moći roditi dijete, ali spremno stara o djetetu koje je nastalo kao plod Odenigbove nevjere. U jeku rata preuzima brigu o obitelji i zajednici, pobjeđujući svoj strah. Odlukama, ponašanjem i stavovima prkosi idealiziranom viđenju žene u patrijarhalnom društvu, subvertirajući poimanje žene kao plahe i pokorne.

Njezina blizanka Kainene prikazana je kao nešto oštrij karakter vođen slobodnom voljom. Obrazovana je žena koja obavlja poslove stereotipno predviđene za muškarce, točnije vodi očevu tvrtku. Baš poput Olanne, nakon

²²⁴ Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 249.

Richardove prevare, ne ostaje pasivna, nego čvrsto stoji iza svoje odluke. Ulaskom u vezu s Richardom razbija Susanino uvjerenje da žene Trećega svijeta nisu ravnopravne Europljankama. Na samom vrhuncu rata preuzima ulogu vođe i brine o nabavci hrane i zbrinjavanju ozlijeđenih i preživjelih u izbjegličkom kampu. Niti jednu od njih stoga ne možemo opisati kao idealnu tradicionalnu ženu patrijarhalnog društva. Obje ponašanjem, stavovima, razmišljanjem i životnim odlukama prkose rodnim ulogama i patrijarhalnim očekivanjima. Osim toga, otvoreno izazivaju kolonijalne predodžbe žene, zauzimajući ulogu aktivnih borkinja. Olanna preuzima brigu o obitelji nakon što Odenigbo, poražen nemoći i pasivnošću u jeku rata, izgubi volju za djelovanjem i borbom. Roman putem likova Olanne i Kainene oslikava težnje postkolonijalnog feminizma – borbu protiv kolonijalnih i patrijarhalnih predodžba žene, dokazujući da ona može i mora biti hrabra i samostalna. Kako autorica Al-wazedi navodi, žene su u patrijarhalnom društvu smatrane „žrtvama ili heroinama, ali nikada subjektom u vlastitom djelovanju“.²²⁵ Preuzimajući glavnu ulogu u donošenju odluka, Olanna i Kainene postaju samostalni subjekti koji ne ovise o predrasudama patrijarhalnog društva.

Roman iskazuje jasan stav o položaju i poimanju žene u afričkom postkolonijalnom društvu. Prikazom žena oblikovanih patrijarhalnim i kolonijalnim ideologijama, daje kritiku kolonijalne ostavštine. Iskazuje stav kako afrička žena nije stvorena samo da bi služila muškarcu, nego bi njihova težnja trebala i morala biti oslobođenje od patrijarhalnih i kolonijalnih stereotipa. Taj je stav jasno iskazan u karakterizaciji Olanne i Kainene. Prikazom njihove hrabrosti, upornosti i odlučnosti pri očuvanju vlastitih uvjerenja i stavova, djelo postavlja jasnu sliku kakvom bi samopoimanju afričke žene trebale težiti.

²²⁵ Al-wazedi, U. (2020). *Postcolonial Feminism*. U: Naples, N. A. (urđ.), *Companion to feminist studies*. John Wiley & Sons Ltd., str. 157.

7.3. Reprezentacija roda u *Amerikani*

Chandran i Govindaraj sugeriraju da Ngozi Adichie u romanu *Amerikana* prikazuje kako rasa i rod značajno utječu na percipiranje afričkih migrantica u Sjedinjenim Američkim Državama.²²⁶ Djelo ujedno razmatra na koji se način Ifemelu suočava s problemima vezanim uz rod i reagira na stereotipne percepcije žene kako u svojoj domovini, tako i izvan nje tijekom migrantskoga iskustva.

Analizu reprezentacije roda u romanu *Amerikana* usredotočit ćemo oko jednoga lika – Ifemelu. Pratimo razvoj njezinog samopoimanja te način na koji sredina oblikuje njezina razmišljanja i karakter. Fokusiramo li se na razdoblje adolescencije u Nigeriji, primjećujemo kako je od najmlađih dana prikazana kao djevojka jakog karaktera, glasna pri izricanju i obrani vlastitih stavova. Ne ublažuje ih ni pred kim, pa tako ni pred časnom sestrom kada se pridruži majci u crkvi. Sestra Ibinabo kritizira mladu djevojku zbog izbora haljine, na što Ifemelu reagira te se otvoreno suprotstavlja njenom mišljenju. Iz ove situacije možemo iščitati kako se Ifemelin karakter suprotstavlja stereotipnim predodžbama djevojka, koja su pretežno percipirane kao tihe i plahe. Osudu takvog ponašanja izriče i njezina majka koja konstatira da je takvo ponašanje primjerenije dječacima:

„Prikluči se toj grupi, Ifemelu, rekla je sestra Ibinabo. Ifemelu je prekrížila ruke na grudima i, kao i obično kad se spremala reći nešto za što je znala da bi bilo bolje prešutjeti, riječi su joj same navrle na usta. *Zašto bih pravila ukrase za tog lopova?* [...] Majka ju je povukla za uho, kretnjom koja je bila gotovo nježna, kao da ni sama nije sigurna želi li joj nanijeti bol. Činila je to još od Ifemelina djetinjstva. *Izmlatit ću te!* rekla bi kad bi Ifemelu izvela neku nepodopštinu, ali nikad je nije tukla, već samo slabašno potegnula joj uho. [...] Otac je rekao: *Moraš se suzdržati od svoje urođene sklonosti provociranju, Ifemelu.*“²²⁷

²²⁶ Chandran, M. R., Govindaraj C. (2022). *Identicalness between Race and Gender in Americanah by Chimamanda Ngozi Adichie: A Study*. Journal for Educators, Teachers and Trainers, 13(4), str. 77.

²²⁷ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 59. - 61.

Ifemelu izaziva predodžbe ženstvenosti i razbija okvire rodnih stereotipa. Dolaskom u Sjedinjene Američke Države, njezin se karakter mijena pod utjecajem brojnih čimbenika. U Americi problematizira brojne stavove o poimanju žene i ženstvenosti, preispituje ih, oblikuje prema potrebama nove sredine i naposljetku ih implementira u novoj, razrađenoj inačici. Bavi se pitanjem tijela i ljepote, seksualnosti, ljubavnih veza i braka, a sve ukorak s prilagodbom novom okruženju u kojem se po prvi put mora pozabaviti i pitanjem rase.

Nadalje, u adolescentskim je godinama u Nigeriji pokazala seksualnu znatiželju koja se ponovo protivila patrijarhalnim predodžbama. Afričko je društvo prikazano kao patrijarhalno uređeno, pri čemu ograničava seksualno obrazovanje djevojka i žena, onemogućujući im potrebno znanje o kontracepciji. Dolaskom u Ameriku i stupanjem u vezu s američkim partnerima, Ifemelu ponovo pokazuje znatiželju, ali sada se prilagođava partnerovim željama s kojima se osobno ne slaže. Stasanjem Ifemelinog karaktera vidljiv je otpor u pokoravanju – postepeno pokazuje nezadovoljstvo takvim odnosom, bori se protiv podređivanja tuđim željama i naposljetku mijenja stav, tražeći seksualnu neovisnost. Roman time osporava još jedan od stavova patrijarhalne ideologije koji određuje žene kao pasivne i nezainteresirane.

U Ifemelinom poimanju ljubavnih veza i braka uočavamo jasno mišljenje o važnosti braka za žensko poimanje i određenje, međutim pod utjecajem okoline, nekada je ono poljuljano. U suživotu s američkim partnerima – Curtom i Blaineom, ponovo možemo uočiti pokoravanje muškoj instanciji. Dok Curtu nesvjesno dopušta da ju integrira u američko društvo i odredi tijek njezine karijere, u vezi s Blaineom potpuno se podređuje njegovoj rutini i prilagođava njegovim idejama. Po povratku u Nigeriju, njezina majka često spominje pitanje braka i potencijalne Ifemeline udaje, čemu se ona protivi. Isti stav zagovaraju i njezini prijatelji, dajući joj do znanja kako bi joj bilo poželjno udati se. Protagonistica pod utjecajem njihovih komentara često pokazuje kontradiktorne stavove. Iako otvoreno osuđuje stavove društva kako je ženina uloga ispunjena

jedino ako stupi u brak s muškarcem, istovremeno nesvjesno razmatra potencijalne partnere za brak, pitajući se nije li možda trebala ostati u vezi s Blaineom ili promijeniti svoje ponašanje:

„Starim prijateljima nije trebala lagati o Blaineu, ali ipak jest. Rekla im je da je u ozbiljnoj vezi i da i on uskoro dolazi u Lagos. Začudilo ju je kako prilikom susreta sa starim prijateljima začas iskrsne tema udaje, glas nevjenčanih poprimi zajedljiv ton, a oni u braku zvuče samodopadno. [...] Zato je upotrijebila Blainea kao štit. Znajući da postoji Blaine, udane prijateljice nisu joj govorile: *Ne brini, već će se pojaviti čovjek za tebe, samo se moli*, a one neudane nisu je smjesta prisvajale u svoje samosažno članstvo.“²²⁸

Roman putem Ifemelu pokušala osvijestiti problem s kojim se susreću žene u današnjem društvu. Protagonistica iskazuje kritičan stav prema patrijarhalnim idejama ženstvenosti i ženske uloge, a istovremeno se bori s takvim idejama koje utječu i na njezino poimanje ženske uloge.

Ifemelu je snažnog duha, neovisna i odlučna. Bori se za svoje stavove i postepeno postaje odlučnija u njihovoj obrani i implementaciji. Njezin se karakter razvija, usprkos neprijateljskoj atmosferi američkog društva prema migrantima. Ngozi Adichie je oslikavanjem lika Ifemelu pokazala na koje sve načine postkolonijalna žena može probiti okvire patrijarhalnih i kolonijalnih ideologija. Žena ne mora i ne treba biti određena dominantnim stereotipima ženske uloge i ženstvenosti kako bi se ostvarila. Čak naprotiv, žena može i mora probijati te stereotipe kako bi dokazala da ima jednaku vrijednost kao i muškarac.

²²⁸ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 453.

8. Identitet oblikovan rasom, klasom i rodom

Na stranicama Hrvatske enciklopedije identitet je određen kao „skup značajki koje određuju posebnost pojedinca ili skupine u smislu različitosti ili pak pripadnosti u odnosu na druge pojedince ili skupine“.²²⁹ Takvo definiranje jasno stavlja poziciju „ja“ ili „mi“ u opreku prema „drugome“. Jedan je od glavnih fokusa postkolonijalne književne teorije upravo pitanje identiteta, kojim su se bavili brojni postkolonijalni teoretičari. Stoga ćemo u nastavku poglavlja predstaviti glavne teorijske okvire kako bismo uspješno analizirali pitanje identiteta u odabranim djelima Chimamande Ngozi Adichie.

Žana Damnjanović konstatira kako se ideja identiteta odnosi na „pokušaj pojedinca da pronađe svoje mjesto u svijetu“ pri čemu se „naglašava društveno-povijesna uvjetovanost identiteta koji se konstituira kroz osjećaj pripadnosti određenoj društvenoj grupi, ali i kroz različitost i višestruke odnose s drugim identitetima“.²³⁰ U postkolonijalnom poimanju identiteta Damnjanović određuje ovaj odnos kao ključan. Stjecanjem političke neovisnosti i propast kolonijalne vladavine nije riješilo ekonomske probleme te je brojna kulturna pitanja ostavilo otvorenima, što je posljedično dovelo do problema pri određivanju vlastite kulture i identiteta. Taj je problem dodatno pojačan, kako Damnjanović navodi, „društveno-kulturnim promjenama nastalim uslijed procesa globalizacije“.²³¹ Ideja o cjelovitim kulturama koje pripadnike povezuju na temelju jezika, vrijednosti i interesa prema Youngu postala je anakrona pod uplivom globalizacije.²³² Zahvaljujući procesima globalizacije, javio se fenomen koji Damnjanović naziva „kriza identiteta“.²³³

²²⁹ *Identitet*. U: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.

²³⁰ Damnjanović, Ž. (2015). *Uloga postkolonijalne misli u redefiniranju zapadne vizije svijeta*. *Znakovi vremena* – Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu, 67, str. 91.

²³¹ Ibid.

²³² Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 88.

²³³ Damnjanović, Ž. (2015). *Uloga postkolonijalne misli u redefiniranju zapadne vizije svijeta*. *Znakovi vremena* – Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu, 67, str. 91.

Frantz Fanon u djelu *Crno lice, bijela maska* detaljno se pozabavio problemom „drugosti“. Autor Madhu Krishnan sažima Fanonovu glavnu tezu:

„Pod bijelim pogledom crnac postaje "objekt među drugim objektima", citirajući Sartreovu formulaciju otuđujućeg pogleda koji objektivizira subjekt. Budući da crni čovjek živi pod dominacijom bijelog čovjeka, on više ne može postojati kao za-sebe, sartreovskim rječnikom rečeno. Umjesto toga, 'crni čovjek mora biti crnac' i živjeti unutar 'dva referentna sustava', jednog crnog i jednog bijelog.“²³⁴

Prema Fanonu, crni čovjek oponaša kolonizatora stavljajući „bijelu masku“ i imitira načine djelovanja i ponašanja bijelog čovjeka, što ostavlja posljedice na njegovu svijest. To rezultira „potpunim gubitkom identiteta pod psihičkom traumom kolonizacije“.²³⁵

Istim se problemom koncepta „drugosti“ pozabavio teoretičar Edward Said u djelu *Orijentalizam*. U ovom je djelu Said „opisujući “Orijent” kao zapadni kulturni konstrukt, tvrdio da je on projekcija onih aspekata Zapada koje zapadnjaci ne žele priznati u sebi, na primjer, okrutnost, senzualnost i tako dalje“.²³⁶ Slika koju je Zapad konstruirao o „drugome“ napravila je jaz među dvije binarne opozicije – Zapada i Istoka, odnosno kolonizatora i koloniziranih. Kako autor Dizayi zaključuje:

„Temeljna točka u Saidovoj tvrdnji je da su kolonijalni pojedinci nastanjeni i vezani za strategije sustava vjerovanja kolonizatora pri čemu je identitet je zamišljen i uređen unutar ograničenja zapadnog ili okcidentalnog znanja. U svjetlu ove konstrukcije kolonizirani se ne mogu prepoznati izvan ovog orijentalističkog pogleda.“²³⁷

²³⁴ Krishnan, M. (2014). *Contemporary African Literature in English: Global Locations, Postcolonial Identifications*. London: Palgrave Macmillan, str. 43.

²³⁵ Ibid., str. 44.

²³⁶ Nasrullah M., *Edward Said's Orientalism*, 2016., <https://literariness.org/2016/04/08/edward-saids-orientalism/>

²³⁷ Dizayi, S. (2019). *Locating Identity Crisis in Postcolonial Theory: Fanon And Said*. Journal of Advanced Research in Social Sciences. 2(1), str. 82.

Stoga možemo zaključiti kako se u kolonijalnoj eri identitet koloniziranih nacija formirao prema idejama kolonizatora. Autori Ghosh, Abdi i Naseem tumače:

„Lažnost kolonijalistički konstruiranih identiteta gdje su sve pogrdne etikete (divljaci, necivilizirani, lijeni, iracionalni, neobrazovani, nepouzdana, nepouzdana, nepredvidljivi itd.) izmišljene od strane kolonijalnih sila, prvenstveno je osmišljena za postizanje dvaju važnih ciljeva u ukupnom projektu kolonizacije. Prvi je bio opravdati osvajanje i kasnije iskorištavanje stranih zemalja; a drugi je bio potaknuti u autohtonom stanovništvu vlastitu nevrjednost tako da oni postanu voljni sudionici svoje marginalizacije i povezanih masovnih deprivacija.“²³⁸

Kolonijalna je vladavina unijela brojne promjene u kolonizirane nacije, a utjecaju nekadašnjih kolonijalnih ideologija svjedočimo još i danas pa se pod takvim utjecajima identitet bivših kolonija uvelike izmijenio. Pojava različitih ideja i identiteta stvorenih u razdoblju kolonijalne vladavine dovela je prema Loombi do razvijanja koncepta hibridnosti, kojega je razvio teoretičar Homi K. Bhabha.²³⁹ Rowena A. Azada-Palacios konstatira kako je za Bhabhu hibridnost predstavljala vrstu otpora kolonijalnog subjekta što je rezultiralo „stvaranjem novih kulturnih artefakta i praksi“.²⁴⁰ Pri koncipiranju hibridnosti, Homi K. Bhabha nadovezuje se na nasljeđe psihoanalize te njezinu postavku o ambivalenciji.²⁴¹ Prilagodivši pojam postkolonijalne teorije, Bhabha „opisuje složenu mješavinu privlačnosti i odbojnosti koja karakterizira odnos između kolonizatora i koloniziranih“.²⁴² Problematizirana ambivalentnost uvjetuje da kolonijalni subjekt oponašanja kolonizatora „usvajanjem kulturnih navika, pretpostavki, institucija i vrijednosti

²³⁸ Ghosh, R., Abdi, A. A., Ayaz N. M. (2008). *Identity in Colonial and Postcolonial Contexts: Select Discussions and Analyses*. U: *Decolonizing Democratic Education*. Leiden: Brill, str. 59.

²³⁹ Loomba, A. (2005). *Colonialism/Postcolonialism*. London: Routledge, str. 148.

²⁴⁰ Azada-Palacios, R. A. (2021). *Hybridity and national identity in post-colonial schools*, *Educational Philosophy and Theory*, 54(9), str. 1436.

²⁴¹ Nasrullah M., *Ambivalence in Post-colonialism*, 2017., <https://literariness.org/2017/09/27/ambivalence-in-post-colonialism/>

²⁴² Ibid.

kolonizatora“.²⁴³ Kao nusprodukt takve relacije javlja se izmijenjena kopija kolonizatora koju Bhabha opisuje pojmom mimikrije. Kolonijalizam je utjecao, kako smatra Young, na ispreplitanje kultura i stvaranje novih kulturnih obrazaca i modela.²⁴⁴

U narednim potpoglavljima usredotočit ćemo se na pitanje identiteta, odnosno na koji je način kolonijalna vladavina utjecala na izgradnju identiteta likova. Analizirat ćemo jesu li likovi u odabranim romanima razvili hibridni identitet u postkolonijalnoj eri i ako jesu, u kojoj su mjeri na razvijanje novih obrazaca utjecali rasa, klasa i rod.

8.1. Oblikovanje identiteta u *Purpurnom hibiskusu*

U prethodnim smo poglavljima analizirali pitanje rase, klase i roda pretežito se baveći likovima oca Eugenea, tete Ifeome, Kambili i Jaje. U ovom ćemo potpoglavlju promatrati na koji način prethodne tri kategorije utječu na oblikovanje identiteta četiriju likova te kako se njihov identitet ostvaruje u postkolonijalnoj stvarnosti.

Srž razmatranja u *Purpurnom hibiskusu* čini prikaz obiteljskog odnosa u obitelji Achike. Otac Eugene, kao što smo nekoliko puta naveli, značajno je oblikovan pod utjecajem kolonizatorske, odnosno zapadne kulture. Odbija sve što predstavlja afričko – vjeru, tradiciju, jezik i kulturu, u korist kolonizatorskog nasljeđa i kulture. Uvjerenja preslikava na ostatak obitelji, očekujući apsolutnu poslušnost. Eugene je simbol patrijarhalne neokolonijalne dominacije zato što se postavlja kao apsolutni vladar u obitelji, određujući tijek svakodnevnog života. Stoga preuzima identitetske kategorije kolonizatora jer u postneovisnoj Nigeriji zauzima ulogu koju su u doba britanskoga imperijalizma imali zapadnjaci. Kao što smo ranije naveli, težnja kolonizatora bila je podrediti kolonizirane nacije i izmijeniti njihovo poimanje sebe. S obzirom da su kolonizirane nacije

²⁴³ Nasrullah M., *Mimicry in Postcolonial Theory*, 2016., <https://literariness.org/2016/04/10/mimicry-in-postcolonial-theory/>

²⁴⁴ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 79.

stigmatizirane terminima poput 'necivilizirani' ili 'divljaci', brojni su pripadnici starosjedilačkoga stanovništva prisvojili kolonizatorsku kulturu kako bi izbjegli stereotipne negativne konotacije. Identitet izgrađen pod utjecajem kolonijalne vladavine obilježava Eugenea. Neodrživi zahtjevi koje postavlja sebi i ostatku obitelji dovode do konačnog loma, odnosno njegove smrti koja simbolički predstavlja nužnost sloma neokolonijalizma.

Za razliku od Eugenea, njegova djeca – Kambili i Jaja, tijekom romana izgrađuju identitet, što ih dovodi do konačnog oslobođenja. U početku su oboje tihi, pokorni željama oca te žive u skladu s njegovim zahtjevima. Nametnuta su im tuđa vjerovanja i želje kojima se nemaju pravo suprotstaviti. Njihov se identitet u početku oblikuje pod utjecajem očevih neokolonijalnih ideologija. Međutim, nakon što odlaze u Nsukku, gdje se oslobađaju očeve direktne vladavine, uče kako život ne znači pokoravati se tuđim pravilima. U njima se počinje buditi otpor prema takvom obiteljskom režimu, što potiče i promišljanje o neokolonijalnom nasljeđu:

„U Nsukki je sve počelo; malen vrt tete Ifeome pokraj verande njezina stana u Nsukki prekinuo je šutnju. Učinilo mi se da je Jajin prkos sličan probnom purpurnom hibiskusu tete Ifeome: bio je rijedak i prožet mirisom slobode, ali ne slobode one svjetine koja je mahala zelenim listovima skandirajući na Vladinom trgu poslije državnog udara, već slobode da postojiš, slobode da djeluješ.“²⁴⁵

Prilikom kontakta s drugima – tetom, rođacima, djedom i drugim vršnjacima, uče o postojanju drugačijih odnosa, što mijenja njihovo samopoimanje. Jajina je promjena brža i očitija, a to možemo pripisati određenju roda. Kambili, odrasla u sredini u kojoj se od djevojka očekuje da se pokoravaju željama muškaraca, otpor ostvaruje postepeno. Pri formiranju identiteta, Jaja i Kambili uz zadržavanje nekih starih obrazaca, implementiraju nove s kojima se susreću u drugačijim sredinama, stvarajući hibridni obrazac identiteta. Kako Young navodi, pojam hibridnost u izvornom se značenju odnosi na „prakse unakrsne oplodnje dviju različitih vrsta

²⁴⁵ Adichie, C. N. (2007). *Purpurni hibiskus*. Zagreb: Profil International, str. 20.

biljaka“.²⁴⁶ Purpurni hibiskus, koji raste u vrtu tete Ifeome i kojeg Jaja sadi u obiteljskom vrtu, produkt je križanja – ta biljka ne postoji u prirodnom stanju. Poput purpurnog hibiskusa, Jaja i Kambili svoj identitet formiraju križanjem različitih utjecaja – u ovom slučaju, kolonijalnih praksi i vlastite nigerijske tradicije. Simbolika naslova romana otkriva nam postepenu hibridizaciju Kambili i Jaje:

„*Vidi, purpurni hibiskus će uskoro procvasti* – reče Jaja dok smo izlazili iz automobila. Pokazivao mi ih je iako to nije bilo potrebno. I sama sam vidjela uspavane, ovalne pupoljke u dvorištu pred kućom koji su se ljuljali na večernjem povjetarcu. Idućeg je dana bila cvjetnica, dan kad se Jaja nije pričestio, dan kad je tata zavitlao svoj teški misal preko sobe i razbio figurice.“²⁴⁷

Poput razbijenih figurica, kada Kambili i Jaja u potpunosti slome očev utjecaj nad njima, počinju se formirati u skladu sa svojim željama.

Roman *Purpurni hibiskus* donosi prikaz različito oblikovanih identiteta u postkolonijalnoj stvarnosti. Kao kontrast Eugeneu, čiji je identitet uvelike usmjeravan pod utjecajem kolonijalne ideologije, Ngozi Adichie putem likova Kambili i Jaje oslikava postkolonijalni hibridni identitet formiran kroz ispreplitanje kolonijalnog nasljeđa i tradicionalnih afričkih kulturnih obrazaca.

8.2. Oblikovanje identiteta u *Polovici žutog sunca*

Pri razmatranju pitanja identiteta u romanu *Polovica žutog sunca* analizu ćemo usmjeriti na dva protagonista i dvije protagonistice – Ugwua, Olannu, Odenigba i Richarda, a u obzir ćemo uzeti rasu, klasu i rod.

Tijek formacije identiteta Ugwua započinje dolaskom u kuću Odenigba, gdje radi kao kućni pomoćnik. Ovaj prijelaz označava veliku promjenu jer se upoznaje s drugačijim životom. Došavši sa sela u urbanu sredinu, Ugwu se po prvi put susreće sa stvarima poput frižidera, radija i sapuna, što su u urbanim sredinama normalne stvari. Postepeno se prilagođava novom okruženju te mijenja

²⁴⁶ Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press, str. 79.

²⁴⁷ Adichie, C. N. (2007). *Purpurni hibiskus*. Zagreb: Profil International, str. 234.

stavove, mišljenja i navike. Iako je prethodno bio zadovoljan podrijetlom i tradicionalnom sredinom u kojoj je odrastao, njegov se odnos prema ovim čimbenicima mijenja. To možemo primijetiti u trenutku kada njegova majka zbog bolesti odsjeda u Odenigbovoj kući i ističe kako joj smeta jak zadah iz usta Odenigba i Olanne koji je tjera na povraćanje. Suprotno očekivanjima, riječ je o zubnoj pasti na koju Ugwuova majka nije navikla. U toj se situaciji Ugwu stavlja u oprečnu poziciju prema majci, gdje sebe i svoje poimanje više ne pripisuje obitelji, odnosno „njima“, nego na sebe gleda kao dio nove sredine. Možemo primijetiti kako u Ugwu dolazi do postepenog prijelaza u poimanju tko sačinjava skupinu „mi“, a tko „oni“. Pri formiranju identiteta, značajan utjecaj ima i klasno određenje. Ugwu je podrijetlom i odrastanjem pripadnik niže, seljačke klase, ali dolaskom u Odenigbov dom, susreće se s običajima i životom srednje klase kojoj se postepeno prilagođava. Posramljen zbog siromašnog odrastanja, loših higijenskih navika i slabog poznavanja engleskog, asimilira navike, manire i ideje srednje klase kako bi zadržao kvalitetniji standard života:

„Sljedećega jutra oči su joj bile sjajne. *Dobro sam, rekla je. Medicina koju mi je liječnik dao je jako moćna. Ali ubija me taj miris. Kakav miris? Iz njihovih usta. Namirisala sam ga kad su tvoja gospođa i gospodar ujutro došli da me vide, a i kad sam se išla olakšati. Oh. To je pasta za zube. Njome čistimo zube.* Ugwu je ponosno rekao mi, da bi majci dao do znanja da se i on koristi njome.“²⁴⁸

Pretapajući dijelove starog života s iskustvima novog, formira identitet u kojem prednost daje boljem životu srednje klase.

Primjere hibridnih identiteta roman prikazuje i u likovima Odenigba, Olanne i Richarda, ali svaki od njih ima različito poimanje. Odenigbov je identitet izgrađen vrlo kontradiktorno. Ponosan je na svoje nasljeđe, kulturu i običaje te ne skriva Igbo podrijetlo. Izravan je i oštar u osudi kolonizacije i kolonizacijskog nasljeđa u Nigeriji, protiv čega se bori i protestira. Međutim, njegov je identitet uvelike oblikovan zapadnjačkom kulturom:

²⁴⁸ Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 97.

„Uskoro je upoznao redovite goste te im donosio piće i prije nego što bi ga gospodar zamolio. Njima su pripadali doktor Patel, Indijac koji je pivo Golden Guinea pio pomiješano sa Coca-Colom. Gospodar ga je zvao *Doc*. Kad god bi Ugwu iznio orah *kola*, gospodar bi rekao: *Doc, znaš da orah kola ne razumije engleski*, a onda bi blagoslovio orah na jeziku igbo.“²⁴⁹

Usporedimo li ga s likom Uguwa, Odenigbo ne predstavlja stereotipnog Igbo muškarca – ne sudjeluje u tradicionalnim običajima, njegov je Igbo naglasak pod utjecajem engleskog jezika, visoko je obrazovan i radi kao profesor na fakultetu. Pripada srednjoj klasi koja si može priuštiti lagodan život. Stoga je Odenigbo primjer kompleksnog hibridnog identiteta. Matthew A. Beaudoin proučavajući hibridne postkolonijalne identitete, dolazi do zaključka kako podrijetlo nekih kulturalnih običaja nije uvijek poznato. Naglašava da kolonizatori ugrađuju nove elemente u kulturu koloniziranih nacija – „neki će aspekti postati nesvjesno obavijeni kao predkolonijalne tradicije, neki će biti svjesno promijenjeni, a nekima će se svjesno oduprijeti, sve ovisno o sličnostima i razlikama u svakoj situaciji“.²⁵⁰ Stoga je Odenigbovo poimanje identiteta vrlo kontradiktorno. Formirano je pod utjecajem zapadnjačke kulture kojoj se toliko opire i protivi, zagovarajući Igbo nasljeđe i afričku kulturu.

Slično oblikovanje identiteta možemo uočiti u liku Olanne. Ona je u potpunosti 'zapadnjački proizvod' – predstavnica visoke klase i dio nigerijske elite koja je cijeli život živjela povlaštenim životom. Njezin je identitet, baš kao i Odenigbov, prošao kroz proces hibridizacije, međutim taj se hibridni identitet očituje drugačije. Oblikovana pod utjecajem Zapada, Olanne je izgubila doticaj s tradicionalnim kulturalnim nasljeđem koje možemo vidjeti u komunikaciji s rođacima. Pokušava se povezati s nasljeđem koje je izgubila tijekom odrastanja, ali iz njezinih iskaza i ponašanja primjećujemo kako je taj proces stvara

²⁴⁹ Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 28.

²⁵⁰ Beaudoin, A. M. (2013). *A Hybrid Identity in a Pluralistic Nineteenth-Century Colonial Context*, *Historical Archaeology*, 47(2), str. 46.

poteškoće. Navike i običaji, a pogotovo način života, ne odgovaraju joj i ne može shvatiti neke njihove stavove (pogotovo poimanje važnosti braka za ženu):

„Znači, seliš se u Nsukku da bi se udala za Odenigba, sestro? upitala je Arize. Još nisam sigurna da ću se udati. Samo želim biti s njim i želim podučavati. Arizeine okrugle oči, ispunjene divljenjem, odavale su zbunjenost. [...] Ja već danas želim supruga. Moje družice su me sve napustile i otišle u kuću svojim muževima. Mlada si, rekla je Olanna. Zasad bi se trebala baviti samo šivanjem. [...] Olanna je poželjela pomaknuti stolac bliže vratima i svježem zraku. No, nije htjela da ujna Ifeka, Arize ili susjeda shvate da joj dim smeta očima i grlu i da joj je mučno od žoharevih jaja. Željela je ostaviti dojam da je navikla na sve to, na čitav život.“²⁵¹

S obzirom na to da je Olannin identitet pod utjecajem nekoliko različitih čimbenika, ta hibridna varijanta ne odgovara u potpunosti ni indigenističkoj kulturni ni kulturi kolonizatora. U takvoj nerazriješenoj poziciji javlja se problem definiranja tko sam „ja“, odnosno tko je Olanna, a tko su „drugi“, koji su joj u opoziciji. Stoga hibridni identiteti, nastali pod utjecajem različitih socijalnih i ekonomskih čimbenika, teško mogu razjasniti opreku „ja“, odnosno „mi“ protiv „drugih“.

Primjer hibridnog identiteta pronalazimo u i liku Richarda. On je Britanac očaran nigerijskom kulturom i umjetnošću. U želji za učenjem i upoznavanjem afričke kulture, postepeno asimilira običaje, jezik i tradiciju Igbo kulture te iz običnog promatrača polako dolazi u poziciju u kojoj se poistovjećuje s lokalnim stanovništvom, smatrajući sebe jednim od njih:

„Još uvijek crpimo nešto nafte na poljima pod našim nadzorom, u Egbemi, rekao je Richard, i ne trudeći se da im objasni gdje je Egbema. [...] Neprestano govorite u množini, rekao je crvenokosi. Da, neprestano govorim u množini. Richard mu je dobio pogled. [...] Vrativši se u Orlu, ispričao je Kainene svoje doživljaje s novinarima. Rekao joj je kako je prema crvenokosom istodobno osjećao bijes i sažaljenje, kako se u njihovu društvu osjećao neizmjereno osamljen i kako se dosjetio naslova za knjigu. Podigla je

²⁵¹ Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 49.–50.

obrve. *Mi? Svijet je šutio dok smo mi umirali? Svakako ću navesti da nigerijske bombe pažljivo izbjegavaju svakoga s britanskom putovnicom, rekao je.*²⁵²

Time postaje hibridni subjekt, odnosno njegov se identitet mijenja pod utjecajem afričke kulture. Richardova se recepcija pojma „ja“ pomiče iz Engleske prema Nigeriji i Igbo kulturi, čime se identitet formira pod utjecajem obje kulture.

Važno je istaknuti kako je Ngozi Adichie u romanu problematizirala jedno važno identitetsko pitanje. Richard je u Nigeriju došao s namjerom proučavanja Igbo kulture i umjetnosti, ali u susretu s raznim tradicijama i običajima odlučuje napisati knjigu. Nakon nekoliko pokušaja, ona završava neuspješno iz više razloga. Za razliku od njega, Ugwu koji je za vrijeme života u Odenigbovoj kući stekao dodatno obrazovanje, uspješno piše knjigu po završetku rata. Time roman problematizira reprezentaciju afričke kulture, običaja i povijesti. Richard, nacionalnošću i nasljeđem Britanac, ne može uspješno napisati knjigu koja govori o afričkoj kulturi jer joj ne pripada, bez obzira koliko vremena provodio u Nigeriji i koliko se integrirao među starosjedilačku kulturu i jezik. Ugwu, koji je podrijetlom Nigerijac, može uspješno pisati o afričkoj kulturi jer je dio nje. Stoga djelo ovim primjerima oblikuje kritiku kolonizatorske književnosti o kulturi koloniziranih nacija – onaj tko nije pripadnik rodnom i nasljeđem afričkoj kulturi, ne može uspješno pisati o njoj. Takav je pisac samo promatrač, ali ne i izvorni sudionik kulture pa je njegova percepcija iskrivljena.

Četiri razmatrana lika doživljavaju izmjenu identiteta. Autorica je pri tome pokazala veliki utjecaj klase na formiranje identiteta – Ugwu, koji je pripadnik niže klase, mijenja ponašanja i navike kako bi se uklopio u društvo srednje klase; Odenigbo kao pripadnik srednje klase teži očuvanju tradicionalnih Igbo vrijednosti, ali je zbog svoga socijalnog i ekonomskog statusa pod velikim utjecajem zapadnjačke kulture; Olanna kao pripadnica visoke klase odgajana je

²⁵² Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z., str. 366.-368.

prema zapadnjačkim standardima te pati zbog nedovoljne povezanosti i afričkim nasljeđem.

8.3. Oblikovanje identiteta u *Amerikani*

Chimamanda Ngozi Adichie u romanu *Amerikana* donosi pregled života i problema afričkih imigranata u novim sredinama, točnije u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji. Kako bismo pokazali s kojima se problemima migranti susreću i kako to utječe na formiranje njihovih identiteta, analizu ćemo usmjeriti na dva protagonista – Ifemelu i Obinzea. Poseban ćemo naglasak staviti na proučavanja utjecaja rase, klase i roda na izgradnju identiteta.

Ifemelu i Obinze djetinjstvo i adolescenciju provode u rodnoj Nigeriji. Iz romana saznajemo kako je političko i društveno stanje države uvelike uvjetovano (neo)kolonijalnom ostavštinom. U takvom se uređenju protagonisti susreću s problemima kojih ih uvjetuju da priliku za boljim životom potraže izvan granica rodne države. Za Ifemelu prijelomni trenutak označavaju problemi s fakultetskim protestima i prekidima rada fakulteta, zbog čega odlazi u Ameriku:

„Štrajkovi su postali svakodnevnica. U novinama su sveučilišni predavači nabrajali svoje pritužbe, ugovori o radu nesmiljeno su se kršili jer članovi vlade svoju su djecu tako i tako školovali u inozemstvu. Kampusi su zjapili prazni, u predavaonicama mrtvilo. Studenti su se nadali da će štrajkovi trajati kratko jer nisu su mogli nadati da uopće neće biti štrajkova. Svi su pričali kako će otići.“²⁵³

Obinze fakultetsko obrazovanje završava u Nigeriji, ali zbog nemogućnosti zaposlenja, sreću odlučuje pronaći u Velikoj Britaniji. Ideja Nigerijaca o boljem životu u inozemstvu vidljiva je iz brojnih iskaza u romanu, ali onaj najupečatljiviji je u odnosu Obinzea prema američkoj kulturi. Fasciniran je američkom kulturom i bez obzira što ju nikada nije iskusio uživo, daje joj prednost nad afričkom. U njegovom je poimanju ona superiornija u odnosu na afričku.

Dok je Ifemelu u Nigeriji imala pojam tko je i što je određuje, dolaskom u Ameriku to se uvjerenje poljuljalo. Sve što je postalo važno jest odakle dolazi i

²⁵³ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 110.

koje je boje kože. U svrhu zaposlenja primorana je žrtvovati vlastiti identitet i raditi pod identitetom druge osobe. Iako nimalo ne nalikuje osobi pod čijim imenom radi, kako pripovjedačica navodi u romanu, Amerikanci neće primijetiti razliku jer su u njihovim očima svi imigrant isti. Osim preuzimanja tuđeg imena, a time i figurativnog preuzimanja tuđeg identiteta, Ifemelu je primorana mijenjati izgled kako bi se uklopila u standarde američkog društva. Sve te promjene uvelike utječu na njezino samopoimanje. To možemo primijetiti u njezinom odnosu prema jeziku – da bi se bolje uklopila u sredinu, Ifemelu svjesno mijenja izgovor kako bi se približila američkom naglasku:

„Dobro jutro. Je li ovo mjesto za registraciju? pitala je Ifemelu Cristinu Tomas, čije ime tada nije znala. Da. Jeste. Li. Vi. Međunarodni. Student? Da. Prvo. Morate. Uzeti. Pristupnicu. U. Uredu. Za. Međunarodne. Studente. [...] Ja govorim engleski, rekla je. Ne sumnjam u to, odgovorila je Cristina Tomas. Samo ne znam koliko dobro. Ifemelu se skvrčila. U toj napetoj, ukočenoj sekundi u kojoj se njezin pogled sreo s pogledom Cristine Tomas dok je preuzimala obrasce, skvrčila se. Skvrčila kao suhi list. Cijelog je života govorila engleski, u srednjoj vodila debatu na engleskom i oduvijek smatrala da Amerikanci iskrivljuju jezik; nije se trebala skupiti i skvrčiti, ali jest. I tako je sljedećih tjedana, dok se spuštala jesenja svježina, počela vježbati američki izgovor.“²⁵⁴

Istu situaciju možemo uočiti prilikom Obinzeovog dolaska u Veliku Britaniju. On se susreće s istim problemima, primoran je raditi pod tuđim identitetom te kako bi se bolje uklopio, mijenja svoj govor i približava se britanskom izgovoru engleskoga jezika. Pod utjecajem navedenih situacija, Ifemelu i Obinze doživljavaju krizu identiteta, polako gubeći pojam o tome tko su i što ih definira. Ifemelu tu krizu postepeno prevladava vraćajući se običajima i navikama kojih se držala za vrijeme života u Nigeriji – odbija mijenjati izgled kako bi se prilagodila američkim zahtjevima, zauzima se za sebe i pruža otpor rasnoj i rodnoj diskriminaciji te odlučuje pisati blog na kojem iznosi unutarnje misli i opažanja. Time postepeno nanovo oblikuje identitet, ali u drugačijoj, hibridnoj varijanti

²⁵⁴ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 149.

prilagođenoj novoj sredini. Nakon što se oduprla američkim utjecajima, Ifemelu naposljetku shvaća kako nije zadovoljna životom u Americi. Bez obzira što učini i kako se ponaša, prema američkim će standardima uvijek biti u poziciji „drugoga“ pa se odlučuje za povratak u Nigeriju. Tek nakon povratka Ifemelu shvaća koliko je život u Americi promijenio njezino poimanje svijeta. Umjesto da se osjeća kao da je pronašla svoje mjesto u koje će se uspješno uklopiti, počinje Nigeriju promatrati iz američke perspektive – ne može se poistovjetiti s razmišljanjima njezinih prijatelja, nedostaju joj pogodnosti života na zapadu (posebice hrana) te često gleda na nigerijsko društvo s visoka. Pripovjedačica nastoji vjerno oslikati promjene kroz koje migranti prolaze u inozemstvu i kako one utječu na formiranje njihovog identiteta. Ifemelu je pod utjecajem obje sredine, ali ne pripada nijednoj u potpunosti. Stoga govorimo o hibridnom identitetu koji se nalazi na granici dviju kultura – afričke i američke.

Za Obinzea život u inozemstvu završava naglo: deportacijom u Nigeriju. Nezadovoljan životom po povratku, upada u krug ljudi koji se bave ilegalnim poslovima i korupcijom. Postepeno prelazi iz srednje u visoku klasu nigerijskog društva. Kao i Ifemelu, Obinze naglom promjenom dolazi u situaciju da mora mijenjati identitet kako bi se uklopio pa se asimilira u navike više klase poslovnih ljudi, iako ih potajno prezire i ne shvaća. Time on i Ifemelu dijele istu sudbinu – oboje su formirani pod različitim utjecajima okoline koji mijenjaju njihov identitet, ali na kraju ne mogu odrediti kojoj sredini pripadaju.

Kada govorimo o hibridnim identitetima, trebamo se osvrnuti na još jedan lik: Obinzeovu suprugu Kosi. Ona je pripadnica visoke klase i njezin je identitet značajno oblikovan pod neokolonijalnim utjecajem zapadnjačke kulture. To možemo iščitati iz činjenice da se uvelike ponosi svjetlijom puti zbog koje drugi često pretpostavljaju da je miješane rase. Nadalje, otvoreno favorizira škole pod utjecajem europske kulture, smatrajući kako nigerijsko obrazovanje nije dovoljno kvalitetno za djecu. Čak i nakon što se razotkrije kako je Obinze vara s Ifemelu,

odbija prekinuti brak jer smatra da je važnije zadržati dobro javno mišljenje nego priznati nevjeru, tvrdeći kako je obitelj dužnost i obaveza:

„A sada je Kosi padala na koljena pred njim, a on nije htio shvatiti što ona to čini. *Obinze, ovo je obitelj*, rekla je Kosi. *Mi imamo dijete. Ona te treba. Ja te trebam. Moramo zadržati ovu obitelj na okupu.* Klečala je i molila ga da ne odlazi, a on bi više volio da je bjesnjela na njega. *Kosi, volim drugu ženu. Očajan sam što te moram tako povrijediti, ali... Nije važna druga žena, Obinze*, rekla je i ustala, a glas joj je postao čvršći, pogled krući. *Važno je da održimo obitelj!* [...] Obinze se odmaknuo od nje. Dakle, cijelo vrijeme je znala.“²⁵⁵

Kosin je identitet stoga uvelike oblikovan patrijarhalnim i neokolonijalnim ideologijama. Za nju prava se uloga žene ostvaruje u braku i majčinstvu, što ujedno označava temeljnu determinantu njezinog identiteta. Predstavlja spoj kolonijalnih, odnosno patrijarhalnih uvjerenja o submisivnoj ženi zapadnjačkih običaja te svjetonazora viših afričkih društvenih klasa.

U većini su slučajeva migranti determinirani bojom kože i nasljeđem, na temelju čega ih društvo podređuje i smješta među određene društvene klase. Suočeni s takvom situacijom, mijenjaju identitet kako bi se uklopili u tražene društvene norme, često u potpunosti odbacujući stare navike i običaje. Nakon povratka u rodnu državu, identitet im je izmijenjen da ne osjećaju pripadnost niti jednoj sredini. Stoga je roman dao vjeran pregled realizacije hibridnog identiteta afričkih iseljenika.

²⁵⁵ Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z., str. 522.–523.

9. Zaključak

Chimamanda Ngozi Adichie autorica je koja je uvelike obilježila afričku književnost 21. stoljeća. Njezin je stvaralački opus vezan uz postkolonijalnu i feminističku tematiku čime njezina djela postižu ravnotežu u prikazivanja rasizma, klasne i rodne diskriminacije afričkoga društva u postkolonijalnoj eri. Cilj rada bio je analizirati na koji način u romanima *Purpurni hibiskus*, *Polovica žutog sunca* i *Amerikana* prikazuje kategoriju rase, klase i roda te kako te kategorije utječu na oblikovanje identiteta likova u odabranim djelima. Kako je autoričin opus određen postkolonijalnim i feminističkim diskursom, glavne su teze postkolonijalnog feminizma uvelike doprinijele analizi književnih tekstova.

Glavno je obilježje postkolonijalnog feminizma davanje glasa ženama Trećega svijeta u borbi protiv kolonijalnog nasljeđa i patrijarhalnog društva u postkolonijalnoj eri. Afričko je postkolonijalno društvo pod značajnim utjecajem ideologije Zapada, koja se sukobljava s vrijednostima i tradicijom afričke kulture. Promotrimo li odabrane romane, možemo ustanoviti kako je u svakome od njih autorica prikazala jedan lik (ili nekoliko njih) koji zagovaraju glavnu tezu postkolonijalnog feminizma u borbi protiv dominantnih društvenih obrazaca. U *Purpurnom hibiskus* Ngozi Adichie oslikava lik tete Ifeome koji se aktivno bori protiv kolonijalnih i patrijarhalnih očekivanja za ženu, suprotstavljajući se i osporavajući postavljene stereotipe. Nadalje, autorica u *Purpurnom hibiskus* prati razvoj likova Kambili i Jaje koji postepenim sazrijevanjem pružaju otpor kolonijalnom nasljeđu i bore se protiv neokolonijalnih ideologija u postkolonijalnom društvu. U liku Olanne u romanu *Polovica žutog sunca* prikazala je istu težnju te ju proširila borbom žene protiv zahtjeva viših klasa. Roman *Amerikana* donosi sliku afričkih migranata u liku Ifemelu i Obinzea te prikazuje borbu protiv rasnih, rodnih i klasnih stereotipa pripisanih afričkim migrantima i migrantima.

Svaki od romana otvorio je i pitanje identiteta kao jedno od središnjih tema postkolonijalne književnosti. Ono što teoretičar Homi K. Bhabha definira pod

pojmom hibridnog identiteta, Ngozi Adichie je vjerno prikazala karakterizacijom brojnih likova. U odabranim djelima prikazuje kakav je utjecaj na čovjekovo samopoimanje i formiranje identiteta ostavilo nasljeđe kolonijalne vladavine. Ti su hibridni identiteti nastali pretapanjem afričke tradicije i kolonijalne ostavštine, stvarajući posve novu postkolonijalnu kulturu afričkog stanovništva.

Stoga zaključujemo kako Chimamanda Ngozi Adichie svojim opusom pripada redovima autorica postkolonijalnog feminizma. Otvoreno i aktivno u djelima zagovara otpor afričke žene prema postavljenim normama i očekivanjima patrijarhalnog društva. Otpor pokazuje i prema kolonijalnoj ostavštini, prikazujući alternativnu povijest afričkoga naroda, likove obilježene rasnom, klasnom i rodnom „drugosti“ te hibridne identitete nastale posljedicom kolonijalizma.

10. Popis literature

1. Adichie, C. N. (2015). *Amerikana*. Zagreb: V.B.Z.
2. Adichie, C. N. (2011). *Polovica žutog sunca*. Zagreb: V.B.Z.
3. Adichie, C. N. (2007). *Purpurni hibiskus*. Zagreb: Profil International.
4. Al-wazedi, U. (2020). *Postcolonial Feminism*. U: Naples, N. A. (urd.), *Companion to feminist studies*. John Wiley & Sons Ltd., 155-173.
5. Arnisa, R., Istiani, I., Anam, Z. (2023). *The dislocation of Nigerian identities as the result of hegemony in Adichie's Purple Hibiscus*, *Rainbow : Journal of Literature, Linguistics and Culture Studies*, 12(2), 93-103.
6. Azada-Palacios, R. A. (2021). *Hybridity and national identity in post-colonial schools*, *Educational Philosophy and Theory*, 54(9), 1431-1441.
7. Beaudoin, A. M. (2013). *A Hybrid Identity in a Pluralistic Nineteenth-Century Colonial Context*, *Historical Archaeology*, 47(2), 45-63.
8. Bhabha, H. K. (2004). *The Location of Culture*. New York: Routledge.
9. Biti, V. (2000). *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
10. Burzyńska, A., Markowski, M. P. (2009). *Književne teorije XX. veka*, Beograd: Službeni glasnik.
11. Chandran, M. R., Govindaraj C. (2022). *Identicalness between Race and Gender in Americanah by Chimamanda Ngozi Adichie: A Study*. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, 13(4), 76 – 81.
12. Damnjanović, Ž. (2015). *Uloga postkolonijalne misli u redefiniranju zapadne vizije svijeta*. *Znakovi vremena – Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu*, 67, 75-96.
13. Dizayi, S. (2019). *Locating Identity Crisis in Postcolonial Theory: Fanon And Said*. *Journal of Advanced Research in Social Sciences*. 2(1), 79-86.
14. Doty, R. (1993). *The Bounds of 'Race' in International Relations*. *Millennium: Journal of International Studies* 22 (3), 443-461.
15. Dube, M. W. (2018). *Purple Hibiscus: A Postcolonial Feminist Reading*. *Missionalia*, 46(2), 222-235
16. Fanon, F. (2008). *Black Skin, White Mask*. London: Pluto Press.
17. Fonyuy, B. S. (2024). *Ambivalence of Multiculturalism in Chimamanda Ngozi Adichie's Americanah*. U: Sumalatha D. (ur.), *Exploring New Trends and Innovations in English Language and Literature Vol I*. KJ Publications., 1-19.

18. Freedman, E. (2002). *No Turning Back: The History of Feminism and the Future of Women*. New York: Ballantine Books.
19. Fwangyil, A. G. (2011). *A Reformist-Feminist Approach to Chimamanda Ngozi Adichie's Purple Hibiscus*. *African Research Review*. 5(3), 261-274.
20. Gamble, S. (2001). *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism* (2nd ed.). Routledge.
21. Geisler A. (2013). *Alienation and Defamiliarization in Chimamanda Ngozi Adichie's Americanah*. Lyon: La Clé des Langues.
22. Glavaš, Z. (2012). *Razgradnja orijenta – razvoj i temeljni koncept postkolonijalne teorije*. *Essehist*, 4(4), 75-82. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/184516>
23. Ghosh, R., Abdi, A. A., Ayaz N. M. (2008). *Identity in Colonial and Postcolonial Contexts: Select Discussions and Analyses*. U: *Decolonizing Democratic Education*. Leiden: Brill., 58-67.
24. hooks, b. (2000). *Feminism Is for Everybody : Passionate Politics*. Cambridge, MA: South End Press.
25. Irele, F. A. (2009). *Introduction: perspectives on the African novel*. U: *The Cambridge Companion to the African Novel*. Cambridge: Cambridge University Press., 1-14.
26. Izevbaye, D., Irele, F. A. (2009). *Chinua Achebe and the African novel*. U: *The Cambridge Companion to the African Novel*. Cambridge: Cambridge University Press., 31-50.
27. John, A. (2021). *Fanonian Decolonization and Purple Hibiscus*. United Kingdom: BP International.
28. Jurdana, V. (2009). *Književnost, povijest i prostor u zrcalu kraja 20. stoljeća*. *Časopis za suvremenu povijest*, 41(1), 25-38. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/47999>
29. Keizer, A. R. (2007). *Black feminist criticism*. U: Plain G. i Sellers S. (urd.), *A History of Feminist Literary Criticism*. Cambridge: Cambridge University Press., 154-168.
30. Krishnan, M. (2014). *Contemporary African Literature in English: Global Locations, Postcolonial Identifications*. London: Palgrave Macmillan.
31. Lešić, Z., Kapidžić-Osmanagić, H., Katnić-Bakaršić, M., Kulenović, T. (2006). *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*. Sarajevo: Sarajevo Publishing.
32. Loomba, A. (2005). *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge.

33. Lotz, A. D. (2003). *Communicating third-wave feminism and new social movements: challenges for the next century of feminist endeavor*. *Women and Language*, 26(1), 2-9.
34. Mbanefo O., Comfort C. A. (2023). *Mimicry in postcolonial Nigerian literature: a socio-political analysis of Chimamanda Ngozi Adichie's Americanah*. *Awka Journal of English Language and Literary Studies*, 9(1), 276–292
35. Mihaljević, D. (2016). *Feminizam – što je ostvario?*. *Mostariensia*, 20 (1-2), 149-169. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/170904>
36. Mishra, R.K. (2013). *Postcolonial feminism: Looking into within-beyond-to difference*. *International Journal of English and Literature*, 4, 129-134.
37. Moi, T. (2002). *Sexual/textual politics: Feminist Literary Theory*. New York: Routledge.
38. Mohanty, C. T. (1984). *Under Westerns Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses*, U: Mohanty, C. T., Russo, A., Torres, L. (1991), *Third World Women and the Politics of Feminism*. Bloomington, Indiana University Press., 333-358.
39. Muhammad, A. (2018). *Divergent Struggles for Identity and Safeguarding Human Values: A Postcolonial Analysis of Chimamanda Ngozi Adichie's Half of a Yellow Sun*. *IRA-International Journal of Management & Social Sciences*, 11(2), 60-68.
40. Mukherjee, R. (2020). *Determining Chimamanda Ngozi Adichie's Position in the African Literary - Language Debate*. *The Indian Review of World Literature in English*, 16(2)., 1-8.
41. Naoual, K. (2019). *Post-Colonial Feminism: Giving Voice to Third World Women*. *The International Journal of Humanities & Social Studies*, 7(6), 167-170.
42. Newell S. (2006). *West African Literatures: Ways of Reading*. New York: Oxford University Press.
43. Offen, K. (1988). *Defining Feminism: A Comparative Historical Approach*. *Signs*, 14(1), 119–157.
44. Ograjšek Gorenjak, I. (2022). *Ženska povijest na valovima feminizma*. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 54(1), 165-200. <https://doi.org/10.17234/RadoviZHP.54.6>
45. Olusola, L.M. (2013). *Language and Ideology in Chimamanda Adichie's Purple Hibiscus*. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 13, 8-16.

46. Oraić Tolić, D. (2001). *Muška moderna i ženska postmoderna*. Kolo 2, Matica Hrvatska. Dostupno na <https://www.matica.hr/kolo/286/muska-moderna-i-zenska-postmoderna-19899/>
47. Rakoczy, S. (2004). *Religion and Violence: The Suffering of Women*. Agenda: Empowering Women for Gender Equity, 61, 29–35.
48. Said, E. W. (1978) *Orientalism*, New York: Vintage Books, A Division of Random House.
49. Spivak, G. C. (1988). *Can the Subaltern Speak?*. U: Williams, P., Chrisman, L. (1994). *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*. New York: Columbia University Press, 66-111.
50. Strazzeri, I. (2024). *Gender and postcolonial studies: history of the concept and debate*. Frontiers in Sociology, 9., 1-6.
51. Tunca, D. (2011). *Adichie, Chimamanda Ngozi*. U: Gates H. L. Jr i Akyeampong E. K. (ur.) *Dictionary of African Biography (vol. 1: Abach-Brand)*. Oxford: Oxford University Press., 94-95.
52. Tunca, D. (2018). *Chimamanda Ngozi Adichie as Chinua Achebe's (Unruly) Literary Daughter: The Past, Present, and Future of "Adichebean" Criticism*. Research in African Literatures, 49(4), 107–126.
53. Umaphy, P. (2023). *Impacts of Racism – Americanah Novel*, INTERNATIONAL CONFERENCE ON *Unravelling the Scope of Future Research in Humanities and Social Sciences*, Nashik.
54. Ukande, C. K. (2016). *Post-Colonial Practice in Chimamanda Ngozi Adichie's Purple Hibiscus*. AFRREV LALIGENS: An International Journal of Language, Literature and Gender Studies, 5(1), 51-66.
55. Weber, L. (1998). *A Conceptual Framework for Understanding Race, Class, Gender, and Sexuality*. Psychology of Women Quarterly, 22(1), 13-32.
56. Weedon, C. (2007). *Postcolonial feminist criticism*. U: Plain G. i Sellers S. (ur.), *A History of Feminist Literary Criticism*. Cambridge: Cambridge University Press., 282-300.
57. Wisker, G. (2010). *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*. Zagreb: Biblioteka sintagma.
58. Xie, Q. (2022). *Dilemma and Resistance of "the Other": An Analysis of Half of a Yellow Sun*. International Journal of Linguistics, Literature and Translation, 5(10), 88–92.

59. Young, R. J. C. (2020). *Postcolonialism: A Very Short Introduction, 2nd Edition*. New York: Oxford University Press.
60. Young, R. J. C. (2016). *Postcolonialism: An Historical Introduction, Anniversary Edition*. Chichester: John Wiley & Sons,

INTERNETSKI IZVORI:

- *Chimamanda Ngozi Adichie: About*. Dostupno na: <https://www.chimamanda.com/about/> (pristupljeno 23. srpnja 2024).
- *Chimamanda Ngozi Adichie: Americanah*. Dostupno na: <https://www.chimamanda.com/americanah/> (pristupljeno 15. rujna 2024).
- *Chimamanda Ngozi Adichie: Books*. Dostupno na: <https://www.chimamanda.com/book/> (pristupljeno 23. srpnja 2024).
- *Chimamanda Ngozi Adichie: Half of a Yellow Sun*. Dostupno na: <https://www.chimamanda.com/half-of-a-yellow-sun/> (pristupljeno 15. rujna 2024).
- *Chimamanda Ngozi Adichie: Purple Hibiscus*. Dostupno na: <https://www.chimamanda.com/purple-hibiscus/> (pristupljeno 15. rujna 2024).
- *Feminizam*. U: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. - 2024. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/feminizam> (pristupljeno 19. srpnja 2024).
- *Half of a Yellow Sun*. Barnes & Noble. Dostupno na: <https://www.barnesandnoble.com/w/half-of-a-yellow-sun-chimamanda-ngozi-adichie/1100619131?ean=9781400095209> (pristupljeno 15. rujna 2024).
- *Identitet*. U: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/identitet> (pristupljeno 8. rujna 2024).
- *Literary Theory and Criticism: Ambivalence in Post-colonialism*. Dostupno na: https://literariness.org/2017/09/27/ambivalence-in-post-colonialism/#google_vignette (pristupljeno 21. rujna 2024).
- *Literary Theory and Criticism: Edward Said's Orientalism*. Dostupno na: <https://literariness.org/2016/04/08/edward-saids-orientalism/> (pristupljeno 8. rujna 2024).
- *Literary Theory and Criticism: Mimicry in Postcolonial Theory*. Dostupno na: https://literariness.org/2016/04/10/mimicry-in-postcolonial-theory/#google_vignette (pristupljeno 21. rujna 2024).

- *Nigeria: The people*. U: Ministry of Foreign Affairs, Nigeria. Dostupno na: <https://foreignaffairs.gov.ng/nigeria/the-people/> (pristupljeno 3. kolovoza 2024).
- Nixon R. (2006). *A Biafran Story*. The New York Times. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/2006/10/01/books/review/Nixon.t.html> (pristupljeno 15. rujna 2024).
- Raboteau, E. (2013). *Book review: 'Americanah' by Chimamanda Ngozi Adichie*. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/entertainment/books/book-review-americanah-by-chimamanda-ngozi-adichie/2013/06/10/a9e5a522-d1de-11e2-9f1a-1a7cdee20287_story.html (pristupljeno 15. rujna 2024).

11. Sažetak i ključne riječi

Diplomski rad problematizira odnos rase, klase, roda i identiteta u odabranim romanima afričke autorice Chimamande Ngozi Adichie. Najprije je predstavljen teorijski okvir postkolonijalne književne teorije te feminizma, njegovog odjeka u književnosti i postkolonijalnoj teoriji. Nadalje je predstavljen život i stvaralaštvo autorice te su kontekstualizirana njezina odabrana djela. Ngozie Adichie u romanima promatra afričku Igbo zajednicu unutar koje poseban naglasak stavlja na ženske likove. Ti su likovi uvelike određeni kolonijalnim nasljeđem i patrijarhalnim sustavom na kojem se temelji društvo postkolonijalnoga doba. Rad se temelji se na postulatima postkolonijalnog feminizma te analizira na koje načine ženski likovi pružaju otpor prema patrijarhalnoj i kolonijalnoj ideologiji. Također, u radu su detaljno prikazani ženski i muški likovi te se pobliže oslikava važnost rasnog, klasnog i rodnog utjecaja na formiranje identiteta postkolonijalnog afričkog stanovništva.

KLJUČNE RIJEČI: postkolonijalna književna teorija, feminizam, postkolonijalni feminizam, Chimamanda Ngozi Adichie, rasa, klasa, rod, identitet

Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku

Relations between race, class, gender and identity in the selected works of Chimamanda Ngozi Adichie

KEYWORDS: postcolonial literary theory, feminism, postcolonial feminism, Chimamanda Ngozi Adichie, race, class, gender, identity